

ΠΜΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΘΕΣΜΩΝ

ΠΛΙΑΤΣΙΚΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ

A.M. 1215M014

Επιβλέπων καθηγητής: Στέλιος Περράκης

Αθήνα, Φεβρουάριος 2017

Copyright ©Πλιάτσικα Κωνσταντίνα, 2016.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τη συγγραφέα.

Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τη συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Ευχαριστίες

Σε αυτό το σημείο, δράττομαι της ευκαιρίας να ευχαριστήσω τους ανθρώπους που συνέβαλλαν στην συγγραφή της παρούσης μελέτης, εκφράζοντάς τους έτσι μία ελάχιστη ανταπόδοση για την συμβολή τους.

Θα ήθελα να ξεκινήσω ευχαριστώντας θερμά τον επιβλέποντα, κύριο Στέλιο Περράκη, τον οποίο θαυμάζω και εκτιμώ απεριόριστα. Θα του είμαι πάντα ευγνώμων για τις γνώσεις, τις συμβουλές και την καθοδήγηση που μου προσέφερε τα τελευταία 5 χρόνια, τόσο σε επαγγελματικό, όσο και σε προσωπικό επίπεδο.

Εξίσου θερμά θα ήθελα να ευχαριστήσω τον εξάίρετο επιστήμονα και ιδιαιτέρως ξεχωριστό καθηγητή, κύριο Γεώργιο Στασινόπουλο, ο οποίος συνέβαλε στη βελτίωση της έρευνάς μου. Η εργασία μου θα ήταν σημαντικά φτωχότερη χωρίς την συμμετοχή του.

Ξεχωριστή ευγνωμοσύνη θα ήθελα να εκφράσω προς την κυρία Μαρούδα, τον κύριο Ταγαρά και τους υπόλοιπους καθηγητές του Μεταπτυχιακού Προγράμματος καθώς και προς όλους τους συμφοιτητές μου, τους οποίους θεωρώ πλέον μια δεύτερη οικογένειά μου.

Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τους γονείς μου, τα αδέρφια μου και τους προσωπικούς μου φίλους για την στήριξη και την υπομονή τους.

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
-----------------------	----------

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΠΟΛΑΥΣΗ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α' ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΙΣ «ΓΕΝΙΕΣ» ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ.....	12
---	-----------

1.1 Διακρίσεις δικαιωμάτων του ανθρώπου και η «διαγενεολογικές» επιπτώσεις της λιτότητας.	12
1.2 Η φύση και τα μέτρα της λιτότητας	17
1.3 Η διάβρωση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων.	24
1.4 Επιπτώσεις στα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα	37

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β' ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΥΑΛΩΤΕΣ ΚΑΙ ΕΥΠΑΘΕΙΣ ΟΜΑΔΕΣ	39
--	-----------

2.1 Μετανάστες και αιτούντες άσυλο.....	39
2.2 Ρομά/εθνικές μειονότητες.....	41
2.3 Γυναίκες.....	43
2.4 Παιδιά και νέοι	44
2.5 Ηλικιακές ομάδες άνω των 50.....	46
2.6 ΑΜΕΑ	48
2.7 LGBTQ.....	49

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ' ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ	50
---	-----------

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΣΕ ΠΕΡΙΟΔΟΥΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΘΕΣΜΩΝ.....	53
--	-----------

1.1 Η Διενέργεια συστηματικών αξιολογήσεων των επιπτώσεων της λιτότητας στα ανθρώπινα δικαιώματα - Ο ρόλος των Μηχανισμών Επιτήρησης και Ελέγχου (monitoring bodies)	55
--	----

1.1.1 Η Επιτροπή του Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα.....	55
1.1.2 Η Επιτροπή του Συμφώνου για Οικονομικά Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα.....	57

1.1.3 Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων	59
1.2 Ο έλεγχος της συμβατότητας των μέτρων λιτότητας με τα δικαιώματα του ανθρώπου- ο ρόλος των διεθνών δικαιοδοτικών οργάνων	64
1.2.1 Η νομολογία του ΔΕΕ	67
1.2.2 Οι αποφάσεις του ΕΔΔΑ	73
1.3 Η υποβολή συστάσεων με στόχο την αποτελεσματική απάντηση στην κρίση	86
1.3.1 Όργανα των Ηνωμένων Εθνών	86
1.3.1.1 Γενικός Γραμματέας	86
1.3.1.2 Γενική Συνέλευση	86
1.3.1.3 Γραφείο του Υπατου Αρμοστή για τα ανθρώπινα δικαιώματα	89
1.3.1.4 Συμβούλιο Ανθρωπίνων δικαιωμάτων	91
1.3.1.5 Ειδικευμένοι Οργανισμοί των Ηνωμένων Εθνών	94
<i>I.M.F.</i>	94
<i>I.L.O</i>	97
1.3.2 Θεσμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης	98
1.3.2.1 Ο Οργανισμός θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FRA)	98
1.3.3 Όργανα του Συμβουλίου της Ευρώπης	99
1.3.3.1 Επιτροπή των Υπουργών	99
1.3.3.2 Κοινοβουλευτική Συνέλευση	100
1.3.3.3 Κογκρέσο Τοπικών και Περιφερειακών Αρχών	104
1.3.3.4 Γενικός Γραμματέας του Συμβουλίου της Ευρώπης	104
1.3.3.5 Επίτροπος Δικαιωμάτων του Ανθρώπου	107
1.3.3.6. Η Επιτροπή Κατά του Ρατσισμού και της μισαλλοδοξίας	109
1.3.3.7 Η Επιτροπή για την Απαγόρευση των βασανιστηρίων	112
1.3.4 ΟΑΣΕ	112
1.3 Ενίσχυση και Προώθηση της δια-θεσμικής και της διακυβερνητικής συνεργασίας και αρωγής	114
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄.Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ	116
2.1 Κριτήρια εφαρμογής των μέτρων λιτότητας	116
2.2 Διασφάλιση ελαχίστων ορίων κοινωνικής προστασίας για όλους	122
2.3 Διασφάλιση του δικαιώματος στην αξιοπρεπή εργασία	124
2.4 Διασφάλιση της πρόσβασης στην δικαιοσύνη για όλους και διατήρηση του συστήματος προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου	126

2.5 Δέσμευση και υποστήριξη της ενεργού κοινωνίας των πολιτών	129
2.6 Θεσμοθέτηση της διαφάνειας, της πρόσβασης στην πληροφόρηση και την συμμετοχή.....	130
2.7 Ρύθμιση της χρηματοοικονομικής δραστηριότητας προς όφελος των δικαιωμάτων του ανθρώπου και της ισότητας.	131
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΔΟΜΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ	133
3.1 Προώθηση και προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου	134
3.2 Προώθηση λύσεων συμβατών με τα δικαιώματα του ανθρώπου	137
ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ.....	140
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	144
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....	152
Παράρτημα Ι-Κατάλογος Διεθνών Πράξεων Προστασίας Δικαιωμάτων του Ανθρώπου	152
Παράρτημα ΙΙ - Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης: υπογραφές και επικυρώσεις.....	155
Παράρτημα ΙΙΙ-Ευρωπαϊκός Κώδικας Κοινωνικής Ασφάλειας υπογραφές και επικυρώσεις.....	157
Παράρτημα ΙV-Προαιρετικό Πρωτόκολλο του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτισμικά Δικαιώματα: υπογραφές και επικυρώσεις	158

Κατάλογος συντομογραφιών

-CEDAW	Σύμβαση για την Εξάλειψη Όλων των Μορφών Διακρίσεων κατά των γυναικών
-CEPEJ	Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τα αποτελέσματα της δικαιοσύνης
-CERD	Επιτροπή του ΟΗΕ για την εξάλειψη των διακρίσεων
-CESCR	Επιτροπή του ΟΗΕ για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα
-CESR	Κέντρο για τα Οικονομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα
-CRC	Σύμβαση/ Επιτροπή για τα Κοινωνικά Δικαιώματα
-CRPD	Σύμβαση/ Επιτροπή για τα άτομα με αναπηρίες
-EC	Ευρωπαϊκή Επιτροπή
-ESC	Οικονομικά, Κοινωνικά και Οικονομικά Δικαιώματα
-ECB	Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
-ECHR	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
-EU	Ευρωπαϊκή Ένωση
-FRA	Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης
-ICCPR	Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα
-ICERD	Σύμβαση για την εξάλειψη πάσης μορφής φυλετικών διακρίσεων
-ICESCR	Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα
-ILO	Παγκόσμια Οργάνωση Εργασίας
-IMF	Διεθνές Νομισματικό Ταμείο
-NHRS	Εθνικές δομές Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
-OHCHR	Ύπατη Αρμοστεία των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα
-PACE	Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης
-WHO	Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας

Κατάλογος Πινάκων και Διαγραμμάτων

Πίνακας 1.3.1: Ποσοστά ανεργίας στους νέους (2013-2015).....σελ.24

Πίνακας 1.3.2: Ποσοστά φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού.....σελ 29

Διάγραμμα 1.2.1: Οι οικονομικές διακυμάνσεις.....σελ.17

Διάγραμμα 1.2.2: Περικοπές μισθών στην Ελλάδα.....σελ.19

Διάγραμμα 1.3.1: Άνοδος της ανεργίας των νέων στην Ευρωζώνη.....σελ.25

Διάγραμμα 1.3.2: Επίπεδα κατώτατου μισθού στην Ευρωζώνη.....σελ.26

Κατάλογος Χαρτών και Γραφημάτων

Χάρτης 1.3.1 Ποσοστά παιδικής θνησιμότητας που οφείλονται στον υποσιτισμό.....σελ.33
Χάρτης 2.1.1 Αφίξεις μεταναστών στις χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου.....σελ.39
Χάρτης 1.1.1 Υπογραφές και επικυρώσεις του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου στο Σύμφωνα για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματασελ 54
Χάρτης 1.1.2 Υπογραφές και επικυρώσεις του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα.....σελ.55
Γράφημα 1.2.1 Περικοπές μισθών στους νέους.....σελ.20
Γράφημα 2.4.1 Ποσοστό παιδιών που ζει κάτω από τα όρια της φτώχειας.....σελ.43

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το 2017, μετράμε πλέον 9 χρόνια οικονομικής κρίσης τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και διεθνές επίπεδο.

Όντας πολύπλευρου χαρακτήρα, οι συνέπειες της οικονομικής αυτής κρίσης, αγγίζουν αναπόφευκτα και τον χώρο του διεθνούς δικαίου και συγκεκριμένα του δικαίου της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η κρίση που ξεκίνησε, το 2008, ως κατάρρευση του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος, έχει μεταμορφωθεί σε μια νέα πολιτική πραγματικότητα λιτότητας που απειλεί περισσότερες από έξι δεκαετίες κοινωνικής αλληλεγγύης και επέκτασης της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Οι αρχικές αντιδράσεις των κυβερνήσεων στην οικονομική κρίση χαρακτηρίστηκαν από άνευ προηγουμένου χρηματοοικονομικές και νομισματικές πολιτικές που είχαν ως στόχο την διασφάλιση της κοινωνικής προστασίας, ενώ ενθάρρυναν την οικονομική ζήτηση για την αποφυγή μιας εκτεταμένης οικονομικής κάμψης. Ωστόσο, από το 2010 και μετά οι κυβερνήσεις έχουν επικεντρωθεί σε πολιτικές λιτότητας ως «έκτακτα μέτρα», παραβλέποντας συχνά τους κανονικούς διαύλους συμμετοχής και τους παραδεγμένους δημοκρατικούς ελέγχους και ισορροπίες. Οι ευρωπαϊκοί και διεθνείς θεσμοί οικονομικής διακυβέρνησης, έχουν αναλάβει κεντρικό ρόλο στην επιβολή της λιτότητας.

Στις μέρες μας η λιτότητα είναι πλέον ένα παγκόσμιο φαινόμενο. Σύμφωνα με εκτιμήσεις, οι συστολές στις δημόσιες δαπάνες ως συνέπεια της παγκόσμιας οικονομικής ύφεσης επηρέασαν 5,8 δις άτομα ή το 80% του παγκόσμιου πληθυσμού το 2013. Το ποσοστό αυτό αυξήθηκε στα 6,3 δις ή στο 90% των ανθρώπων παγκοσμίως το 2015.¹

¹ Βλ. <http://www.imf.org/en/Data>

Πολλά από αυτά τα μέτρα λιτότητας-που χαρακτηρίζονται από περικοπές δημοσίων δαπανών, αναδρομικές αυξήσεις φόρων, μειωμένη προστασία της εργασίας και συνταξιοδοτικές μεταρρυθμίσεις- έχουν επιδεινώσει τις ήδη σοβαρές, επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης, στα ανθρώπινα δικαιώματα.

Η λιτότητα έχει επηρεάσει το σύνολο του φάσματος των δικαιωμάτων του ανθρώπου -από το δικαίωμα στην αξιοπρεπή εργασία, το επαρκές επίπεδο ζωής και την κοινωνική ασφάλιση, έως την πρόσβαση στην δικαιοσύνη, την ελευθερία της έκφρασης και το δικαίωμα συμμετοχής, διαφάνειας και λογοδοσίας. Ο ευπαθείς και περιθωριοποιημένες ομάδες ανθρώπων, χτυπήθηκαν δυσανάλογα σκληρά, επιβαρύνοντας προϋπάρχοντα μοτίβα διακρίσεων στην πολιτική, οικονομική και κοινωνική σφαίρα. Η φτώχεια, συμπεριλαμβανομένης της στέρησης των παιδιών, βαθαίνει και είναι πιθανό να έχει μακροχρόνια αποτελέσματα. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η οικονομική κρίση υπονομεύει την ίδια την ικανότητα των κεντρικών και των τοπικών αρχών να υλοποιήσουν βασικές υποχρεώσεις για το κράτος κοινωνικής πρόνοιας και να διασφαλίσουν την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου για όλους.

Η βασική υπόθεση εργασίας της παρούσης διπλωματικής, θα μπορούσε να συνοψιστεί στα εξής ερωτήματα: Πώς η οικονομική κρίση επηρεάζει την απόλαυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και με ποιόν τρόπο είναι δυνατό να διαφυλαχθεί το (ελάχιστο) επίπεδο προστασίας τους σε περιόδους οικονομικής κρίσης και μέτρων λιτότητας; Ποια θα μπορούσε να είναι η συμβολή των διεθνών και κυρίως των ευρωπαϊκών θεσμών σε αυτή την προσπάθεια;

Μια ενδιαφέρουσα πτυχή, που αναδεικνύεται μέσω της παρούσης εργασίας, αφορά στο κατά πόσον θα ήταν θεμιτή ή ακόμη και αναγκαία η συνεργασία μεταξύ των θεσμών, στα πλαίσια των οποίων λαμβάνονται αποφάσεις οικονομικής πολιτικής, με τους θεσμούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Στο σημείο αυτό, εντοπίζεται ίσως και η συμβολή της παρούσης μελέτης, εφόσον επιχειρεί να προτείνει μια διεπιστημονική προσέγγιση απέναντι στις νέες προκλήσεις που ενδεχομένως έχει γεννήσει η οικονομική κρίση, για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Προς εκπλήρωση του σκοπού αυτού η εργασία αποτελείται από δύο μέρη, το καθένα από τα οποία απαρτίζεται από επιμέρους κεφάλαια.

Στο πρώτο μέρος παρουσιάζονται οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην απόλαυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τόσο στα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα όσο και τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα.

Μετά από μια πρώτη παρουσίαση της φύσεως των μέτρων λιτότητας και των επιπτώσεων των μέτρων αυτών στα κυριότερα ανθρώπινα δικαιώματα, ακολουθεί ένα δεύτερο κεφάλαιο όπου παρουσιάζονται οι δυσανάλογες επιπτώσεις της λιτότητας στις περισσότερο ευπαθείς και περιθωριοποιημένες ομάδες, πιο συγκεκριμένα τους μετανάστες και αιτούντες άσυλο, τους Ρομά, τις γυναίκες, τα παιδιά και τους νέους καθώς και τις ηλικιακές ομάδες άνω των 50 ετών. Επιπροσθέτως παρουσιάζονται οι επιπτώσεις της κρίσης για τα άτομα με ειδικές ανάγκες αλλά και για την κοινωνική ομάδα των ομοφυλόφιλων ή διεμφυλικών ατόμων (LBTQ).

Τέλος, στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι δυσμενείς επιπτώσεις της κρίσης, τόσο στις δυνατότητες των κρατών να προστατέψουν τα ανθρώπινα δικαιώματα σε περιόδους οικονομικής λιτότητας, όσο και στα «ευρύτερα» συστήματα προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας επιχειρείται μια παρουσίαση του ρόλου τόσο των διεθνών όσο και των ευρωπαϊκών θεσμών στην αντιμετώπιση της κρίσης, καθώς και των κρατών. Τέλος, τονίζεται η συμβολή των ανεξάρτητων δομών στην προστασία και προαγωγή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε περιόδους οικονομικής συστολής και μέτρων λιτότητας.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΠΟΛΑΥΣΗ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΙΣ «ΓΕΝΙΕΣ» ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ.

1.1 Διακρίσεις δικαιωμάτων του ανθρώπου και η «διαγενεολογικές» επιπτώσεις της λιτότητας.

Οι συσταλτικές δημοσιονομικές πολιτικές και τα μέτρα λιτότητας, επηρεάζουν ολόκληρο το φάσμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τα οποία διακρίνονται σε τρεις επιμέρους κατηγορίες (ή γενιές).

Η τυπολογία δικαιωμάτων του ανθρώπου ακολουθεί την ιστορική εμφάνιση και αναγνώρισή τους σε εθνικό επίπεδο και στην διεθνή δικαιοταξία. Με άλλα λόγια αποτελεί μια παρουσίαση της εξελικτικής πορείας της εμφάνισης και την συνέχεια της αναγνώρισης και κατοχύρωσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.²

Η πρώτη γενιά περιλαμβάνει τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, (π.χ το δικαίωμα στην ζωή, το δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια, την ελευθερία της σκέψης, της θρησκείας, της συνείδησης, την ελευθερία της έκφρασης, το δικαίωμα σεβασμού του ιδιωτικού και οικογενειακού βίου, την απαγόρευση των βασανιστηρίων, την απαγόρευση της δουλείας, το δικαίωμα στο συναιτερισμό κ.λ.π. Πρόκειται για δικαιώματα που θεωρούνται κλασσικά και τα οποία έλκουν την επίσημη καταγωγή τους από τις διακηρύξεις της αμερικανικής και γαλλικής επανάστασης. Τα εν λόγω δικαιώματα έχουν «αμυντικό» περιεχόμενο, υπό την έννοια ότι υπηρετούν τον βασικό σκοπό της «προστασίας» του ατόμου από τις αυθαιρεσίες του κράτους.

² Βλ. Περράκης Στ., *Διαστάσεις της διεθνούς προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου, προς ένα ius universalis*, εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα, 2013, σελ.35 παρ.27.

Έτσι τα δικαιώματα αυτά αντιπαρατίθενται απέναντι στο Κράτος, το οποίο έχει την υποχρέωση να απέχει από ενέργειες, οι οποίες θα μπορούσαν να προσβάλλουν τους φορείς των δικαιωμάτων αυτών. Προς εξυπηρέτηση του σκοπού αυτού, τα δικαιώματα πρώτης γενιάς είναι αχώριμα, ενσωματώνουν δηλαδή το στοιχείο της νομικής αξίωσης.³

Η δεύτερη γενιά αφορά τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα, (π.χ το δικαίωμα στην εργασία, το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση, το δικαίωμα στην μόρφωση, το δικαίωμα για δίκαιες συνθήκες εργασίας, το δικαίωμα συλλογικής διαπραγμάτευσης, το δικαίωμα στην προστασία της υγείας, το δικαίωμα της οικογένειας για κοινωνική, νομική και οικονομική προστασία κ.λ.π.)

Αυτή η κατηγορία δικαιωμάτων, σε αντιδιαστολή με τα δικαιώματα πρώτης γενιάς, απαιτεί από το Κράτος να προβεί σε θετικές ενέργειες και παροχές, προκειμένου να διασφαλίσει την απόλαυση των δικαιωμάτων αυτών. Επιπροσθέτως, εν αντιθέσει με τα δικαιώματα πρώτης γενιάς, τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα δεν ενέχουν νομική αξίωση και κατά συνέπεια δεν είναι αχώριμα. Αυτό στην πράξη σημαίνει ότι οι άνεργοι δεν μπορούν επί παραδείγματι να στραφούν κατά του κράτους τους για παραβίαση του δικαιώματος της εργασίας.⁴

Αυτή η νομική πραγματικότητα, οδήγησε στην ανάπτυξη μιας αντίληψης ότι εφόσον στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται δικαιώματα προαγωγής και όχι προστασίας, δεν δημιουργούν δεσμευτικές υποχρεώσεις για τα Κράτη. Η συντηρητική αυτή προσέγγιση δεν αντικατοπτρίζει παρόλα αυτά την πραγματικότητα και βρίσκεται σε εξέλιξη, ιδίως μέσω της προοδευτικής ερμηνευτικής τάσης εθνικών και ιδίως διεθνών δικαιοδοτικών οργάνων, όπως το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του Στρασβούργου αλλά και του Δ.Ε.Ε τα οποία στην νομολογία τους διαπιστώνουν ότι οι υποχρεώσεις του κράτους για εγγύηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου δεν εξαντλείται απλώς στην αποχή, αλλά και στις θετικές υποχρεώσεις που πρέπει να υλοποιήσουν.⁵

³ Βλ. *ibid*,σελ.36 παρ.28

⁴ Βλ. *ibid* ,σελ 38 παρ.29

⁵ Προσθήκη σχετικής νομολογίας

Άλλωστε, κάποια δικαιώματα δεύτερης γενιάς, όπως το δικαίωμα απεργίας ή το συνδικαλιστικό δικαίωμα, εμπεριέχουν νομική αξίωση έναντι του κράτους, που αυτό οφείλει να εγγυηθεί. Επίσης κάποια δικαιώματα δεύτερης γενιάς, όπως π.χ το δικαίωμα στην υγεία, οδηγούν στην μορφοποίηση υποκειμενικών δικαιωμάτων πρώτης γενιάς, τα οποία αντιτάσσονται στο κράτος και είναι αγωγήμα.

Παρά το γεγονός ότι δεν έχουν αγωγήμο χαρακτήρα, τα δικαιώματα της δεύτερης γενιάς χαίρουν πολλών ετών αναγνώρισης από την διεθνή κοινότητα, σε οικουμενικό και περιφερειακό επίπεδο. Μάλιστα τα Ηνωμένα Έθνη προώθησαν συστηματικά την ήδη παγιωμένη αντίληψη ότι τα δικαιώματα του ανθρώπου είναι αδιαίρετα και επομένως δεν μπορεί να υπάρξει πραγματική απόλαυση των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων χωρίς την ύπαρξη οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων και το αντίστροφο.

Την Τρίτη γενιά δικαιωμάτων, συγκροτούν τα νεότερα δικαιώματα αλληλεγγύης. Σύμφωνα με τον εμπνευστή τους Karl Vasak (1979), τα δικαιώματα αλληλεγγύης *«εκφράζουν μια ορισμένη αντίληψη της συλλογικής ζωής και δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν παρά με την συνένωση των προσπαθειών όλων των κοινωνικών εταίρων, ατόμων, Κρατών, άλλων δημοσίων ή ιδιωτικών φορέων και οργάνων.»*

Τα δικαιώματα αλληλεγγύης έχουν μια ατομική και μια συλλογική διάσταση. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται το δικαίωμα στην ανάπτυξη, το δικαίωμα στην ειρήνη, το δικαίωμα στην απόλαυση της κοινής κληρονομιάς της ανθρωπότητας, το δικαίωμα σε ένα υγιές και καθαρό περιβάλλον κ.λ.π. Όλα αυτά τα δικαιώματα αντιμετωπίζουν προβλήματα νομικών οριοθετήσεων σε σχέση με το περιεχόμενό τους, τους φορείς τους, την προβολή αξίωσής τους, τον εγκαλούμενο κατά περίπτωση φορέα υλοποίησης του δικαιώματος και συνακόλουθα στερούνται ακόμη μιας τυπικής αναγνώρισης, με εξαίρεση το δικαίωμα στο περιβάλλον.⁶

⁶ Ήδη το 1972 το κείμενο που υιοθέτησε η πρώτη Διάσκεψη ΗΕ για το περιβάλλον, τις Διασκέψεις του Ρίο, του Γιοχάνεσμπουργκ, του Μπάλι κ.λπ

Τα δικαιώματα αλληλεγγύης στην συλλογική τους διάσταση όμως, ως δικαιώματα των λαών, γνώρισαν την πρώτη επίσημη αναγόρευσή τους στο διεθνές συμβατικό δίκαιο, με την ενσωμάτωσή τους στον Αφρικανικό Χάρτη των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των λαών(1981), που δεσμεύει 53 κράτη της Αφρικανικής Ένωσης.⁷

Πάντως, ανεξάρτητα από κατηγορίες και διακρίσεις σήμερα γίνεται δεκτό, ότι όλα τα δικαιώματα του ανθρώπου πηγάζουν από την αξιοπρέπεια και την αξία που ενυπάρχουν στο ανθρώπινο πρόσωπο, που είναι το κεντρικό υποκείμενο και δικαιούχος των δικαιωμάτων του ανθρώπου.⁸

Περαιτέρω όπως αναφέρει η Διακήρυξη της Παγκόσμιας Διάσκεψης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (Βιέννη,1993): *«όλα τα δικαιώματα του ανθρώπου είναι οικονομικά, αδιαίρετα, αλληλοεξαρτώμενα και αλληλένδετα»*. Συνεπώς καθήκον των κρατών είναι πέρα από τα πολιτικά, οικονομικά και πολιτιστικά συστήματα τους να προωθήσουν και να προστατεύσουν όλα τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες.»⁹Την αντίληψη αυτή του κειμένου της Βιέννης επιβεβαίωσε το 2005 και το Καταληκτικό Κείμενο της Συνόδου Κορυφής των Ηνωμένων Εθνών.¹⁰

Καθώς τα μέτρα οικονομικής λιτότητας επηρεάζουν εκ φύσεως την δεύτερη γενεά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται κατά κύριο λόγο στις επιπτώσεις των μέτρων λιτότητας στα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα.

Παρόλα αυτά δεν απουσιάζουν οι αναφορές στις επιπτώσεις της κρίσης στα ατομικά και στα πολιτικά δικαιώματα.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, τα δικαιώματα του ανθρώπου είναι αδιαίρετα, αλληλοεξαρτώμενα και αλληλοσυνδεόμενα. Εμπόδια ως προς τα οικονομικά, κοινωνικά, πολιτιστικά ,ατομικά και πολιτικά δικαιώματα είναι άρρηκτα συνδεδεμένα και έχουν σύνθετα αποτελέσματα για τα άτομα. Η παραβίαση οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων επηρεάζει ακόμα την άσκηση των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων.

⁷ Το κείμενο του Χάρτη διαθέσιμο στο:http://www.achpr.org/files/instruments/achpr/banjul_charter.pdf

⁸ Βλ. Περράκης Στ., *Διαστάσεις της Διεθνούς Προστασίας Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, εκδόσεις Ι.Σιδέρη, Αθήνα, 2013.

⁹Το κείμενο της Διακήρυξης είναι διαθέσιμο στην ηλεκτρ. Διεύθυνση :

<http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/vienna.pdf>

¹⁰ Βλ. (Α/60/L.1,§§ 13,121)

Για παράδειγμα, η απώλεια στέγης και η διαβίωση σε ιδρύματα μπορεί να οδηγήσει εύκολα στην παραβίαση του δικαιώματος στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή και μπορεί να γίνει σοβαρό εμπόδιο στην άσκηση ποικίλων δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Οι παραβιάσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου που σχετίζονται με την λιτότητα είναι "διαγενεαλογικές" υπό την έννοια ότι αφορούν στα δικαιώματα τόσο της δεύτερης όσο και της πρώτης γενιάς.

Προς επίρρωση των ανωτέρω, π.χ η απώλεια αξιοπρεπούς εργασίας, χωρίς την ύπαρξη αποτελεσματικού προγράμματος κοινωνικής προστασίας, μπορεί να οδηγήσει γρήγορα σε έξωση από την κατοικία και σε απώλεια στέγης και εν τέλει να έχει ως αποτέλεσμα την κακή κατάσταση της υγείας ακόμη και τον θάνατο.¹¹ Στα παιδιά που εκτίθενται στην φτώχεια και την κακή διατροφή στο πλαίσιο των οικογενειών τους μπορεί να ανακοπεί η φυσική ανάπτυξή τους και να υπάρξουν μακροχρόνιες κοινωνικές και υγειονομικές επιπτώσεις στην ενήλικη ζωή. Επιπλέον οι σχολικές τους επιδόσεις είναι πιθανό να περιοριστούν, δυσχεραίνοντας τις προοπτικές τους ως ατόμων στην κοινωνία. Αυξανόμενος αριθμός παιδιών εγκαταλείπει πρόωρα το σχολείο για να βρει απασχόληση και να στηρίξει την οικογένειά του, με επιπτώσεις που θα το ακολουθούν εσαεί. Το γεγονός αυτό δημιουργεί συνθήκες ανασφάλιστης εργασίας και την έξαρση του φαινομένου της παιδικής εργασίας και εκμετάλλευσης.¹²

Προτού όμως επεκταθούμε στις επιπτώσεις των μέτρων λιτότητας, κρίνεται απαραίτητη μια σύντομη αναφορά στην φύση των μέτρων αυτών. Η ενότητα που ακολουθεί εμπεριέχει μια συνοπτική παρουσίαση των μέτρων αυτών.

¹¹ Βλ. Kaplan G., "Economic Crises: Some thoughts on why, when and where they (might) matter for health- a tale of three countries", *Social Science and Medicines.*, 2012, σελ. 643-646

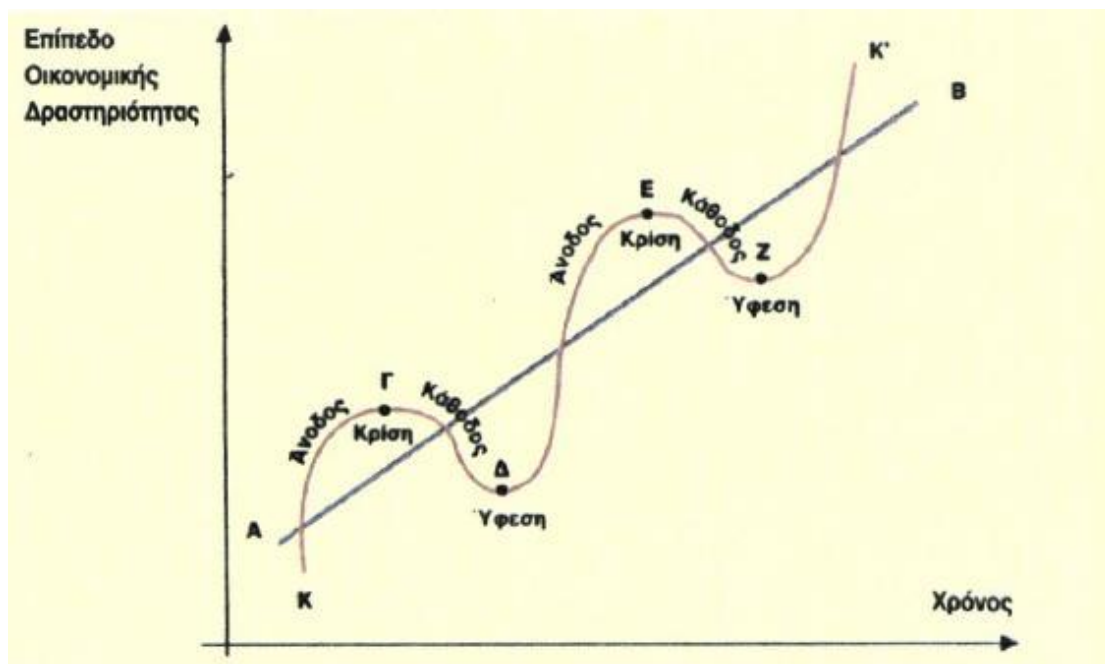
¹² Βλ. Έκθεση της M.K.O Save the Children, "Food for Thought: Tackling child malnutrition to unlock potential and boost prosperity" 2013. Επιπροσθέτως, βλέπε Έκθεση του Επιτρόπου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πορτογαλία, (2012), και αντίστοιχη Έκθεση του Επιτρόπου για την Ισπανία, (2013).

1.2 Η φύση και τα μέτρα της λιτότητας

Η οικονομία δεν είναι ποτέ στάσιμη. Όλα τα σημαντικά μεγέθη της, όπως το επίπεδο του εισοδήματος, της απασχόλησης, της ανεργίας, των τιμών, των εξαγωγών, κ.τ.λ. μεταβάλλονται διαχρονικά, άλλοτε αυξάνονται γρήγορα, άλλοτε αργά και άλλοτε μειώνονται.

Οι μεταβολές αυτές ονομάζονται οικονομικές διακυμάνσεις ή οικονομικοί κύκλοι και παρουσιάζουν μια συστηματική κυκλικότητα. Βέβαια, παρότι οι οικονομικοί κύκλοι επαναλαμβάνονται, δεν είναι ίδιοι ως προς την ένταση και τη διάρκειά τους. Τα στάδια από τα οποία περνάει η οικονομία στη διάρκεια του κύκλου έχουν κοινά χαρακτηριστικά και ονομάζονται συνήθως φάσεις του οικονομικού κύκλου.

Διάγραμμα 1.2.1 Οι οικονομικές διακυμάνσεις

Σύμφωνα με μια απλοποιημένη εικόνα του οικονομικού κύκλου που δίνεται στο διάγραμμα 1.2.1, υπάρχουν δύο κύριες φάσεις από τις οποίες διέρχεται η οικονομία στη διάρκεια ενός οικονομικού κύκλου: η φάση της **ανόδου** ή της **άνθησης** και η φάση της **καθόδου** ή της **ύφεσης**.

Κατά τη φάση της άνθησης παρατηρούμε αύξηση της παραγωγής, του εισοδήματος και της απασχόλησης. Καθώς αυξάνεται η συνολική ζήτηση και η παραγωγή, αυξάνονται και τα κέρδη και αυτό δημιουργεί ευνοϊκό κλίμα για επενδύσεις.

Αντιθέτως, η φάση της ύφεσης χαρακτηρίζεται από εκτεταμένη ανεργία, έλλειψη επενδύσεων και ανεπαρκή ζήτηση καταναλωτικών αγαθών. Η παραγωγή και τα εισοδήματα βρίσκονται στο χαμηλότερο επίπεδό τους. Οι τιμές, αν δε μειώνονται, τουλάχιστον δεν αυξάνονται ή αυξάνονται ελάχιστα και τα κέρδη των επιχειρήσεων είναι χαμηλά. Μάλιστα, πολλές επιχειρήσεις μπορεί να έχουν ζημιές αντί για κέρδη. Το γενικό επιχειρηματικό κλίμα δεν είναι ευνοϊκό για την ανάληψη επενδύσεων και επικρατεί απαισιοδοξία για το μέλλον.

Η ένταση των παραπάνω φαινομένων διαφέρει από κύκλο σε κύκλο. Όσο πιο έντονα είναι τα συμπτώματα αυτά, τόσο πιο βαθιά είναι η ύφεση. Τέτοια ήταν η μεγάλη ύφεση του 1930 που συντάραξε τις προηγούμενες καπιταλιστικές χώρες και κυρίως τις ΗΠΑ.

Προκειμένου η οικονομία να βγει από την φάση της ύφεσης και να προχωρήσει στην φάση της άνθησης οι κυβερνήσεις υιοθετούν μέτρα οικονομικής πολιτικής.

Στης παρακάτω εξίσωση συνοψίζονται οι βασικότερες οικονομικές μεταβλητές μιας οικονομίας : $Y=C+I+G+(X-M)$

Όπου «Y» είναι το συνολικό προϊόν που παράγεται σε μια οικονομία, «C» είναι η καταναλωση, «I» το ύψος των επενδύσεων, «G», το ύψος των δημοσίων δαπανών, «X» το ύψος των εξαγωγών και «M» το ύψος των εισαγωγών.

Όταν τα μέτρα που υιοθετούνται στοχεύουν στον περιορισμό της οικονομικής ζήτησης, μέσω των περικοπών των δημοσίων δαπανών (G) ονομάζονται συσταλτικά, περιοριστικά ή μέτρα δημοσιονομικής λιτότητας.

Σε γενικές γραμμές τα μέτρα λιτότητας διαχωρίζονται σε τέσσερις κατηγορίες, κάθε μια από τις οποίες επιφέρει ξεχωριστές επιπτώσεις στην άσκηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Οι κατηγορίες αυτές περιλαμβάνουν την συρρίκνωση του δημόσιου προϋπολογισμού που επηρεάζει τις κοινωνικές δαπάνες, τα αναδρομικά μέτρα φορολόγησης, τις μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας και τις διαρθρωτικές αλλαγές στα συνταξιοδοτικά προγράμματα.

Οι δημόσιες κοινωνικές δαπάνες είναι ο πρωταρχικός στόχος των μέτρων λιτότητας. Περικοπές μισθών ή θέσπιση ορίων μισθών- ιδιαίτέρως των δημοσίων υπαλλήλων- περικοπές στον τομέα της εκπαίδευσης, της υγείας, εξάλειψη ή περιορισμός των επιδομάτων για καύσιμα, αγροτικά προϊόντα και τρόφιμα, μέσω της θέσπισης αυστηρότερων προϋποθέσεων πρόσβασης σε μια σειρά κοινωνικών παροχών, καθώς και μέσω άλλων περικοπών στο σύστημα εκπαίδευσης και το σύστημα υγείας, είναι μόνο μερικά από τα παραδείγματα μέτρων περιορισμού των δημοσίων δαπανών.

Διάγραμμα 1.2.2 Περικοπές μισθών στην Ελλάδα

Οι μεταρρυθμίσεις του φορολογικού συστήματος υπήρξαν επίσης ένα κεντρικό «συστατικό» του «μίγματος λιτότητας» καθώς οι κυβερνήσεις επιδίωξαν να αντιμετωπίσουν τα ελλείμματα, ανακτώντας έσοδα που χάθηκαν λόγω της οικονομικής ύφεσης. Πολλές από αυτές τις φορολογικές μεταρρυθμίσεις επέφεραν σημαντικά έσοδα και αντιστάθμισαν την ανάγκη για περαιτέρω περικοπές στον προϋπολογισμό. Ωστόσο, οι αυξήσεις των φόρων είναι σπάνια ουδέτερες ως προς τις περαιτέρω επιπτώσεις τους, ενώ ορισμένες επιβαρύνουν ακόμα περισσότερο τις οικογένειες με μικρά εισοδήματα, οι οποίες ήδη πλήττονται με δυσανάλογο τρόπο από τις περικοπές στις δημόσιες υπηρεσίες. Αντίθετα, οι φόροι εισοδήματος, ιδιοκτησίας και οικονομικών συναλλαγών έχουν σε γενικές γραμμές πιο επιμερισμένες επιπτώσεις.¹³

Πολλές κυβερνήσεις πραγματοποίησαν, επίσης, μεταρρυθμίσεις στον εργασιακό τομέα με στόχο την αύξηση της ανταγωνιστικότητας και τη στήριξη της ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας. Αυτές οι μεταρρυθμίσεις περιλαμβάνουν την διευκόλυνση των απολύσεων, την διάβρωση των δυνατοτήτων συλλογικών συμβάσεων, μειώσεις στους πραγματικούς μισθούς και την μεταβολή των κανονισμών προστασίας της εργασίας. Έτσι η εμπειρική υπόθεση πως η μειωμένη προστασία της εργασίας οδηγεί στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και την ανάπτυξη, αμφισβητείται.

Η χρηματοοικονομική κρίση έχει προσφέρει ακόμα το πλαίσιο για διαρθρωτικές αλλαγές στα συνταξιοδοτικά συστήματα. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές στοχεύουν σαφώς, πέρα από την σταδιακή περικοπή των δαπανών, στην αύξηση των ηλικιακών ορίων συνταξιοδότησης, στην μείωση του ύψους των συντάξεων και στον περιορισμό της πρόσβασης στο σύστημα συνταξιοδότησης. Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, τα συγκεκριμένα μέτρα δεν έχουν να επιφέρουν άμεσες μειώσεις στις δημόσιες δαπάνες.¹⁴

¹³ Βλέπε σχετικά: *Commissioner of Human Rights of the Council of Europe, Safeguarding human rights in times of economic crisis*, issue paper, 2013 σελ.15

¹⁴ Βλέπε σχετικά στοιχεία ,διαθέσιμα στην ηλεκτρονική διεύθυνση του ΟΟΣΑ: <https://data.oecd.org/>

Το κυρίαρχο δίλημμα που φαίνεται να ταλανίζει τόσο τα κράτη και τους διεθνείς οικονομικούς θεσμούς, αλλά και τους θεσμούς προστασίας και προαγωγής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, είναι το έναν τελικά η οικονομική κρίση μπορεί να αποτελέσει μια ευκαιρία για τον ανασχηματισμό του κράτους πρόνοιας, δικαίου και ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή εάν τελικά το τελευταίο, θα αποτελέσει μια παράπλευρη απώλεια των μέτρων λιτότητας.

Από την μια πλευρά, η λιτότητα φαίνεται να προσφέρει αρκετά οφέλη στην οικονομική πολιτική του νεοφιλελευθερισμού¹⁵, ο οποίος φαίνεται να έχει επικρατήσει τόσο στην οικονομική όσο και στην πολιτική σκέψη πέρα από κάθε άλλη ιδεολογία.¹⁶ Χάρη στην επιβολή των μέτρων λιτότητας, η οικονομία προσαρμόζεται μέσω της μείωσης των μισθών και της προσαρμογής των τιμών για την αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας, η οποία υποτίθεται ότι θα επιτευχθεί καλύτερα μέσω των περικοπών των δημοσίων δαπανών και της μείωσης των ελλειμμάτων του κρατικού προϋπολογισμού¹⁷. Σύμφωνα με τους υποστηρικτές της λιτότητας, η «δημοσιονομική εξυγίανση» θα εμπνεύσει την εμπιστοσύνη των επιχειρηματιών, κάτι που με την σειρά του θα ενισχύσει τις επενδύσεις, επιφέροντας θετικά αποτελέσματα για την οικονομία.¹⁸

¹⁵ Το φιλελεύθερο οικονομικό σύστημα προωθεί την απορρύθμιση της αγοράς, τις ιδιωτικοποιήσεις, το ελεύθερο εμπόριο και τις επενδύσεις και την απόσυρση του κράτους από πολλούς τομείς κοινωνικών παροχών, όπως για παράδειγμα η παροχή νερού, η εκπαίδευση ή οι υπηρεσίες υγείας. Σε αυτό το σύστημα, η ευημερία των ανθρώπων εξασφαλίζεται από την αγορά και ο ρόλος του κράτους είναι να εγγυηθεί τις συνθήκες που θα επιτρέπουν την καλύτερη λειτουργία των αγορών.

¹⁶ «Ήδη από το 1970, συντελείται παντού μια εμφατική στροφή προς το νεοφιλελευθερισμό στην πολιτικό-οικονομική πρακτική και σκέψη. Σχεδόν όλα τα κράτη, από εκείνα που εμφανίστηκαν μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, έως τις δημοκρατίες και τα «κράτη πρόνοιας», όπως η Νέα Ζηλανδία και η Σουηδία, έχουν αγκαλιάσει, εθελοντικά και σε κάποιες περιπτώσεις μετά πό πιέσεις, κάποια εκδοχή της νεοφιλελεύθερης θεωρίας. Η «μετά του απαρτχάιντ» Νότιος Αφρική αγκάλιασε γρήγορα τον νεοφιλελευθερισμό, ακόμη και η σύγχρονη Κίνα. Επιπλέον, οι υποστηρικτές της νεοφιλελεύθερης σκέψης καταλαμβάνουν θέσεις σημαντικής επιρροή στην εκπαίδευση, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, σε χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, σε βασικούς κρατικούς θεσμούς (Υπουργείο Οικονομικών, κεντρικές τράπεζες), καθώς επίσης και σε διεθνείς θεσμούς όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, την Παγκόσμια Τράπεζα και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου ... ». Βλ. D. Harvey D., *A Brief History of Neoliberalism*, Oxford University Press, 2005, σελ.2-3

¹⁷ Βλ. Blyth M., *Austerity: The History of a Dangerous Idea* Oxford University Press, 2013 σελ. 2.

¹⁸ *ibid.*

Από την άλλη πλευρά πολλοί ερευνητές έχουν θέσει υπό αμφισβήτηση την οικονομική αποτελεσματικότητα των μέτρων λιτότητας, ως απάντηση στην ύφεση, τονίζοντας τις κοινωνικές επιπτώσεις, συμπεριλαμβανομένης της περιφρόνησης των κοινωνικο-οικονομικών δικαιωμάτων¹⁹. Αρκετοί, οικονομολόγοι και ερευνητές εξέφρασαν επίσης την ιδιαίτερη ανησυχία τους για την κυριαρχία της λιτότητας και την αποσιώπηση των εναλλακτικών φωνών.²⁰

Τα βασικά επιχειρήματα, των εκπροσώπων του αντίλογου της λιτότητας θα μπορούσαν να συνοψιστούν στα ακόλουθα: Ένα γενναιόδωρο κράτος πρόνοιας δεν αποτελεί πρόσκομμα της ανταγωνιστικότητας, η κοινωνική πολιτική μπορεί να είναι παραγωγική για την οικονομία, η μακροοικονομική συμμετρία έχει μεγάλη σημασία, η αποτελεσματικότητα της κοινωνικής προστασίας και η ποιότητα των κοινωνικών επενδύσεων έχουν σημασία για την σταθερότητα στην Ευρώπη.²¹

Η λιτότητα εκτιμάται θεωρείται ως η λάθος προσέγγιση για την προώθηση της ανάπτυξης και των επενδύσεων. Ο Paul Krugman υποστήριξε σε μια ομιλία του το 2011 ότι «στα πλαίσια της τρέχουσας κρίσης, η λιτότητα απέτυχε όπου κι' αν εφαρμόστηκε»²² ενώ στα πλαίσια μιας άλλης ομιλίας του το 2013, χαρακτήρισε τα αποτελέσματα της ως «καταστροφικά». Σε μια ανοικτή επιστολή εκατοντάδες οικονομολόγοι των ΗΠΑ, ανάμεσά τους και ο Krugman, υποστήριξαν ότι τα μέτρα λιτότητας ήταν «επικίνδυνα». Χρησιμοποιώντας τη Βρετανία, την Ιρλανδία, την Ισπανία και την Ελλάδα ως παραδείγματα τόνισαν ότι «η εφαρμογή της λιτότητας σε μια αδύναμη οικονομία οδηγεί σε βαθύτερη ύφεση, αύξηση της ανεργίας και την αύξηση της φτώχειας».²³

¹⁹ Για μια συνολική επισκόπηση των επιπτώσεων της λιτότητας στα ανθρώπινα δικαιώματα, συμπεριλαμβανομένης της πρόσβασης στη δικαιοσύνη, την ελευθερία της έκφρασης και τα τη συμμετοχή και τη διαφάνεια βλ., N Lusiani και I Saiz, *Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε περιόδους οικονομικής κρίσης*, Επίτροπος Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Εκδόσεις Συμβουλίου της Ευρώπης, Νοέμβριος 2013.

²⁰ Βλέπε απόψεις Krugman P, McMurtry J., Frank T.,

²¹ . Για περισσότερα βλέπε Hemerjick et al., *The Welfare State after the Great Recession*, ZBW – Leibniz Information Centre for Economics, 2012

²² Βλ. P. Krugman, «Legends of the Fail», *New York Times*, 10 Nov. 2011 .

²³ Βλ. «Jobs and Growth, not Austerity», Open letter signed by US economists, *Institute for America's Future*, Δεκέμβριος 2012, διαθέσιμη στην ηλεκτρονική διεύθυνση ; <http://jobsnotausterity.org/>

Το Εθνικό Ινστιτούτο Οικονομικών και Κοινωνικών Ερευνών του Ηνωμένου Βασιλείου και ο ILO βρίσκονται μεταξύ εκείνων των ιδρυμάτων τα πρόσφατα ευρήματα των οποίων φανερώνουν την αποτυχία των μέτρων λιτότητας για την αντιμετώπιση των οικονομικών προβλημάτων.²⁴

Σε μια έρευνα του 2013 το ίδιο ΔΝΤ αμφισβητεί την λιτότητα, θεωρώντας ότι «η δημοσιονομική εξυγίανση (όπως αυτή προτείνεται από τα μέτρα λιτότητας) συνήθως αυξάνει την εισοδηματική ανισότητα και προκαλεί μακροχρόνια ανεργία».²⁵

Ανεξάρτητα πάντως, από την οικονομική αποτελεσματικότητα των μέτρων λιτότητας, είναι γεγονός που οι σχεδιαστές οικονομικής πολιτικής, απέτυχαν να αντιμετωπίσουν την τρέχουσα οικονομική κρίση, και τις απαντήσεις σε αυτή, όχι μόνο ως οικονομικό ζήτημα, αλλά και ως ένα ζήτημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Απέτυχαν ουσιαστικά να αναγνωρίσουν ότι η σταθεροποίηση των οικονομιών μέσω των μέτρων λιτότητας, παραβιάζει κατάφωρα τα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα.

Στις ενότητες που ακολουθούν παρουσιάζονται αναλυτικά οι επιπτώσεις των μέτρων λιτότητας τόσο στα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα, όσο και στα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα.

²⁴ D. Holland and J. Portes, «Self-defeating Austerity?», 2 *Journal of the National Institute Economic Review* 1, Oct. 2012, σελ. 4, «*The current strategy being pursued by individual Member States, as well as the EU as a whole, is fundamentally flawed. Even on its own terms, it is making matters worse*» ILO, *World of Work Report 2012*

²⁵ Βλ. R.H. Wade, 'Capitalism and Democracy at Cross-Purposes' 56 *Challenge* 6 (Nov./Dec. 2013). Ο Wade εξηγεί πώς η έρευνα αυτή αποτελεί έργο του ερευνητικού τμήματος του ΔΝΤ το οποίο λειτουργεί σε εντελώς διαφορετικό πλαίσιο από το «επιχειρησιακό» πεδίο του Οργανισμού, (Το ΔΝΤ, εξακολουθεί να προωθεί την λιτότητα στις περισσότερες περιπτώσεις.

1.3 Η διάβρωση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων

Το δικαίωμα στην εργασία

Το πρώτο σημαντικό θύμα των μέτρων λιτότητας ήταν η απόλαυση του δικαιώματος στην εργασία. Το ποσοστό ανεργίας στην Ευρώπη, αυξήθηκε δραματικά από το 2008 φτάνοντας μάλιστα στο ιστορικά υψηλό επίπεδο του 12,1% στην περιοχή της ευρωζώνης και το 10,1% στην ΕΕ των “28”, τον Ιούνιο του 2016, με υψηλότερα ποσοστά ανεργίας και ύφεσης να κατατρέχουν την Ισπανία (19.6 %), την Ελλάδα (23.5 %). Για το ίδιο χρονικό διάστημα, ο αριθμός των νέων ανέργων (κάτω των 25 ετών) ανέρχεται σε 4.276.000 εκ. με τα υψηλότερα ποσοστά να αφορούν και πάλι στην Ελλάδα (50,3%), την Ισπανία (43,9%) και την Ιταλία (39,2%).²⁶

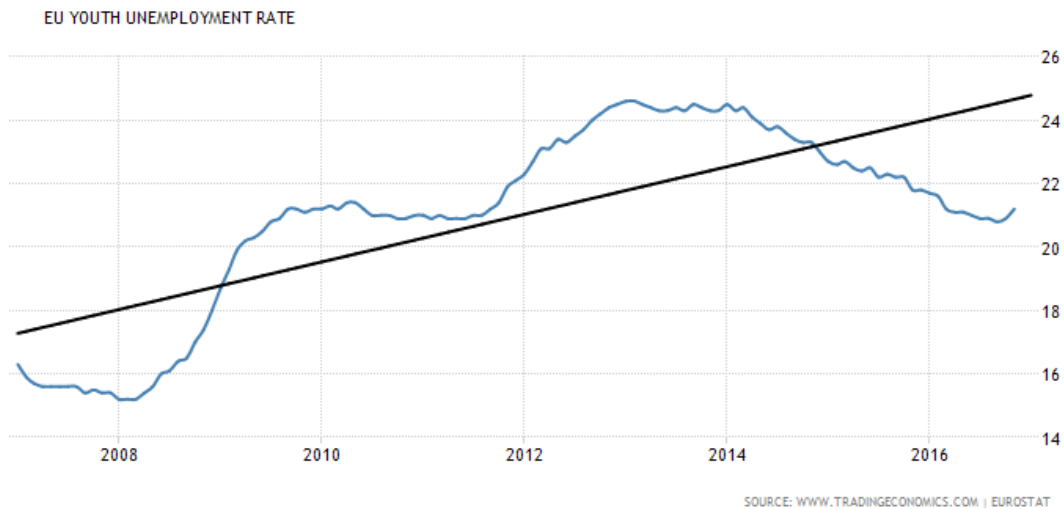
Πίνακας 1.3.1 Ποσοστά ανεργίας στους νέους(2013-2015)

	Youth unemployment rate			
	2013	2014	2015	2015Q4*
EU-28	23.7	22.2	20.3	19.6
Euro area	24.4	23.7	22.4	21.9
Belgium	23.7	23.2	22.1	25.4
Bulgaria	28.4	23.8	21.6	22.4
Czech Republic	18.9	15.9	12.6	11.4
Denmark	13.0	12.6	10.8	10.2
Germany	7.8	7.7	7.2	6.4
Estonia	18.7	15.0	13.1	16.2
Ireland	26.8	23.9	20.9	18.9
Greece	58.3	52.4	49.8	49.0
Spain	55.5	53.2	48.3	46.2
France	24.9	24.2	24.7	25.9
Croatia	50.0	45.5	43.0	43.8
Italy	40.0	42.7	40.3	39.9
Cyprus	38.9	36.0	32.8	29.5
Latvia	23.2	19.6	16.3	19.0
Lithuania	21.9	19.3	16.3	13.3
Luxembourg	16.9	22.3	16.6	19.7
Hungary	26.6	20.4	17.3	15.3
Malta	13.0	11.7	11.8	10.6
Netherlands	13.2	12.7	11.3	11.1
Austria	9.7	10.3	10.6	11.3
Poland	27.3	23.9	20.8	20.2
Portugal	38.1	34.7	32.0	32.8
Romania	23.7	24.0	21.7	
Slovenia	21.6	20.2	16.3	18.1
Slovakia	33.7	29.7	26.5	26.2
Finland	19.9	20.5	22.4	18.2
Sweden	23.6	22.9	20.4	16.3
United Kingdom	20.7	16.9	14.6	13.1

Πηγή: Eurostat

²⁶ Για περισσότερα στατιστικά στοιχεία βλ: Eurostat, *Statistics explained, unemployment statistics*, διαθέσιμο στο: http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Unemployment_statistics

Διάγραμμα 1.3.1 Άνοδος της ανεργίας των νέων στην Ευρωζώνη (2008-2016)

Καθώς συσταλτικές δημοσιονομικές πολιτικές αμβλύνουν τις προοπτικές ανάπτυξης, η μακροχρόνια ανεργία αυξάνει όχι μόνο σε ευρωπαϊκό επίπεδο αλλά και σε παγκόσμια κλίμακα ²⁷, με μακροχρόνιες επιπτώσεις.

Μόνο το 2012 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, εντόπισε 13 χώρες που είχαν αθετήσει τις υποχρεώσεις τους σύμφωνα με την παράγραφο 1 του άρθρου 1 του αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη για την υιοθέτηση πολιτικών πλήρους απασχόλησης.²⁸

Γιατί όμως ο αριθμός των ανέργων αυξάνει συνεχώς; Εδώ παρατηρείται τα εξής παράδοξο. Σε μια πολύ απλουστευμένη βάση τα μέτρα κατά της ανεργίας μπορούν να διακριθούν σε δύο κατηγορίες: Τα επιδόματα ανεργίας για τους μακροχρόνια ανέργους και τα επιδόματα ανεργίας για τους βραχυχρόνια ανέργους.

²⁷ Για στατιστικά ανεργίας σε παγκόσμια κλίμακα βλ. ILO, maps and Charts, διαθέσιμο στο: http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/multimedia/maps-and-charts/WCMS_442905/lang-en/index.htm και trading economics: <http://www.tradingeconomics.com/country-list/youth-unemployment-rate>

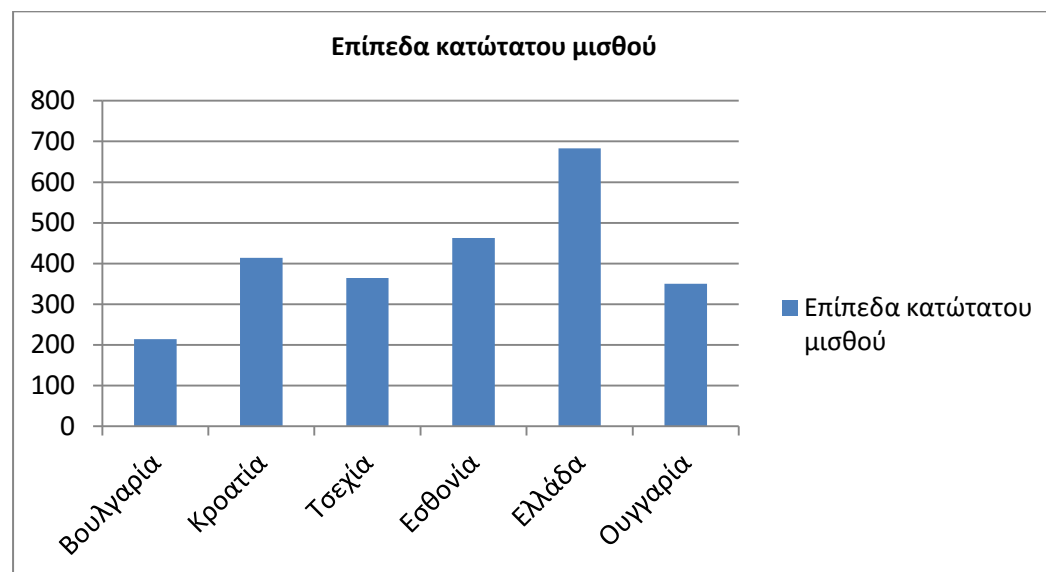
²⁸ Συγκεκριμένα επρόκειτο για την Αλβανία, την Αρμενία, την Βοσνία Ερζεγοβίνη, την Βουλγαρία, την Κροατία, την Γεωργία, την Ελλάδα, την Λετονία, την Δημοκρατία της Μολδαβίας, την ΠΓΔΜ και την Τουρκία.

Σε περιόδους οικονομικής κρίσης, οι ομάδες των ατόμων που πλήττονται περισσότερο από την ανεργία, δηλαδή οι εργαζόμενοι μερικής απασχόλησης, (*part-time employees*), οι χαμηλόμισθοι εργαζόμενοι (*low-wage workers*) και οι αυτοαπασχολούμενοι (*self-employed*), δεν τυγχάνουν της ίδιας προστασίας με τους μακροχρόνια άνεργους. Το γεγονός ότι οι νέοι είναι εκείνοι που πλήττονται περισσότερο από την ανεργία οφείλεται στο γεγονός ότι οι νέοι είναι εκείνοι που απασχολούνται στα είδη απασχόλησης που αναφέρθηκαν παραπάνω.

Το δικαίωμα σε δίκαιες απολαβές

Στις περισσότερες χώρες ο ελάχιστος μισθός παραμένει σταθερός σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα από τα πρότυπα που καθιερώθηκαν για να εγγυώνται ένα αξιοπρεπές επίπεδο ζωής.²⁹

Διάγραμμα 1.3.2 Επίπεδα κατώτατου μισθού στην Ευρωζώνη

Πηγή: *trading economics*

²⁹ Για περισσότερα στοιχεία αναφορικά με τον κατώτατο μισθό βλ.: Eurostat, minimum wage statistics, διαθέσιμο στο: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Minimum_wage_statistics

Το δικαίωμα συλλογικών συμβάσεων

Η Επιτροπή για την Ελευθερία του Συνεταιρίζεσθαι της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας, διαπίστωσε επανειλημμένες και εκτενείς παρεμβάσεις στις ελεύθερες και εθελοντικές συλλογικές συμβάσεις καθώς και σημαντικό έλλειμμα κοινωνικού διαλόγου.³⁰ Η υψηλή ανεργία τείνει να μειώσει την διαπραγματευτική ισχύ των εργαζομένων, γεγονός που τους καθιστά ιδιαίτερα ευάλωτους και οδηγεί σε χαμηλότερα ποσοστά οικονομικής ανάπτυξης³¹

Εκμετάλλευση/παιδική εργασία

Η εργασιακή εκμετάλλευση, συμπεριλαμβανομένης της παιδικής εργασίας, της εμπορίας ανθρώπων και της κακομεταχείρισης των «μεταναστών-εργατών», αποτελεί μόνιμη ανησυχία των εμπειρογνομόνων καθώς όσο αυξάνεται η ζήτηση για φθηνό εργατικό δυναμικό, οι συνθήκες δυσχεραίνουν και υπάρχουν λιγότερες δημόσιες αρχές για να διεξάγουν εργασιακές επιθεωρήσεις ή να προσφέρουν υπηρεσίες προστασίας παιδιών.³²

Το δικαίωμα σε ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης

Το δικαίωμα στην εργασία και το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση, είναι αναπόσπαστα στοιχεία του δικαιώματος σε ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 11 του Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα, σύμφωνα με το οποίο *"Τα Συμβαλλόμενα Κράτη-Μέρη στο παρόν σύμφωνο οφείλουν να αναγνωρίζουν το δικαίωμα κάθε ατόμου σε ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης για το ίδιο και τα μέλη της οικογενείας του, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων στην αξιοπρεπή σίτιση, την ένδυση, την στέγαση και την συνεχή βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης."*

³⁰ Βλ. ILO, Report of Committee on Freedom of Association, Case No 2820 "Findings and recommendations on Greece, 2012

³¹ Βλ. ILO "Is aggregated demand wage-led or profit-led? National and global effects. Conditions of Work and Employment series No. 40, Working Paper, 30 October 2012.

³² Βλ. Report of the UN Special Rapporteur on trafficking in persons, especially women and children, 12 August 2009, A/64/290, Επιπροσθέτως βλ. Report of the UN Special Rapporteur on contemporary forms of slavery, including its causes and consequences, Mission to Romania, 30 June 2011, A/HRC/18/30/Add.1 και Report of the UN Independent Expert on foreign debt and human rights, 13 August 2012, A/67/304.

Παράλληλα με τα εμπόδια που τίθενται στο δικαίωμα για αξιοπρεπή εργασία, το δικαίωμα για επαρκές επίπεδο ζωής απειλείται ως αποτέλεσμα των μέτρων λιτότητας.

Τα σύνθετα αποτελέσματα των εμποδίων που τίθενται στις ευκαιρίες αξιοπρεπούς εργασίας, οι περικοπές στις κοινωνικές υπηρεσίες και οι αναδρομικές φορολογικές μεταρρυθμίσεις έχουν συμβάλλει στην αύξηση της φτώχειας στην Ευρώπη.³³

Το 2011, το ποσοστό των ανθρώπων στο χείλος της φτώχειας ή του κοινωνικού αποκλεισμού έφτασε το 24,2%.³⁴ Το 2014, το ποσοστό αυτό έφτασε στο 24,4%, μέγεθος που αντιστοιχεί σε 122.300.000 εκ. ανθρώπους.³⁵ Σε τρία κράτη μέλη της ΕΕ μάλιστα και συγκεκριμένα στην Ρουμανία (40,2%), στην Βουλγαρία (40,1%) και στην Ελλάδα (36,0%), περισσότερο από το ένα τρίτο του πληθυσμού βρισκόταν στα όρια της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

³³ Βλέπε EC, "The social effects of labour market developments in the Eu in th crisis" Research note 7/2012, επιπροσθέτως βλ. EC, "EU employment and social situation", quarterly review, December 2012

³⁴ Βλέπε Eurostat, News Release, 171/2012, 3 December 2012

³⁵ Για περισσότερα στατιστικά στοιχεία, αναφορικά με το ποσοστό της φτώχειας βλ. Eurostat, poverty and social exclusion statistics, διαθέσιμο στο : http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/People_at_risk_of_poverty_or_social_exclusion

Πίνακας 1.3.2 :Ποσοστά φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού στην Ευρώπη(2015)

geo	time	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
EU (28 countries)	:	:	:	:	:	:	23.7	24.3	24.7	24.6	24.4	23.7 ^e
EU (27 countries)	5.8 ^e	25.3 ^e	24.5	23.7	23.3	23.7	24.2	24.7	24.5	24.4	23.7 ^e	
Euro area (19 countries)	22.0	22.1	21.9	21.7	21.6	22.0	22.9	23.3	23.1	23.5	23.0 ^e	
Euro area (18 countries)	21.8	22.0	21.8	21.6	21.6	21.9	22.8	23.2	23.1	23.5	23.0 ^e	
Belgium	22.6	21.5	21.6	20.8	20.2	20.8	21.0	21.6	20.8	21.2	21.1	
Bulgaria	:	61.3	60.7	44.8 ^b	46.2	49.2	49.1	49.3	48.0	40.1 ^b	41.3	
Czech Republic	19.6	18.0	15.8	15.3	14.0	14.4	15.3	15.4	14.6	14.8	14.0	
Denmark	17.2	16.7	16.8	16.3	17.6	18.3	17.6 ^b	17.5	18.3	17.9	17.7	
Germany	18.4	20.2	20.6	20.1	20.0	19.7	19.9	19.6	20.3	20.6	20.0	
Estonia	25.9	22.0	22.0	21.8	23.4	21.7	23.1	23.4	23.5	26.0 ^b	24.2	
Ireland	25.0	23.3	23.1	23.7	25.7	27.3	29.4	30.0	29.5	27.6	:	

Πηγή: Eurostat

Το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση και την κοινωνική προστασία.

Το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση και στην κοινωνική προστασία έχει επίσης υποφέρει από οπισθοδρομήσεις λόγω λιτότητας. Όπως διευκρίνισε η Επιτροπή του ΣΟΚΠΑ στο σχόλιο υπ'αριθμόν 18 για το δικαίωμα στην εργασία, ακόμη και τις περιπτώσεις στις οποίες ένα κράτος έχει θέσει σε εφαρμογή όλα τα απαραίτητα μέσα και έχει αξιοποιήσει στο έπακρο τους διαθέσιμους πόρους του, ένα κομμάτι του πληθυσμού θα παραμένει εκτός της αγοράς εργασίας. Το φαινόμενο αυτό οφείλεται σε λόγους, πέραν του ελέγχου του κράτους, που αφορούν κυρίως σε μακροοικονομικούς παράγοντες.

Υπό αυτές τις συνθήκες, το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση πρέπει να διασφαλίζεται από το κράτος για όλους όσους βρίσκονται εκτός της αγοράς εργασίας. Το δικαίωμα στην κοινωνική ασφάλιση λειτουργεί συνεπώς σαν δίκτυ προστασίας, παρέχοντας τα απαραίτητα μέσα για επιβίωση και επιτρέποντας μια αξιοπρεπή ζωή σε όλους τους ανέργους, οι οποίοι αδυνατούν να διασφαλίσουν με διαφορετικό τρόπο, ένα επαρκές εισόδημα.

Τα προγράμματα κοινωνικής ασφάλισης και αρωγής δημιουργούν ανθεκτικότητα έναντι των κοινωνικών και χρηματοοικονομικών κινδύνων και παρέχουν πρόσβαση σε βασικά αγαθά και υπηρεσίες, ικανοποιώντας ανάγκες που συνήθως δεν θα καλύπτονταν σε περιόδους οικονομικής ύφεσης. Καθώς η οικονομική κρίση βαθαίνει, πολλά κράτη αντιμετωπίζουν εκθετική αύξηση στην ζήτηση κοινωνικής προστασίας, η οποία ξεπερνά τα όρια των δυνατοτήτων τους.³⁶

Πολλές κυβερνήσεις έχουν επίσης επιλέξει να πραγματοποιήσουν μεταρρυθμίσεις στα συστήματα συνταξιοδότησης, γεγονός που μπορεί δυνητικά να καταστήσει τα γηραιότερα άτομα περισσότερο ευάλωτα και να αυξήσει το κίνδυνο της φτώχειας. Στην Ελλάδα για παράδειγμα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, παρατήρησε ότι τα συνταξιοδοτικά μεταρρυθμιστικά μέτρα δημιουργούν τον κίνδυνο οικονομικής εξαθλίωσης για ένα μεγάλο κομμάτι του πληθυσμού.³⁷

Το δικαίωμα στην στέγαση

Το δικαίωμα στην στέγαση έχει τεθεί σε κίνδυνο ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης. Η κρίση στην αγορά ακινήτων, που αποτέλεσε και την αρχική αιτία της χρηματοοικονομικής κρίσης, σε συνδυασμό με την αυξανόμενη ανεργία, οδήγησε σε δραματική αύξηση των εξώσεων ως αποτέλεσμα της μη πληρωμής των υποθηκών, σε κατασχέσεις ενυπόθηκων ακινήτων και σε ανακτήσεις κατοικιών σε πολλές χώρες.³⁸ Από το 2007, η απώλεια στέγης έχει αυξηθεί σε 15 από τις 21 χώρες που επιτηρούνται από εμπειρογνώμονες.

³⁶Βλέπε μελέτη της International Social Security Association, "*Coping with the crisis: Managing social security in uncertain times, ISSA Crisis Monitor Project*", 2012, Επίσης βλέπε PACE Committee on Social Affairs, "*Health and Sustainable development, decent pensions for all*", 9 April 2012, Doc.12896.

³⁷Βλέπε ECSR, *Federation of employed pensioners of Greece (IKA-ETAM) v. Greece*, complaint no. 76/2012, decision on the merits of 7 December 2012, § 81.

³⁸ Βλέπε The Commissioner's Recommendation in the Implementation of the right to Housing, (2009). Βλέπε επίσης Έκθεση για την Ισπανία, (2013) 18, σ.8-9 και Report of the UN Special Rapporteur on the right to adequate housing: *the financial crisis and its causes*, 4 February 2009, A/HRC/10/7.

Η κρίση αναγνωρίζεται ως κύρια κινητήριος δύναμη της εξάπλωσης του φαινομένου των αστέγων. Στην Ελλάδα, την Ιρλανδία, την Ιταλία, την Πορτογαλία, την Ισπανία, το Ηνωμένο Βασίλειο, νέες ομάδες αστέγων ξεπρόβαλλαν, με την απώλεια στέγης να εξαπλώνεται στους μετανάστες, τους νέους και τις γυναίκες.³⁹

Το φαινόμενο των αστέγων συνιστά μια σκανδαλώδη παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και μια σοβαρή απειλή για την υγεία και τη ζωή των μελών αυτής της περιθωριοποιημένης ομάδας. Στην ετήσια έκθεση του Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών, το φαινόμενο των αστέγων χαρακτηρίστηκε ως μια παγκόσμια κρίση ανθρωπίνων δικαιωμάτων που απαιτεί μια επείγουσα απάντηση σε παγκόσμια κλίμακα.⁴⁰

Σύμφωνα, με τον Ειδικό Εισηγητή των Ηνωμένων Εθνών για το δικαίωμα στην αξιοπρεπή στέγαση, το φαινόμενο των αστέγων οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην αδυναμία των κρατών να εξασφαλίσουν το δικαίωμα στην στέγαση. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης η «τρισδιάστατη» προσέγγιση του φαινομένου στην βάση των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Η προσέγγιση αυτή αποποιείται της "ηθικής" εξήγησης του φαινομένου, βάση της οποίας η έλλειψη στέγας οφείλεται στην προσωπική αποτυχία και αντ' αυτού αναγνωρίζει σε αυτό μια μορφή ανισότητας και διακρίσεων, οι οποίες οδηγούν στην αποστέρηση των αστέγων από βασικά δικαιώματα.

Πιο συγκεκριμένα η πρώτη διάσταση αντιμετωπίζει την απουσία του σπιτιού όσον αφορά τόσο τη φυσική δομή του και τις κοινωνικές πτυχές της, η δεύτερη διάσταση θεωρεί την έλλειψη στέγης ως μια μορφή συστημικών διακρίσεων και κοινωνικού αποκλεισμού, σύμφωνα με την οποία «οι άστεγοι» αποτελούν μια διακριτή κοινωνική ομάδα που υπόκεινται σε στιγματισμό, ενώ η τρίτη διάσταση αναγνωρίζει τους αστέγους, ως οντότητες που συμμετέχουν στον αγώνα για την επιβίωση και την αξιοπρέπεια και ως φορέων δικαιωμάτων τα οποία τείνουν να αλλάζουν.⁴¹

³⁹ Βλέπε έκθεση FEANTSA, "On the Way Home?", FEANTSA Monitoring Report on Homelessness and Homeless Policies in Europe, 2012

⁴⁰ Βλ. Annual Report on Homelessness and Human Rights (A/HRC/31/54) διαθέσιμο στο: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G15/294/52/PDF/G1529452.pdf?OpenElement>

⁴¹ Βλ. ibid σελ. 15

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν επίσης οι προτάσεις του Ειδικού Εισηγητή των Ηνωμένων Εθνών αναφορικά με το δικαίωμα στέγης, για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Οι προτάσεις του στηρίζονται κυρίως στην μεγαλύτερη προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, γεγονός που αποδεικνύει πώς το φαινόμενο της έλλειψης στέγης, έχει βαθύτερα αίτια, τα οποία οφείλονται τόσο στην οικονομία όσο και στο ανεπαρκές επίπεδο προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Το δικαίωμα στην σίτιση

Το δικαίωμα στην σίτιση επηρεάζεται από τα μέτρα λιτότητας όταν οι κυβερνήσεις διαθέτουν περιορισμένα επιδόματα για την διατροφή, χωρίς επαρκείς δικλίδες ασφαλείας που να εξασφαλίσουν την πρόσβαση στα ελάχιστα απαραίτητα αγαθά.

Η μείωση στην κατανάλωση βασικών τροφίμων αναφέρθηκε ως το πιο συχνό φαινόμενο στις χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης.⁴² Για παράδειγμα στο Ηνωμένο Βασίλειο, οι «τράπεζες τροφίμων» βρίσκονται σε πρωτοφανή οριακά επίπεδα με τις περικοπές στο σύστημα κοινωνικής πρόνοιας να αποτελούν την αιτιολογία που δίνεται πιο συχνά.⁴³

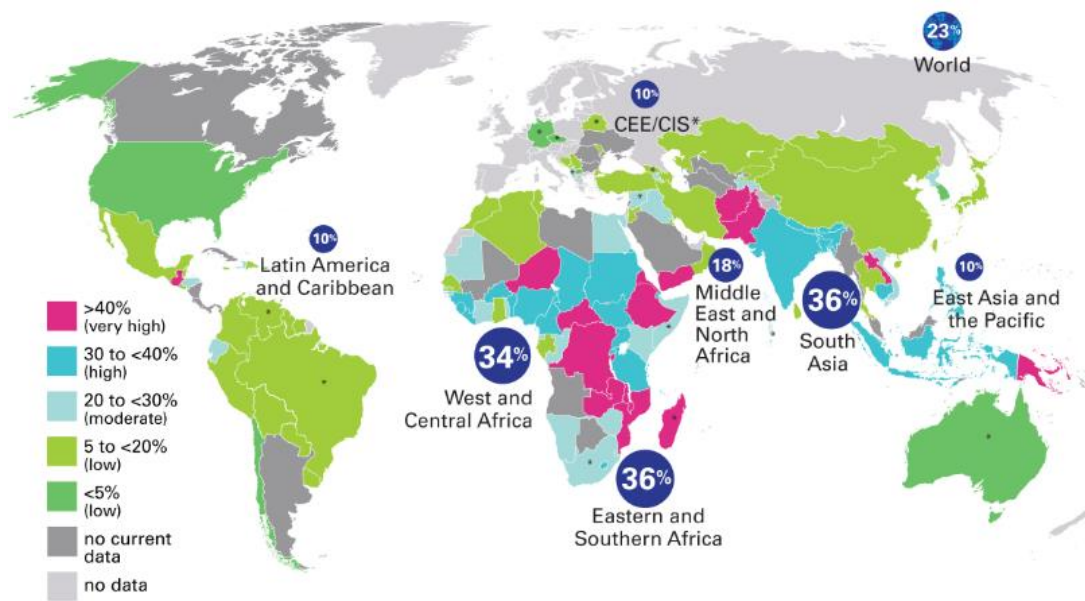
Η κατάσταση είναι σαφώς πιο δύσκολη στις αναπτυσσόμενες οικονομίες. Η αστάθεια και οι ραγδαίες αυξήσεις των τιμών στα τρόφιμα, αποτελούν ήδη μια σταθερά. Αντιμέτωπες με υψηλές τιμές τροφίμων, πολλές φτωχές οικογένειες αναγκάζονται να καταναλώνουν φθηνότερα και λιγότερο θρεπτικά τρόφιμα ή ακόμη και να περιορίσουν στο ελάχιστο την αγορά και κατανάλωση τροφής.

⁴² Βλέπε έκθεση της European Bank for Reconstruction and Development "The second life in Transition Survey" (LiTS II), 2011

⁴³ Βλ. Βλέπε σχετικά έκθεση της Oxfam and Child Action on Poverty, *Walking the Breadline: The Scandal of Food Poverty in 21st century Britain*, Μάιος 2013.

Η διάβρωση του δικαιώματος στην σίτιση, σχετίζεται άμεσα με τον περιορισμό του δικαιώματος στην υγεία και στην εκπαίδευση. Ο υποσιτισμός είναι μια βασική αιτία στην εκδήλωση ασθενειών, οδηγεί σε μειωμένη ικανότητα μάθησης, σε χαμηλότερη παραγωγικότητα και υψηλότερη θνησιμότητα. Το ένα τρίτο όλων των θανάτων παιδιών παγκοσμίως αποδίδονται στον υποσιτισμό.⁴⁴

Χάρτης 1.3.1 Ποσοστά παιδικής θνησιμότητας που οφείλονται στον υποσιτισμό

Πηγή: UNICEF

Πολλές οικογένειες φτάνουν ακόμη και στο σημείο να αποσύρουν τα παιδιά τους από το σχολείο και τα ωθούν παρανόμως στην εργασία με στόχο να συντηρήσουν τα έξοδα της οικογένειας. Το φαινόμενο αυτό έχει σοβαρές επιπτώσεις στην κοινωνική, σωματική και ψυχική ευημερία εκατομμυρίων παιδιών και νέων.

⁴⁴ Βλ. <http://www.worldbank.org/en/topic/foodsecurity/overview#1>

Η εργασιακή εκμετάλλευση, συμπεριλαμβανομένης της εργασίας των παιδιών, της εμπορίας ανθρώπων και της κακομεταχείρισης των μεταναστών εργατών, αποτελεί μόνιμη ανησυχία των εμπειρογνομόνων καθώς όσο αυξάνεται η ζήτηση για φθινό εργατικό δυναμικό, οι συνθήκες δυσχεραίνουν και υπάρχουν λιγότερες δημόσιες αρχές, οι οποίες διεξάγουν εργασιακές επιθεωρήσεις ή προσφέρουν υπηρεσίες προστασίας παιδιών.⁴⁵

Το δικαίωμα στο νερό

Πολλοί άνθρωποι αντιμετωπίζουν δυσκολίες στο δικαίωμα τους για νερό ως αποτέλεσμα της λιτότητας. Στην Ιρλανδία για παράδειγμα εισήχθησαν νέες χρεώσεις επί της οικιακής χρήσης νερού, ως προϋπόθεση για την διεθνή υποστήριξη από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την ΕΚΤ και το ΔΝΤ.⁴⁶ Ανησυχίες σχετικά με την μειωμένη προσοχή που δίνεται στην συντήρηση των υποδομών νερού τονίζονται ως αποτέλεσμα των μέτρων λιτότητας, με σοβαρούς κινδύνους που αφορούν την ποιότητα και την προσβασιμότητα στο νερό. Σχέδια ιδιωτικοποίησης των δημόσιων υπηρεσιών νερού αποτελούν κομμάτι αρκετών πακέτων λιτότητας που μπορούν να απειλήσουν την διάθεση νερού και την αποτελεσματική λογοδοσία των παρόχων νερού.⁴⁷

Το δικαίωμα στην εκπαίδευση

Η Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού, υποχρεώνει τα Κράτη να λάβουν μέτρα προκειμένου να καταστεί η δευτεροβάθμια εκπαίδευση προσβάσιμη για όλα τα παιδιά, μέσω ακόμη και της παροχής χρηματοοικονομικής βοήθειας σε περίπτωση ανάγκης, σε συνδυασμό με την προσπάθεια η δευτεροβάθμια εκπαίδευση να παρέχεται δωρεάν.⁴⁸

⁴⁵ Βλ. Report of the UN Special Rapporteur on trafficking in persons, especially women and children, 12 August 2009, A/64/290. Βλέπε επίσης UN Special Rapporteur on contemporary forms of slavery, including its causes and consequences, Mission to Romania, 30 June 2011, A/HRC/18/30/Add.1 και Report of the UN Independent Expert on foreign debt and human rights, 13 August 2012, A/67/304.

⁴⁶ Βλ. IMF, "Ireland: letter of Intent, Memorandum of Economic and Financial Policies, and Technical Memorandum of Understanding; Letter of Intent and Memorandum of Understanding on Specific Economic Policy Conditionality", 28 November 2011

⁴⁷ Βλ. Report of the UN Special Rapporteur on the human right to safe drinking water and sanitation, (A/HRC/24/44), 11 July 2013, και Stockholm International Water Institute (SIWI), "The Global Financial and Economic Crisis and the water Sector", 2009.

⁴⁸ Βλ. άρθρ. 28(1)(b)) της Σύμβασης για τα δικαιώματα του παιδιού

Το δικαίωμα στην εκπαίδευση, έρχεται αντιμέτωπο με προκλήσεις, κυρίως λόγω των μειώσεων των προϋπολογισμών για την παιδεία. Οι επενδύσεις στην παιδεία έπεσαν στο ένα τρίτο, στις χώρες του ΟΟΣΑ μεταξύ του 2009 και του 2010 ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης ⁴⁹. Η Ισπανία για παράδειγμα, μείωσε τον προϋπολογισμό της για την παιδεία κατά 21,4% μεταξύ του 2011 και του 2012, ενώ η Εσθονία κατά 10% μεταξύ του 2008 και του 2009.

Οι περικοπές στις επιδοτήσεις για την παιδεία και τις υποτροφίες, τους μισθούς των καθηγητών και τον προϋπολογισμό των σχολείων επηρεάζουν την ποιότητα και την οικονομική δυνατότητα πρόσβασης στην εκπαίδευση και μπορεί να έχουν ως αποτέλεσμα την πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου, με μακροπρόθεσμα αποτελέσματα για τα συγκεκριμένα παιδιά.⁵⁰

Το δικαίωμα στην υγεία

Σύμφωνα με το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα, τα μέτρα που εξασφαλίζουν το δικαίωμα στην υγεία περιλαμβάνουν *«την διασφάλιση συνθηκών που επιτρέπουν την πρόσβαση σε ιατρικές υπηρεσίες σε περίπτωση ασθένειας.»*⁵¹ Σύμφωνα με το σχόλιο υπ'αριθμόν 14 (2000) της Επιτροπής Οικονομικών, Κοινωνικών και Πολιτισμικών Δικαιωμάτων, αναφορικά με το δικαίωμα στην υγεία, *«η υποχρέωση των κρατών προς εκπλήρωση του δικαιώματος αυτού, περιλαμβάνει την εγκαθίδρυση ενός δημοσίου, ιδιωτικού είτε μικτού συστήματος υγείας το οποίο θα είναι προσβάσιμο για όλους.»*

Περικοπές των δαπανών υγείας, έχουν επηρεάσει το δικαίωμα επίτευξης του υψηλότερου δυνατού επιπέδου υγείας. Στην Ελλάδα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η ΕΚΤ και το ΔΝΤ απαίτησαν οι δημόσιες δαπάνες για την υγεία να μην ξεπερνούν το 6% του ΑΕΠ, με την πιθανότητα μακροπρόθεσμων επιπτώσεων στην δημόσια υγεία. Οι περικοπές του προϋπολογισμού στον τομέα της υγείας στη Λετονία έχουν υπονομεύσει την διαθεσιμότητα και την πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη.⁵²

⁴⁹ Βλ. OECD, Education at a Glance 2013: OECD Indicators, p. 186.

⁵⁰ Βλ. Έκθεση του Επιτρόπου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Ισπανία,(2013) και έκθεση για την Πορτογαλία,(2012)22,σ.6-7

⁵¹ Βλ. (αρθρ.12(2)(d)).

⁵² Βλ. M.Karanikolos et al., "Financial crisis ,austerity ,and health in Europe",The Lancet,13 April 2013.Βλέπε επίσης Report of the UN Independent Expert on foreign debt,Cephas Lumina,Addendum-mission to Latvia,(A/HRC/23) ,27 May 2013.

Τα ποσά που πληρώνουν οι ίδιοι οι ασθενείς έχουν αυξηθεί σε πολλές χώρες παρόλο που τα στοιχεία που δείχνουν ότι η εισαγωγή συστημάτων από κοινού πληρωμής συνδυάζεται με μειωμένη χρήση των υπηρεσιών υγείας και δυσχεραίνει τα υγειονομικά αποτελέσματα, τόσο για τους ασθενείς υψηλού κινδύνου, όσο και για τους ασθενείς με χαμηλά εισοδήματα. Η εξασθετισμένη ψυχική υγεία, η κατάχρηση ουσιών και οι αυτοκτονίες έχουν συνδυαστεί με τα μέτρα λιτότητας.⁵³ Πρόσφατες βελτιώσεις στο προσδόκιμο ζωής στην Ευρώπη, υποχωρούν λόγω κρίσης.⁵⁴

⁵³ Βλ. WHO, *"Impact of economic crisis on mental health"*, 2011

⁵⁴ Βλ. WHO, *"European Health Report 2012"*, σελ.8-10

1.4 Επιπτώσεις στα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα

Τα δικαιώματα στην συμμετοχή στις δημόσιες υποθέσεις και στην διαφάνεια, μέσω της παροχής έγκαιρης πληροφόρησης πλήττονται λόγω της κρίσης. Πολλές κυβερνήσεις σχεδίασαν γρήγορα πολιτικές λιτότητας, παραγκωνίζοντας τους κανονικούς διαύλους συμμετοχής και κοινωνικού διαλόγου με το πρόσχημα της επείγουσας εθνικής χρηματοοικονομικής ανάγκης.

Το εκτελεστικό σώμα διαθέτει συχνά μεγαλύτερα περιθώρια εξουσίας για την υιοθέτηση μέτρων λιτότητας, δίχως διαβούλευση με το νομοθετικό σώμα, θέτοντας υπό αμφισβήτηση τους παραδεδεγμένους δημοκρατικούς ελέγχους και ισορροπίες. Η λήψη δημοκρατικών αποφάσεων σε εθνικό επίπεδο ανατρέπεται ακόμη περισσότερο από το γεγονός ότι τα όρια στα ελλείμματα και άλλοι σημαντικοί χρηματοοικονομικοί κανόνες που διαμορφώνονται σε ευρωπαϊκό διακυβερνητικό επίπεδο καθορίζουν τα επίπεδα δαπανών πολλών εθνικών κυβερνήσεων, με μικρή ή καθόλου συμμετοχή των ατόμων που πλήττονται από τις συνέπειες περικοπών.⁵⁵

Η δριμύτητα των μέτρων λιτότητας παράλληλα με την συχνή αποτυχία διαβούλευσης με τα άτομα που επηρεάζονται από αυτά, έχει προκαλέσει μεγάλες διαδηλώσεις ιδιαίτερα στην Ισπανία, την Πορτογαλία και την Ελλάδα. Έχουν εκφραστεί ανησυχίες για την χρήση υπερβολικής βίας κατά των διαδηλωτών και για τις παραβιάσεις των ελευθεριών της έκφρασης και της ειρηνικής συνάθροισης. Τέτοιες «σκληρές» αντιδράσεις των κυβερνήσεων στις κοινωνικές ανησυχίες μπορεί να δημιουργήσουν δυσπιστία προς το δημοκρατικό σύστημα.⁵⁶

⁵⁵Βλ. PACE, Resolution 188, "The crisis of democracy and the role of the State in today's Europe", 27 June 2012.

⁵⁶Βλ. Έκθεση του Επιτρόπου για την Ισπανία, (2013), σελ. 22-26. Βλέπε επίσης έκθεση της Amnesty International, "Police Violence in Greece: Not just 'isolated incidents'", 2012.

Τα μέτρα λιτότητας έχουν επίσης απειλήσει την πρόσβαση στην δικαιοσύνη.⁵⁷ Μεταξύ του 2008 και του 2010, οι προϋπολογισμοί για την δικαιοσύνη μειώθηκαν παράλληλα με τις γενικές μειώσεις στις δημόσιες δαπάνες στην Κροατία, τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, την Ουγγαρία, τη Σερβία, την Εσθονία και την Λετονία.⁵⁸ Ακόμα, οι δικαστικές δαπάνες έχουν αυξηθεί σε ορισμένες χώρες ως αντίδραση στην κρίση. Στην Εσθονία για παράδειγμα, τα τέλη άσκησης αγωγής σε υποθέσεις αστικού δικαίου και σε ορισμένες υποθέσεις διοικητικού δικαίου, διπλασιάστηκαν έως και πενταπλασιάστηκαν το 2009.⁵⁹ Το 2011 και το 2012, η νομική συνδρομή υπέστη σημαντικές περικοπές στη Γερμανία, την Ιρλανδία και το Ηνωμένο Βασίλειο, περιορίζοντας την διαθεσιμότητα της σε μικρότερο αριθμό υποθέσεων.⁶⁰

Οι ελευθερίες των μέσων μαζικής ενημέρωσης έχουν παρακωλυθεί στο πλαίσιο των μέτρων λιτότητας, συμπεριλαμβανομένων χωρών όπου η χρηματοοικονομική συστολή υπήρξε βαθύτατη.⁶¹

Τα δημόσια και τα ιδιωτικά μέσα έχουν υποστεί περικοπές προσωπικού και μισθών καθώς και παύση στην λειτουργία τους, συμπεριλαμβανομένου του προσωρινού κλεισίματος της Ελληνικής Ραδιοφωνίας και Τηλεόρασης, στην Ελλάδα. Οι εν λόγω περικοπές, δεν συμβάλλουν απλά στην επιδείνωση των υπαρχόντων προβλημάτων της μείωσης πολυφωνίας των μέσων, αλλά απειλούν και την αποτελεσματική λειτουργία ενός θεμελιώδους πυλώνα της δημοκρατίας. Η ικανότητα των δημοσιογράφων να εκτελούν τους ουσιαστικούς ρόλους τους στην ενημέρωση του κοινού, αλλά και η συμβολή τους στην εκπαίδευση και περιφρούρηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχει εξασθενήσει, περιορίζοντας την ελευθερία της έκφρασης και το δικαίωμα στην ενημέρωση.

⁵⁷ Βλ. Report of the UN Special Rapporteur on extreme poverty and human rights, (A/67/278), 9 August 2012.

⁵⁸ Βλ. CEPEJ, "Evaluation of European Judicial systems 2012", pp.46-47, p.60

⁵⁹ Βλ. Έκθεση του Επιτρόπου για την Εσθονία, (2013), σελ.10

⁶⁰ Βλ. FRA, Annual report 2012, p. 243.

⁶¹ Βλ. Freedom House, "Freedom of the Press 2013: A Global Survey of Media Independence", 2013

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'.ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΥΑΛΩΤΕΣ ΚΑΙ ΕΥΠΑΘΕΙΣ ΟΜΑΔΕΣ

Η πλήρης και ουσιαστική ισότητα για όλους, αν και προστατεύεται ολοένα και περισσότερο από την νομοθεσία των κρατών, παραμένει στην πράξη μια τεράστια πρόκληση, λόγω της οικονομικής κρίσης. Πολιτικές αντιδράσεις στην κρίση με γνώμονα τη λιτότητα επιδεινώνουν τις ήδη αυξανόμενες ανισότητες και τις βαθιά ριζωμένες πρακτικές διακρίσεων.⁶²

Τα θύματα των διακρίσεων στην οικονομική, πολιτιστική και κοινωνική ζωή, βρίσκονται συχνά μακριά από τη λήψη πολιτικών αποφάσεων και μπορεί να μην είναι σε θέση να υψώσουν τη φωνή τους κατά των επιπτώσεων που έχουν στην ζωή τους τα μέτρα λιτότητας. Τα θύματα πολλαπλών και σύνθετων διακρίσεων, όπως για παράδειγμα οι μετανάστες ή τα μέλη της κοινότητας των LGBTI, κινδυνεύουν ιδιαίτερα.

2.1 Μετανάστες και αιτούντες άσυλο

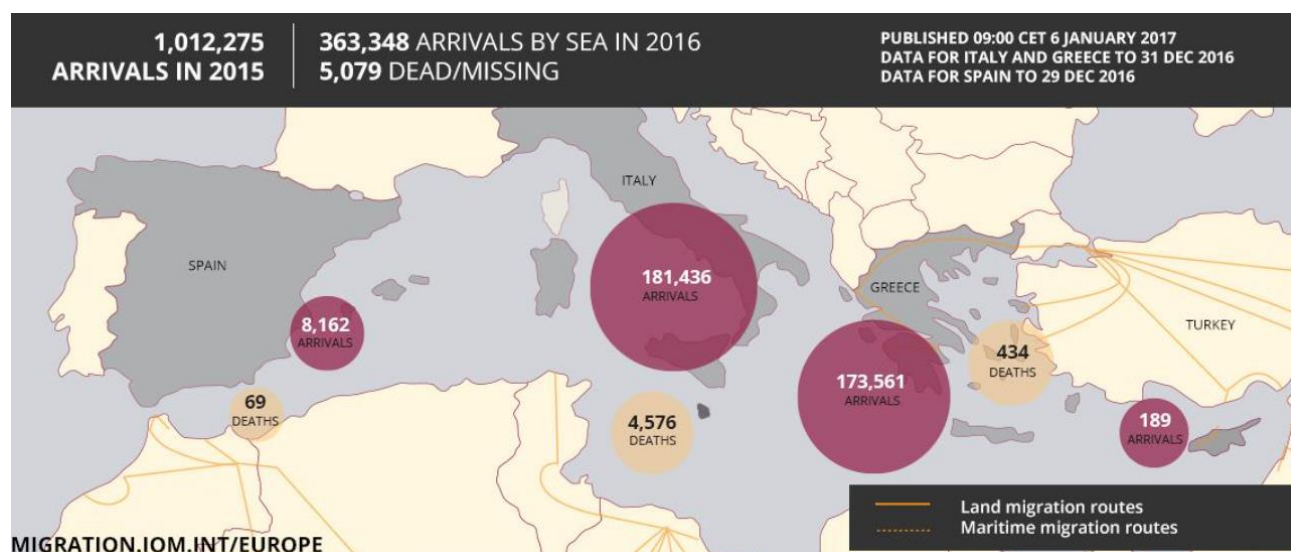
Τα τελευταία χρόνια, πέρα από την βαθιά οικονομική ύφεση, οι χώρες της Ευρώπης και κυρίως ο ευρωπαϊκός νότος κλήθηκαν να απαντήσουν και σε μια άνευ προηγουμένου μεταναστευτική και προσφυγική κρίση,⁶³ η οποία δεν θα μπορούσε να μην επηρεάσει την ήδη άσχημη οικονομική τους κατάσταση.

Στον παρακάτω χάρτη παρουσιάζεται τόσο το ύψος των αφίξεων όσο και ο αριθμός των θανάτων των μετακινηθέντων, με βάση τα στατιστικά του Διεθνούς Οργανισμού για την Μετανάστευση.

⁶²Βλ. OECD, *Divided we stand: why inequality keeps rising*, 2011. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.oecd.org/els/soc/49499779.pdf>

⁶³ Για ακριβή μεγέθη και στατιστικά στοιχεία βλ.: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics

Χάρτης 2.1.1 Αφίξεις μεταναστών στις χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου

Από την άλλη πλευρά, η δεινότητα της οικονομικής κατάστασης των χωρών υποδοχής των μεταναστών και των προσφύγων δεν θα μπορούσε να μην επηρεάσει το επίπεδο προστασίας και τον σεβασμό των δικαιωμάτων των ομάδων αυτών.

Η ανεργία, οι μεροληπτικές και επισφαλείς συνθήκες εργασίας καθώς και η αυξανόμενη ξενοφοβία επηρεάζουν την καθημερινή ζωή των μεταναστών και των αιτούντων άσυλο.

Λόγω των περικοπών στον προϋπολογισμό, υπάρχουν λιγότεροι διαθέσιμοι πόροι για την υποδοχή ατόμων που ζητούν άσυλο, για προγράμματα διευκόλυνσης της κοινωνικής και οικονομικής ενσωμάτωσης των μεταναστών, καθώς και για νομική συνδρομή και πρόσβαση στις κοινωνικές και υγειονομικές υπηρεσίες⁶⁴.

Παρόλο που οι «οικονομικοί μετανάστες» («μετανάστες-εργάτες»), συμβάλλουν στη φορολογική βάση, αντιμετωπίζουν αυξανόμενα εμπόδια στην πρόσβαση σε στοιχειώδεις κοινωνικές υπηρεσίες.

⁶⁴ Βλ. OECD, *Settling in OECD countries indicators of immigrants integration 2015*, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.oecd.org/publications/indicators-of-immigrant-integration-2015-settling-in-9789264234024-en.htm>

Για παράδειγμα στην Ισπανία, οι μεταρρυθμίσεις που προέκυψαν με γνώμονα την λιτότητα είχαν ως αποτέλεσμα την άρνηση πρόσβασης των μεταναστών στην κατά το παρελθόν κατοχυρωμένη δημόσια υγειονομική περίθαλψη,⁶⁵ αφήνοντάς τους εκτεθειμένους στους αυξημένους κινδύνους για την υγεία που σχετίζονται με τις περιόδους ύφεσης.

2.2 Ρομά/εθνικές μειονότητες

Η οικονομική κρίση έχει ως αποτέλεσμα την περαιτέρω επιδείνωση της ήδη δύσκολης οικονομικής κατάστασης πολλών εθνικών μειονοτήτων, καθώς και των Ρομά, οι οποίοι, ακόμη και σε περιόδους κοινωνικής ευημερίας, αποτελούν μια ιδιάζουσα και ιδιαιτέρως ευπαθή, κοινωνική ομάδα.

Οι Ρομά είναι ιδιαίτερα εκτεθειμένοι στην μακροχρόνια ανεργία και πρόσφατοι υπολογισμοί δείχνουν πως το 70% με 90% των Ρομά στις χώρες της Ευρώπης, ζει σε συνθήκες σοβαρών υλικών στερήσεων.⁶⁶ Η οικονομική κρίση, η σφοδρότερη φτώχεια και η ανέχεια έχει επηρεάσει όλο το φάσμα των δικαιωμάτων της κοινότητας των Ρομά, όπως και όλων των κοινωνικών ομάδων.

Όσον αφορά στην εκπαίδευση, μόλις 1 εκ των 2 παιδιών Ρομά, φοιτούν στο δημοτικό σχολείο. Τα τελευταία χρόνια, λόγω της επιδείνωσης της οικονομικής κατάστασης στις περισσότερες χώρες υποδοχής των Ρομά, η συμμετοχή των μαθητών στην εκπαιδευτική διαδικασία έχει μειωθεί κατά 15%.⁶⁷

Αναφορικά με την εργασία, λιγότεροι από 1 στους 3 Ρομά, απασχολείται σε θέσεις αμειβόμενης εργασίας. Περίπου 1 στους 3 δηλώνει άνεργος, ενώ η πλειονότητα δηλώνει ότι αδυνατεί να εργαστεί.⁶⁸

⁶⁵ Βλ. *Urgent Measures to Guarantee the Sustainability of the National Health System to Improve the Quality and Security of Loans* "Spanish Royal Decree 16/2012, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: http://en.administracion.gob.es/pag_Home/atencionCiudadana/legislacion/RepertoriosMaterias/OrganizacionEstructuraAGE/mssi.html

⁶⁶ Βλ. FRA, *The Situation of Roma in 11 EU Member States: Survey results at a glance*, 2012, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: https://issuu.com/undp_in_europe_cis/docs/roma_at_a_glance_web

⁶⁷ Βλ. *ibid*, σελ.12 και [θεματική έκθεση της ad hoc Επιτροπής για τα ζητήματα των Ρομά του Συμβουλίου της Ευρώπης \(CAHROM\)](#), για το ποσοστό φοίτησης των παιδιών Ρομά και συγκεκριμένα των κοριτσιών, [θεματική έκθεση CAHROM, για το ποσοστό εγκατάλειψης/αποχής των παιδιών Ρομά από την εκπαίδευση](#), [θεματική έκθεση της CAHROM για την πρόσβαση των παιδιών Ρομά στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση](#), [θεματική έκθεση της CAHROM, για την πρόσβαση των παιδιών Ρομά στην πρόσχολική εκπαίδευση](#), [θεματική έκθεση για την επαγγελματική εκπαίδευση των παιδιών Ρομά](#)

⁶⁸ Βλ. *ibid*, σελ.14 και

Η πρόσβαση στις υγειονομικές υπηρεσίες, έχει επίσης επηρεαστεί από την λιτότητα. Περίπου 1 στους 3 ενήλικες Ρομά, ηλικίας 35 με 54, αναφέρουν ότι προβλήματα υγείας, τα οποία θα μπορούσαν εύκολα να αντιμετωπιστούν μέσω μιας στοιχειώδους πρόσβασης στις κρατικές υγειονομικές υπηρεσίες, τους αποτρέπουν από την διεκπεραίωση καθημερινών δραστηριοτήτων. Περίπου 20 % των Ρομά δεν έχουν υγειονομική κάλυψη ή δεν γνωρίζουν εάν διαθέτουν το δικαίωμα αυτό.⁶⁹

Η στέγαση παραμένει επίσης ένα από τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει η ομάδα αυτή, το 45 % των μελών της οποίας, διαμένουν σε καταλύματα χωρίς τις στοιχειώδεις προδιαγραφές.⁷⁰

Η φτώχεια και η ανέχεια διαπνέει το σύνολο σχεδόν της κοινότητας των Ρομά, το 90% της οποίας ζει με εισοδήματα τα οποία βρίσκονται κάτω από τα εθνικά επίπεδα, όσον αφορά το όριο της φτώχειας.⁷¹

Προκαταλήψεις κατά των Ρομά τροφοδοτούνται από την πτωτική στροφή της οικονομίας, καθιστώντας τα θετικά μέτρα για την προστασία των Ρομά μη δημοφιλή.⁷² Κυρίως οι δημοκρατίες στην Ευρώπη έχουν απειληθεί σημαντικά από τη αιφνίδια αύξηση της μισαλλοδοξίας, της ξενοφοβίας και του ρατσισμού καθώς και των ανησυχητικών τάσεων εξτρεμισμού, που μεγεθύνονται από την άσχημη οικονομική κατάσταση.⁷³ Πολλοί πολιτικοί έχουν επιλέξει να ανακατευθύνουν το δημόσιο έλεγχο της δράσης τους μετατρέποντας σε εξιλαστήρια θύματα τους αδύναμους, κατηγορώντας τους ως υπαιτίους της κρίσης -είτε πρόκειται για εθνικές ή θρησκευτικές μειονότητες, είτε πρόκειται για μετανάστες ή αιτούντες άσυλο, Ρομά ή άτομα με χαμηλές απολαβές.⁷⁴

⁶⁹ Βλ. *ibid*, σελ.15 και [θεματική έκθεση της CAHROM, για τους «διαμεσολαβητές» υπηρεσιών υγείας](#)

⁷⁰ Βλ. [Θεματική έκθεση της CAHROM, για την νομοθεσία αναφορικά με τα παράνομα καταλλειμματα τις εναλλακτικές λύσεις στέγασης και τις εναλλακτικές της εξώσεως λύσεις και παράρτημα](#), θεματική έκθεση για τα κοινωνικά καταλλείματα για τους Ρομά και την σχετική νομοθεσία, [θεματικό έγγραφο για την κοινωνική στέγαση των Ρομά, θεματικό έγγραφο για τις περιοχές στάθμευσης των Ρομά και άλλα ζητήματα.](#)

⁷¹ Βλ. *ibid*, σελ 16

⁷² Βλ. Έκθεση του Επιτρόπου για την Πορτογαλία, (2012), σελ.22

⁷³ Βλ. Report of the UN Special Rapporteur on racism, Mutuma Ruteere, (A/HRC/20/38) 29 May 2012. Βλέπε επίσης FRA, *Minorities as Victims of Crime*, 2012.

⁷⁴ The Commissioner's Human Rights, *"Europe Combat racist extremism and uphold human rights"*, May 2013, p.13. Βλέπε επίσης Έκθεση του Επιτρόπου για την Ελλάδα, (2013), σελ.6 καθώς και [θεματικό έγγραφο για την καταπολέμηση αντι-αντιγανισμού, τον λόγο μίσους και τα εγκλήματα μίσους](#) και [συμπληρωματικό παραρτήματα I](#) (ερωτηματολόγιο και απαντήσεις των χωρών) και [II \(ευρωπαϊκά και διεθνή πρότυπα και κείμενα αναφοράς\).](#)

Προς αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών, τα τελευταία χρόνια, σημειώνονται σημαντικές προσπάθειες, κυρίως σε περιφερειακό επίπεδο, αρχικά για την αναγνώριση και εν συνεχεία για την προστασία των δικαιωμάτων των Ρομά. Στα πλαίσια κυρίως του Συμβουλίου της Ευρώπης, συναντούμε μια σειρά σημαντικότερων θεσμικών κειμένων, που περιλαμβάνει συστάσεις της Επιτροπής των Υπουργών, της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης, συστάσεις προς τα κράτη και κείμενα στρατηγικής για την πλήρη ενσωμάτωση της ομάδας αυτής στις κοινωνίες των Ευρωπαϊκών κρατών.⁷⁵

2.3 Γυναίκες

Οι δομικές ανισότητες και διαφορές που επηρεάζουν την άσκηση των δικαιωμάτων των γυναικών έχουν επιδεινωθεί από τα συσσωρευτικά αποτελέσματα αρκετών μέτρων λιτότητας, ιδιαίτερα όσον αφορά τα δικαιώματα στην αξιοπρεπή εργασία και στο επαρκές επίπεδο ζωής.⁷⁶

Το 2011, οι γυναίκες αντιμετώπισαν υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας συγκριτικά με τους άντρες στην ΕΕ, με ποσοστά 25,2% και 23% αντίστοιχα.⁷⁷ Οι περικοπές στις θέσεις εργασίας του δημόσιου τομέα, τις συντάξεις και τις δημόσιες υπηρεσίες, των γονικών επιδομάτων και των επιδομάτων τέκνων, της υγειονομικής περίθαλψης και των υπηρεσιών συνδρομής στα θύματα βίας καθώς και της νομικής συνδρομής επηρεάζουν ιδιαίτερα τις γυναίκες. Περικοπές έχουν επίσης λάβει χώρα σε προγράμματα ισότητας φύλων.⁷⁸

Οι γυναίκες, όντας οι κύριοι «προστάτες» της οικογένειας, έχουν αναλάβει το μεγαλύτερο βάρος της περίθαλψης, όχι μόνο παιδιών αλλά και των ηλικιωμένων ή ακόμη και των ατόμων με αναπηρίες που ενδεχομένως υπάρχουν στα πλαίσια της οικογένειας. Το βάρος αυτό της περίθαλψης αυξάνεται, καθώς τα κράτη μειώνουν την οικονομική υποστήριξη και επιβάλλουν αυστηρότερα κριτήρια για τη λήψη επιδομάτων.

⁷⁵ Για το σύνολο των κειμένων του Σ.ο.Ε ,αναφορικά με τους Ρομά βλέπε:

<http://www.coe.int/en/web/portal/roma-related-texts>

⁷⁶ Βλ. Report of the UN High Commissioner for Human Rights on the impact of austerity measures on economic, social and cultural rights, (E/2013/82), 7 May 2013,

⁷⁷ Βλ. Eurostat, Headline indicators 2005-2012.

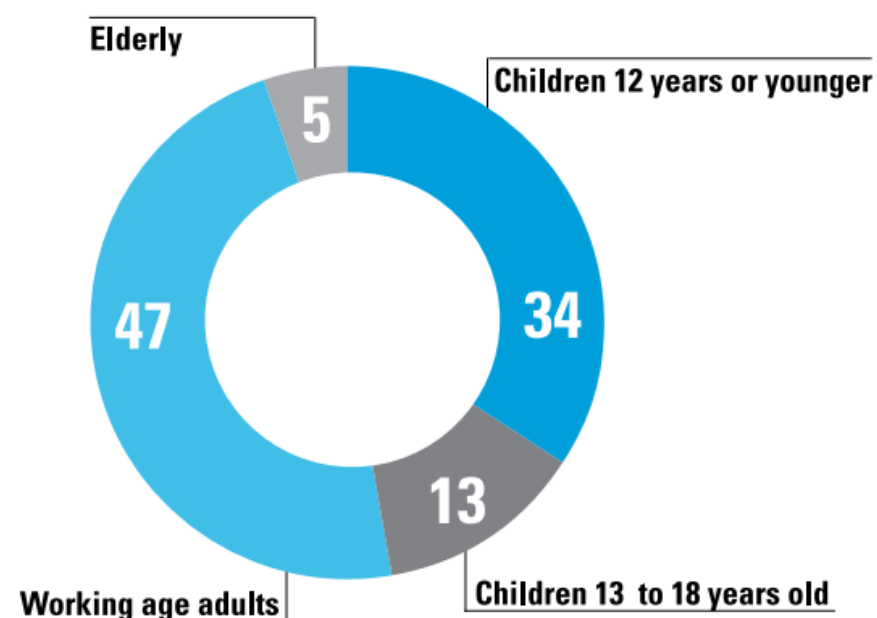
⁷⁸ Βλ. EC, "Women and men in the crisis", Research note 4/2012. Βλέπε επίσης European Women's Lobby, "The Price of Austerity", 2012 και Butterworth and J. Burton, "Equality ,Human Rights and Public Service Spending cuts: Do UK Welfare Cuts Violate the Equal Rights to Social Security:", The Equal Rights Review, Vol.11, 2013.

Καθώς οι κυβερνήσεις περιορίζουν την κοινωνική προστασία, η δυνατότητα των γυναικών να συμμετέχουν με ίσους όρους στην δημόσια και οικονομική ζωή φθίνει.⁷⁹

2.4 Παιδιά και νέοι

Η παιδική φτώχεια και η ανεργία των νέων αποτελούν σημαντικές κοινωνικές ανησυχίες που είναι πιθανό να έχουν μακροπρόθεσμα αποτελέσματα. Σε πολλές χώρες η παιδική φτώχεια έχει αυξηθεί ακόμα πιο απότομα, συγκριτικά με τα ποσοστά φτώχειας στον γενικό πληθυσμό. Στατιστικά, τα παιδιά αποτελούν σχεδόν το μισό πληθυσμό που ζει κάτω από τα όρια της φτώχειας.

Γράφημα 2.4.1 Ποσοστό παιδιών που ζουν κάτω από τα όρια της φτώχειας

Πηγή UNICEF

⁷⁹ Βλ. Oxfam International and European Women's Lobby, *An Invisible Crisis? Women's Poverty and Social Exclusion in the European Union at a time of recession*, March 2010. Βλέπε επίσης J. Lethbridge, *"Impact of the Global Economic Crisis and Austerity measures on Women"*, Public Services International, 2012.

Τα μέτρα λιτότητας που σχετίζονται με τα επιδόματα τέκνων και τα οικογενειακά επιδόματα, η γενικευμένη ανεργία και οι αυξανόμενες τιμές των τροφίμων είναι κεντρικά προβλήματα που επηρεάζουν την ευημερία των παιδιών. Η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου, η παιδική εργασία και η ενδοοικογενειακή βία συνιστούν επιπλέον ανησυχίες, οι οποίες σχετίζονται με την οικονομική κρίση.⁸⁰

Ο συσχετισμός μεταξύ της ακατάπαυστης ανοδικής πορείας της ανεργίας των νέων κάτω των 25 ετών με την κρίση δεν χωρά αμφιβολία. Περισσότεροι από τους μισούς νέους είναι επίσημα άνεργοι στην Ισπανία, την Πορτογαλία και την Ελλάδα, με μικρή πρόοδο να αναμένεται ως το τέλος του 2016.

Το ποσοστό των νέων που βρίσκεται εκτός εκπαίδευσης, απασχόλησης ή κατάρτισης (NEET), έχει αυξηθεί κατά περίπου 1%, σε ολόκληρη την περιοχή της Ευρωζώνης και κατά 4%-6% στην Ισπανία και την Ελλάδα αντίστοιχα, με σοβαρές και τρομακτικές μακροχρόνιες επιπτώσεις για τους νέους.⁸¹

⁸⁰ Βλ. UNICEF, *A recovery for all: rethinking socio-economic policies for children and poor families*, 2012. Βλέπε επίσης Eurochild, "Survey on the effects of economic and financial crisis on children and young people", 9 October 2009 και αντίστοιχα reports 2011 και 2012. Παράθεσε επίσης EC, "Material Deprivation among children", Research note 7/2011 και Έκθεση του Επιτρόπου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πορτογαλία (2012), σελ. 22, Έκθεση για την Εσθονία, (2013) σελ. 12 και Έκθεση για την Ισπανία, (2013) σελ. 18.

⁸¹ Βλ. ILO, *Global Employment trends for youth 2013-a generation at risk*

2.5 Ηλικιακές ομάδες άνω των 50

Καθώς η Ευρώπη στο σύνολό της γηράσκει και οι νέοι βρίσκουν μια αυξανόμενη αφιλόξενη αγορά εργασίας, η αλληλεγγύη μεταξύ των γενεών είναι πιο σημαντική από ποτέ. Η λιτότητα επηρεάζει και τις γηραιότερες πληθυσμιακές ομάδες. Οι διακρίσεις και ο στιγματισμός με βάση την ηλικία στην αγορά εργασίας, οι δυσανάλογες περικοπές στις συντάξεις, η ανεπάρκεια των μακροχρόνιων προνομιακών υπηρεσιών, αποτελούν πρωταρχικές ανησυχίες.

Παρόλο που το δικαίωμα στην εργασία είναι απαραίτητο για την πλήρωση και των υπόλοιπων δικαιωμάτων και αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, πολλές κοινωνίες έχουν στιγματίσει τους μεγαλύτερους ηλικιακά εργαζόμενους ως αντιπαραγωγικούς, «αργούς» στην εκπλήρωση των καθηκόντων τους, πιο επιρρεπείς στις ασθένειες, χωρίς καλές μαθησιακές ικανότητες και ως «βάρος» για το εργασιακό περιβάλλον.

Ακόμη η πρόσβαση σε δάνεια, σε ασφάλιση σε γη ή σε ενοίκιο είναι αρκετά δυσχερής για τις μεγαλύτερες ηλικιακές ομάδες ή πραγματοποιείται υπό εξαιρετικά δυσχερείς συνθήκες, καθιστώντας την ένταξη ή την συνέχιση των παραγωγικών δραστηριοτήτων τους σχεδόν ανέφικτη.

Σε περιόδους κρίσης και οικονομικής λιτότητας η απώλεια της εργασίας λίγα χρόνια πριν την συνταξιοδότηση, οδηγεί σε λιγότερες ευκαιρίες όσον αφορά την εύρεση εργασίας, σε κακές εργασιακές συνθήκες και μειωμένους μισθούς, με δραματικές επιπτώσεις για τις συντάξεις, τους μισθούς, τις αποταμιεύσεις και την ποιότητα ζωής, μακροπρόθεσμα.

Σε αρκετές χώρες, οι άντρες άνω των 50, δεν έχουν πρόσβαση σε δίκτυα κοινωνικής προστασίας, καθώς θεωρούνται ακατάλληλοι προς εργασία. Ως αποτέλεσμα, πολύ συχνά βρίσκουν τον εαυτό τους στην πολύ άσχημη θέση να θεωρούνται πολύ μεγάλοι για να βρουν μια σταθερή εργασία και πολύ νέοι για να συνταξιοδοτούνται.

Τα μεγαλύτερα άτομα έρχονται πολύ συχνά αντιμέτωπα με την φτώχεια, ακόμη και σε ακραίας μορφές. Οι γυναίκες μεγάλης ηλικίας είναι ιδιαίτερα ευάλωτες στις

επιπτώσεις της κρίσης καθώς το εισόδημα ή η σύνταξή τους είναι σημαντικά χαμηλότερα από των ανδρών, ως αποτέλεσμα των σωρευτικών διακρίσεων.⁸²

Το 2010, η Ειδική Εισηγητής για τα ανθρώπινα δικαιώματα και την ακραία φτώχεια, συνέταξε μια θεματική έκθεση αφιερωμένη στην κοινωνική προστασία των μεγαλύτερων ηλικιακά ομάδων. Στην βάση της έκθεσης αυτής τονίστηκε ότι η κοινωνική προστασία, περιλαμβάνει τόσο την κοινωνική ασφάλιση όσο και την κοινωνική βοήθεια πάντα σε συνάρτηση με το πραγματικό κόστος ζωής. Το κενό στο σύστημα προστασίας επηρεάζει κυρίως αυτούς που ζουν σε συνθήκες ακραίας φτώχειας, το μεγαλύτερο ποσοστό των οποίων περιλαμβάνει γηραιότερα άτομα.

Η έλλειψη ενός κατάλληλου νομικού πλαισίου απειλεί σοβαρά την απόλαυση των δικαιωμάτων της ομάδας αυτής.⁸³

⁸² Βλ. Έκθεση του Επιτρόπου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για την Πορτογαλία,(2012),σελ.12 και Έκθεση για την Εσθονία (2013),σελ.12.Βλέπε επίσης Report of the UN high Commissioner for Human Rights on the human rights of older persons, (E/2012/51),20 April 2012.

⁸³ Βλ.Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the rights of older persons to the Economic and Social Council, 2012, (E/2012/5), *para.* 35.

2.6 AMEA

Τα άτομα με αναπηρίες έχουν επηρεαστεί έντονα από την ανεργία και τα μέτρα λιτότητας, τα οποία έχουν περιορίσει την πρόσβαση τους στην προσωπική βοήθεια και τη στέγαση. Ήδη από την έναρξη της οικονομικής κρίσης, η συμμετοχή ατόμων με αναπηρίες στις αγορές εργασίας των χωρών της Ευρώπης, έχει μειωθεί σημαντικά.

Υπάρχουν επίσης, στοιχεία ότι η λιτότητα έχει περιορίσει την συμμετοχή των AMEA στην κοινωνία, την εκπαίδευση, την πρωτοβάθμια περίθαλψη και αρωγή, θέτοντας εμπόδια στις προσπάθειες «αποϊδρυματοποίησης» τους.⁸⁴

Τον Ιούλιο του 2016, ο Επίτροπος Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στα πλαίσια πενθήμερης επίσκεψης που πραγματοποίησε στην Ελλάδα, παρακολούθησε την υλοποίηση των υποχρεώσεων της χώρας, αναφορικά με τον στόχο της αποϊδρυματοποίησης των ατόμων με νοητική και ψυχοκοινωνική αναπηρία και την ανάπτυξη υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας για τα άτομα αυτά.

Στην επιστολή του ο Επίτροπος, αναγνώρισε τις προσπάθειες που έχει καταβάλλει η Ελλάδα, ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 ωστόσο, εξέφρασε σοβαρές ανησυχίες για τις συνεχιζόμενες, σοβαρές ελλείψεις στο κρατικό σύστημα ψυχικής υγείας. Διαπιστώθηκε πράγματι μια σοβαρή αύξηση της ζήτησης των υπηρεσιών ψυχικής υγείας, η οποία συνοδεύεται από δραστικές περικοπές στο προσωπικό και τον προϋπολογισμό του συστήματος υγειονομικής περίθαλψης, λόγω της εν εξελίξει οικονομικής κρίσης και της συνεχιζόμενης εφαρμογής των μέτρων λιτότητας. Οι συνθήκες αυτές οδηγούν πολύ συχνά στην εξουθένωση των επαγγελματιών του τομέα ψυχικής υγείας, η οποία με την σειρά της οδηγεί στην κακομεταχείριση των ασθενών.

Στην επιστολή που απεύθυνε ο Επίτροπος⁸⁵ στον Έλληνα Υπουργό Υγείας, , καθώς και στην Αναπληρωτή Υπουργό Κοινωνικής Αλληλεγγύης, η Ελλάδα, καθώς και οι διεθνείς δανειστές της χώρας, κλήθηκαν να αποφύγουν περαιτέρω περικοπές του προϋπολογισμού των προγραμμάτων ψυχικής υγείας κατά τη διαπραγμάτευση και το σχεδιασμό των μέτρων λιτότητας.

⁸⁴ Βλ. Έκθεση του Επιτρόπου για την Εσθονία, (2013),σελ.12;Έκθεση για την Ισπανία, (2013),σελ.18.

⁸⁵ Το κείμενο της επιστολής διαθέσιμο στο: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2935903&SecMode=1&DocId=2383464&Usage=2>

2.7 LGBTQ

Η κρίση έχει επίσης φθοροποιό επίδραση στην κατάσταση άλλων μειονεκτικών ομάδων εάν και η τεκμηρίωση της επίδρασης αυτής είναι περιορισμένη. Για παράδειγμα, ορισμένες ομάδες της κοινωνίας των πολιτών έχουν αναφέρει ότι τα δικαιώματα των ομοφυλόφιλων και των διεμφυλικών ατόμων έχουν επηρεαστεί έντονα από τα μέτρα λιτότητας, σε κάποιες χώρες, ιδιαίτερα ως προς την πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη και τις υπηρεσίες.⁸⁶

Σε κάθε περίπτωση, είναι σχεδόν αυτονόητο ότι τα κράτη που πλήττονται από βαθύτατη οικονομική ύφεση και αδυνατούν να διασφαλίσουν τους απαιτούμενους πόρους προς την εκπλήρωση ακόμη και βασικών δικαιωμάτων των πολιτών τους, θα θέσουν ως προτεραιότητα τους την διάθεση πόρων στην βελτίωση της νομοθεσίας, την λειτουργία «υποστηρικτικών» δομών ή την συνδρομή σε οργανώσεις προστασίας και προαγωγής των δικαιωμάτων της κοινότητας των LGBTI.

Δυστυχώς, όσον αφορά την ιεράρχηση των θεμάτων που βρίσκονται στην ατζέντα των κυβερνήσεων των περισσότερων χωρών που ακολουθούν προγράμματα οικονομικής λιτότητας, ζητήματα οικονομίας φαίνεται να καταλαμβάνουν την πρώτη θέση, θέτοντας σε δεύτερη μοίρα ή ακόμη και εξαλείφοντας πλήρως ζητήματα προστασίας και προαγωγής δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Στα πλαίσια κοινωνιών όπου η οικονομία, οι πολιτικές και τα μέτρα λιτότητας φαίνεται να μονοπωλούν το ενδιαφέρον, όχι μόνο των κυβερνήσεων αλλά και των απλών πολιτών, η προαγωγή των δικαιωμάτων ευάλωτων ομάδων και ιδίως των δικαιωμάτων της κοινότητας των LGBTI - «φαινόμενο νεωτερισμού» για πολλά κράτη-όχι μόνο δεν εξελίσσεται αλλά φαντάζει ολοένα και περισσότερο άνευ σημασίας.

⁸⁶ Βλ. Joint civil society submission to the CESCR on Spain, May 2012, p.14.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Οι επιλογές πολιτικών λιτότητας και δημοσιονομικής εξυγίανσης είχαν σημαντικές επιπτώσεις στις δυνατότητες του κράτους και το σύστημα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Οι κυβερνήσεις είναι οι πρωταρχικοί θεματοφύλακες των δικαιωμάτων του ανθρώπου και ως εκ τούτου η αποτελεσματικότητα και η ικανότητα τους, είναι υψίστης σημασίας για την εγγύηση του σεβασμού προς τα δικαιώματα όλων. Ωστόσο, υπάρχουν αυξανόμενες και ιδιαίτερες ανησυχητικές ενδείξεις ότι η ικανότητα του κράτος να προστατεύσει τα δικαιώματα του ανθρώπου και να διενεργήσει άλλες κρατικές λειτουργίες σε περίοδο κρίσης μειώνεται από τα διαδοχικά προγράμματα δημοσιονομικής εξυγίανσης.

Σε πολλές χώρες οι περικοπές στον προϋπολογισμό πλήττουν δημόσιους οργανισμούς και δημοσίους υπαλλήλους σε κεντρικό και δημοτικό επίπεδο και αυτό θα μπορούσε, σε ορισμένες περιπτώσεις, να εξασθενήσει σημαντικά την ικανότητα του κράτους να λειτουργήσει με αποτελεσματικό τρόπο. Τα μέτρα λιτότητας είχαν σοβαρές επιπτώσεις στις τοπικές και περιφερειακές κυβερνήσεις οι οποίες έχουν καίριες ευθύνες για την παροχή προγραμμάτων κοινωνικής πρόνοιας και κοινωνικής ασφάλισης στις κοινότητές τους. Αν και ορισμένες χώρες αντιστάθηκαν στην περικοπή της χρηματοδότησης των τοπικών αρχών, χώρες όπως η Σερβία, η Βουλγαρία και το Ηνωμένο Βασίλειο μείωσαν τις τοπικές επιδοτήσεις. Οι τοπικές κυβερνήσεις, που μέχρι πρότινος κατάφεραν να παρέχουν προστασία από τις χειρότερες συνέπειες του πρώτου κύματος της κρίσης, αντιμετωπίζουν σημαντικούς περιορισμούς στους τοπικούς πόρους λόγω των μειώσεων στην χρηματοδότηση από την εθνική κυβέρνηση, της εξάρτησης από ασταθείς φορολογικές βάσεις και της αυξανόμενης ζήτησης για δημόσιες υπηρεσίες από άτομα που δεν μπορούν πλέον να τα καταφέρουν μόνο τους.⁸⁷

⁸⁷Βλ. Council of Europe, "Local Government in Critical Time: Policies for Crisis, Recovery and a Sustainable Future", 2011.

Το σύστημα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και οι δομές εγγώριας λογοδοσίας έχουν αντιμετωπίσει δυσκολίες σε πολλές χώρες ως αποτέλεσμα της λιτότητας. Η πρόσβαση στην δικαιοσύνη και η παροχή νομικής συνδρομής, έχει εξασθενήσει από τις περικοπές στην χρηματοδότηση. Πολλές εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου βρέθηκαν αντιμέτωπες με δυσανάλογες περικοπές ή συγχωνεύσεις, ενώ ορισμένες εξαφανίστηκαν τελείως. Όσον αφορά τον μη κυβερνητικό τομέα ο οποίος δρα συχνά ως ένας ουσιαστικός «πάροχος» κοινωνικών υπηρεσιών κατά τη διάρκεια της κατάρρευσης των κρατικών λειτουργιών, έχει επίσης επηρεαστεί από την μειωμένη δημόσια χρηματοδότηση.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΣΕ ΠΕΡΙΟΔΟΥΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Οι κανόνες και τα πρότυπα δικαιωμάτων του ανθρώπου δεν επιτάσσουν την εφαρμογή κάποιας συγκεκριμένης οικονομικής πολιτικής. Πράγματι, η οικονομική πολιτική σε περιόδους κρίσης απαιτεί σύνθετους υπολογισμούς για την λήψη αποφάσεων και οι κυβερνήσεις χαίρουν ενός περιθωρίου εκτίμησης κατά την επιλογή των μέσων προάσπισης των δικαιωμάτων, κατά τρόπο που να αρμόζει στις συνθήκες. Εντούτοις, τα δικαιώματα του ανθρώπου παρέχουν ένα παγκόσμιο κανονιστικό και νομικό πλαίσιο, αρχές και λειτουργικά όρια εντός των οποίων οφείλει να εφαρμόζεται η οικονομική και κοινωνική πολιτική των κυβερνήσεων.⁸⁸

Το παρόν μέρος της εργασίας επιδιώκει να καταδείξει πώς τα δικαιώματα του ανθρώπου μπορούν να καθοδηγήσουν την διαμόρφωση της οικονομικής πολιτικής στην κρίση με πρακτικό τρόπο και ποια θα έπρεπε να είναι η συμβολή των Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών θεσμών, των κρατών αλλά και των ανεξάρτητων δομών προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου, προς την επίτευξη του σκοπού αυτού.

⁸⁸ Βλ. R.Balakrishnan and D.Elson, "Auditing Economic Policy in the Light of Obligations on the Economic and social Rights", Essex Human Rights Review Vol.5No.1,July 2008. Βλέπε επίσης: I.Saiz "Rights in Recession: "Challenges for Economic and Social Rights Enforcement in times of Crisis", Journal of Human Rights Practice Vol.1(2),2009 και I.Saiz,N.Luisiani and S.A Way, "Economic and Social Rights in the Great Recession : Towards a human Rights Centered Economic Policy in Times of crisis, in Contemporary Issues in the Realization of Economic, Social and Cultural Rights, Oxford University Press.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΘΕΣΜΩΝ

1.1 Η Διενέργεια συστηματικών αξιολογήσεων των επιπτώσεων της λιτότητας στην εφαρμογή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων-Ο ρόλος των monitoring bodies

Οι κυβερνήσεις υποχρεούνται να καταδεικνύουν ότι οι νόμοι, οι πολιτικές και τα προγράμματά τους συμβάλλουν στην προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και αποτρέπουν την υπονόμευσή τους. Ενώ η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το ΔΝΤ πραγματοποιούν ετήσιες οικονομικές αξιολογήσεις πολλών ευρωπαϊκών χωρών προκειμένου να αξιολογήσουν και να επιβάλλουν τη συμμόρφωση αυτών σε δημοσιονομικούς κανόνες, δεν υπάρχει αντίστοιχη πρόβλεψη για την συστηματική παρακολούθηση των συνεπειών της οικονομικής πολιτικής στην συμμόρφωση των κρατών με τα δικαιώματα του ανθρώπου.

Οι ex ante και ex post facto αξιολογήσεις των επιπτώσεων της κρίσης στην εφαρμογή των δικαιωμάτων του ανθρώπου και της ισότητας, όπως προτείνεται από την Επιτροπή του Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, την Επιτροπή του Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα,⁸⁹ την Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, την Επιτροπή για την Εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των Γυναικών,⁹⁰ την Επιτροπή για την Εξάλειψη των φυλετικών διακρίσεων⁹¹ και καθεξής μπορούν να εντοπίσουν τις συνέπειες των πολιτικών λιτότητας στην κοινωνία και να επιτρέψουν στους διαμορφωτές πολιτικής να τις διαχειριστούν ώστε να μην είναι μεροληπτικές.

⁸⁹Βλ. CESCR, "Open letter to States Parties regarding protection of rights in the context of economic crisis", 16 May 2012

⁹⁰Βλ. CEDAW, *Concluding Observations on Greece*, (CEDAW/C/GRC/CO/7), 1 March 2013.

⁹¹Βλ. CERD, *Concluding Observations on the United Kingdom*, (CERD/C/GBR/CO/18-20), 14 September 2011.

Η περιοδική και ανεξάρτητη παρακολούθηση της συμμόρφωσης των κρατών με τα πρότυπα δικαιωμάτων του ανθρώπου, όπως καθορίζονται στις Συνθήκες από τα όργανα επιτήρησης και ελέγχου (monitoring bodies) είναι χρήσιμη στην αναγνώριση και αξιολόγηση των παρόντων και μελλοντικών συνεπειών της οικονομικής πολιτικής και διασφαλίζει ότι αυτές δεν ξεπερνούν τα ελάχιστα ουσιαστικά όρια εκπλήρωσης των κοινωνικών δικαιωμάτων.

Μια επιτήρηση τέτοιου είδους, δημιουργεί μια βάση δράσης σύμφωνα με τα πρότυπα δικαιωμάτων του ανθρώπου, η οποία επιτρέπει στους διαμορφωτές οικονομικής πολιτικής να μάθουν από τα προηγούμενα λάθη και να «προβλέπουν» με μεγαλύτερη ακρίβεια τις επιπτώσεις των ενεργειών τους στα δικαιώματά του ανθρώπου. Δημιουργεί επίσης ένα αποτελεσματικό πεδίο διαλόγου σε επίπεδο χάραξης πολιτικής.

Σύμφωνα με την αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων και της «οπισθοδρόμησης», οι αξιολογήσεις των μηχανισμών επιτήρησης και ελέγχου βοηθούν στο να διασφαλιστεί ότι οι συνέπειες των μέτρων λιτότητας που επηρεάζουν ευάλωτα μέλη της κοινωνίας, γνωστοποιούνται εκ των προτέρων και ότι παρέχεται αποτελεσματική προστασία από τις συνέπειες της κρίσης. Παρέχουν επίσης χρήσιμα τεκμήρια για τους εθνικούς διοικητικούς φορείς, τα κοινοβούλια, τη δικαιοσύνη, τους περιφερειακούς και διεθνείς μηχανισμούς λογοδοσίας προκειμένου οι υπεύθυνοι λήψης των αποφάσεων να τίθενται αποτελεσματικότερα προ των ευθυνών τους. Επιπροσθέτως, μια επιτήρηση τέτοιου είδους επιτρέπει εμπειρικές συγκρίσεις των συνεπειών που συνεπάγεται η εφαρμογή διαφορετικών τύπων οικονομικής πολιτικής ανά περιοχή.

1.1.1 Η Επιτροπή του Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα

Η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων είναι η ομάδα ανεξάρτητων εμπειρογνομόνων που παρακολουθεί την εφαρμογή του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα.⁹²

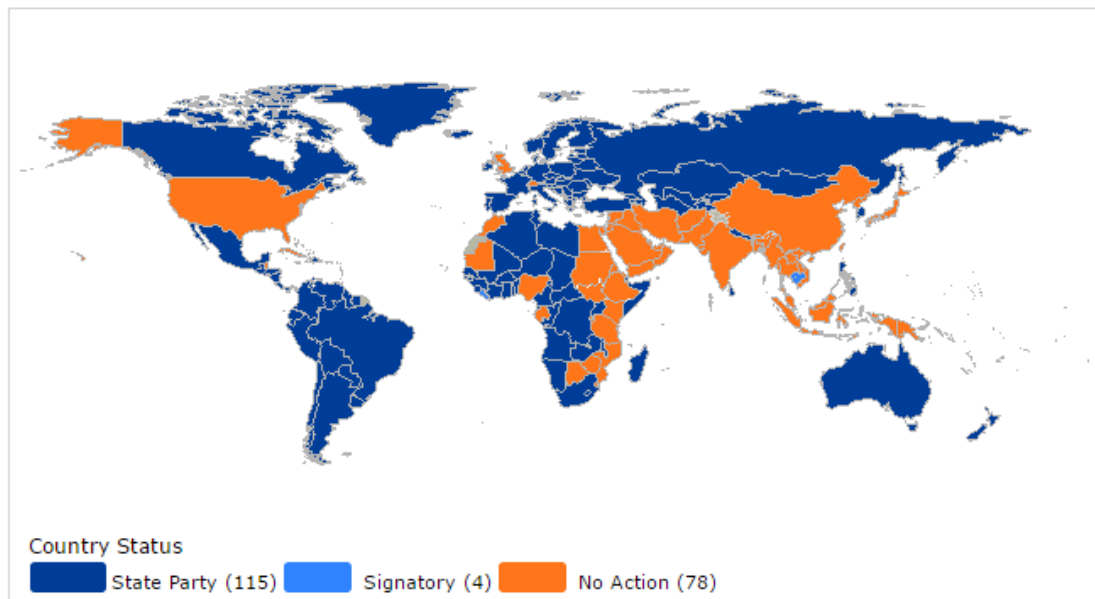
Όλα τα συμβαλλόμενα κράτη υποχρεούνται να υποβάλλουν τακτικές εκθέσεις στην Επιτροπή σχετικά με το πώς εφαρμόζονται τα δικαιώματα. Τα μέλη οφείλουν να υποβάλλουν μια αρχική έκθεση στην Επιτροπή ένα χρόνο μετά την προσχώρηση σε αυτή και στην συνέχεια κάθε τέσσερα χρόνια. Η Επιτροπή εξετάζει κάθε έκθεση και αντιμετωπίζει τις ανησυχίες και τις συστάσεις του προς το συμβαλλόμενο κράτος με τη μορφή «καταληκτικών παρατηρήσεων».

Εκτός από τη διαδικασία υποβολής εκθέσεων, το άρθρο 41 του Συμφώνου προβλέπει την αρμοδιότητα της Επιτροπής να εξετάζει διακρατικές αναφορές. Επιπλέον, το πρώτο Προαιρετικό Πρωτόκολλο του Συμφώνου⁹³ δίνει την αρμοδιότητα στην επιτροπή να εξετάσει ατομικές αναφορές σχετικά με τις εικαζόμενες παραβιάσεις του Συμφώνου από τα κράτη μέρη του Πρωτοκόλλου.

⁹² Για περισσότερες πληροφορίες βλ.:
<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CCPR/Pages/CCPRIndex.aspx>

⁹³ Για το κείμενο του Συμφώνου βλ.:
<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OPCCPR1.aspx>

Χάρτης 1.1.1 Υπογραφές και επικυρώσεις του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου στο Σύμφωνο για τα Ατομικά και τα Πολιτικά Δικαιώματα

Μέχρι σήμερα η Επιτροπή έχει εξετάσει 2.747 ατομικές αναφορές ενώ μέχρι σήμερα εκκρεμούν ενώπιόν της 547 αναφορές.

Μέσω των εκθέσεων της, των επισκέψεων που πραγματοποιεί στα συμβαλλόμενα κράτη μέλη και της εξέτασης των ατομικών αναφορών η Επιτροπή του Συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα παρακολουθεί την εφαρμογή των δικαιωμάτων αυτών, τόσο σε περιόδους οικονομικής άνθησης, αλλά κυρίως σε περιόδους οικονομικής ύφεσης, παρέχοντας μια συνολική επισκόπηση των συνεπειών της κρίσης στα δικαιώματα αυτά, αλλά και συστάσεις για την αποτελεσματικότερη υλοποίηση τους από τα κράτη.

1.1.2 Η Επιτροπή του Συμφώνου για Οικονομικά Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα

Η Επιτροπή Οικονομικών, Κοινωνικών και Πολιτιστικών Δικαιωμάτων (στο εξής CESCR), είναι το σώμα ανεξάρτητων εμπειρογνομόνων των Ηνωμένων Εθνών που παρακολουθεί την εφαρμογή του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα.⁹⁴ Όλα τα συμβαλλόμενα κράτη υποχρεούνται να υποβάλλουν τακτικές εκθέσεις στην Επιτροπή σχετικά με την εφαρμογή των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων.⁹⁵ Η Επιτροπή εξετάζει κάθε έκθεση και υποβάλλει συστάσεις προς τα συμβαλλόμενα κράτη με τη μορφή «καταληκτικών παρατηρήσεων». Οι καταληκτικές αυτές παρατηρήσεις καθώς και οι συστάσεις που απευθύνει ο/η πρόεδρος της Επιτροπής στα κράτη, παρουσιάζουν μια ιδιαίτερη αξία σε περιόδους οικονομικής κρίσης.

Επί παραδείγματι, η πρόεδρος της CESCR, Ariranga Pillay, συνέταξε τον Μάιο του 2012 μια ανοιχτή επιστολή μέσω της οποίας απευθύνεται σε όλα τα συμβαλλόμενα κράτη σχετικά με την προστασία των οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης. Καθώς ολοένα και περισσότερα κράτη υιοθετούν προγράμματα λιτότητας, υπογράμμισε ότι όλα τα μέρη θα πρέπει να αποφεύγουν την λήψη μέτρων που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε παραβιάσεις των δικαιωμάτων αυτών. Τόνισε ότι το Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα προβλέπει ορισμένες σημαντικές κατευθυντήριες αρχές προκειμένου να βοηθήσει τα κράτη να υιοθετήσουν τις κατάλληλες πολιτικές για την αντιμετώπιση της οικονομικής ύφεσης και υπενθύμισε τις απαραίτητες προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται κατά την υιοθέτηση των μέτρων οικονομικής πολιτικής.

Το Προαιρετικό Πρωτόκολλο στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα,⁹⁶ το οποίο τέθηκε σε ισχύ στις 5 Μαΐου 2013,⁹⁷ αναγνωρίζει την αρμοδιότητα της CESCR να εξετάζει ατομικές αναφορές φυσικών προσώπων που ισχυρίζονται ότι τα δικαιώματά τους, όπως αυτά κατοχυρώνονται στο πλαίσιο του Συμφώνου, έχουν παραβιαστεί.

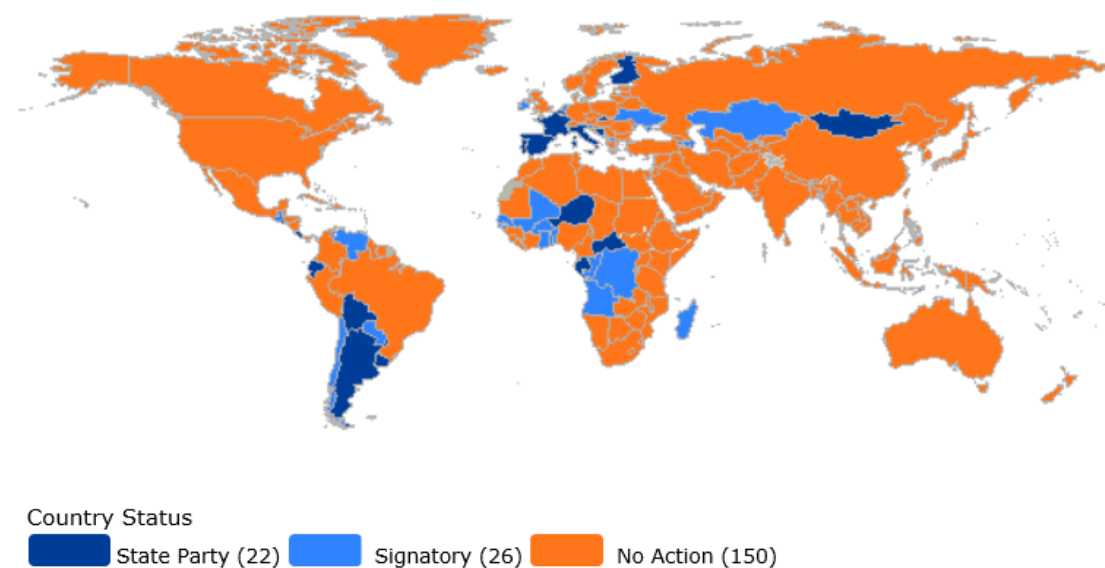
⁹⁴ Η Επιτροπή ιδρύθηκε βάση της Απόφασης του 1985/17, του ECOSOC, της 28ης Μαΐου 1985. Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε επίσης την ιστοσελίδα της Επιτροπής διαθέσιμη στην διεύθυνση : <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CESCR/Pages/CESCRIntro.aspx>

⁹⁵ Οι εκθέσεις πρέπει να υποβάλλονται αρχικά κάθε 2 χρόνια από την υπογραφή του Συμφώνου και κάθε πέντε χρόνια εφεξής.

⁹⁶ Το κείμενο του Πρωτοκόλλου διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση.: http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/CESCR/OPProtocol_en.pdf

⁹⁷ Στο Παράρτημα IV της εργασίας περιλαμβάνεται ο πίνακας υπογραφών και επικυρώσεων του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου του Συμφώνου για τα Ατομικά, Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα

Χάρτης 1.1.2 Υπογραφές και επικυρώσεις του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα

Πηγή: OHCHR

Μέχρι στιγμής η CDESCR έχει εξετάσει τέσσερις ατομικές αναφορές.⁹⁸, ενώ σήμερα εκκρεμούν ενώπιον της έξι αναφορές, 3 για το Εκουαδόρ και 3 για την Ισπανία.

Συγκεκριμένα σύμφωνα με την απόφαση της CDESCR, της 4^{ης} Μαρτίου του 2016, σχετικά με την αναφορά *Miguel Ángel López Rodríguez κατά Ισπανίας* (υπ' αριθμόν 1/2013), η Επιτροπή τόνισε την σημασία της εγγύησης του δικαιώματος στην απόλαυση δίκαιων και αξιοπρεπών συνθηκών εργασίας καθώς και δικαιώματος στην κοινωνική ασφάλιση το οποίο δεν θα πρέπει να παράσχετε κατά τρόπο που να επιβάλλει διακρίσεις σε περιόδους οικονομικής κρίσης.⁹⁹

Βάση του «ενδεικτικού» προς το παρόν, αλλά πολύ σημαντικού έργου της CDESCR, γίνεται φανερό ότι η επιτάχυνση της διαδικασίας επικύρωσης του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου στο Σύμφωνο για Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα των Ηνωμένων Εθνών, είναι υψίστης σημασίας. Η θέση του σε ισχύ από μεγαλύτερο αριθμό κρατών θα συνέβαλε αδιαμφισβήτητα στην ουσιαστική απόλαυση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων από ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού του πλανήτη.

⁹⁸ Πρόκειται συγκεκριμένα τις αναφορές *Miguel Ángel López Rodríguez κατά Ισπανίας* (υπ' αριθμόν 1/2013), *V.T.F και A.F.L. κατά Ισπανίας* (υπ' αριθμόν 6/2015), *L.A.M.C κατά Ισπανίας* (υπ' αριθμόν 8/2015), και *I.D.G κατά Ισπανίας* (θπ' αριθμόν 2/1014).

⁹⁹ Βλ. CDESCR, *Miguel Ángel López Rodríguez κατά Ισπανίας* (υπ' αριθμόν 1/2013), § 10.1 και επέκνενα

1.1.3 Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, ήδη από το 2009, είχε αποφανθεί στα συμπεράσματα της ετήσιας εκθέσεως της ότι «η σοβαρή χρηματοπιστωτική και οικονομική κρίση που ξέσπασε το 2008 και το 2009 είχε επιφέρει σημαντικές επιπτώσεις στα κοινωνικά δικαιώματα, ιδίως εκείνα που αφορούν την υγεία, την κοινωνική ασφάλιση και προστασία»¹⁰⁰ και τόνισε ότι η οικονομική κρίση δεν θα πρέπει να έχει ως συνέπεια τη μείωση της προστασίας των δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται από τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη.¹⁰¹ Παρό'αυτά, το 2013 μετά την ολοκλήρωση του αξιολογικού κύκλου αναφορικά με την εφαρμογή των δικαιωμάτων που αφορούν την υγειονομική περίθαλψη, την κοινωνική ασφάλιση και την κοινωνική προστασία, κατάληξε στα συμπεράσματά της ότι είχε σημειωθεί αρκετά υψηλότερο ποσοστό παραβιάσεων από ό, τι κατά τη διάρκεια του προηγούμενου κύκλου αξιολόγησης τέσσερα χρόνια πριν.¹⁰²

Επί παραδείγματι, επισηαίνει στα συμπεράσματα της ότι τα μέτρα λιτότητας ασκούν ολοένα και μεγαλύτερη πίεση στα συστήματα υγειονομικής περίθαλψης, κατά παραβίαση του άρθρου 11 του (αναθεωρημένου)¹⁰³ Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη, το οποίο επιβάλλει μια σειρά υποχρεώσεων που έχουν σχεδιαστεί για να εξασφαλίσουν το δικαίωμα στην υγειονομική περίθαλψη.

¹⁰⁰ Βλ. Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων, *Συμπεράσματα XIX-2* (2009): Εισαγωγικές Παρατηρήσεις, παρ 15.

¹⁰¹ *bid.*

¹⁰² Επιτροπή Κοινωνικών δικαιωμάτων *Activity Report 2013*, σελ. 18.

Βλέπε επίσης έκθεση του Γενικού Γραμματέα “*State of democracy, human rights and rule of law in Europe*” (SG(2014)I- Final), σελ . 40) και δελτίο τύπου της 28ης Ιανουαρίου 2014 ((“*Secretary General calls for better protection of social rights in times of austerity*”): “*The Secretary General ... has urged European governments and international organizations to pay greater attention to social and economic rights when implementing austerity measures*”.

¹⁰³ Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης και ο Αναθεωρημένος Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης δεσμεύουν αντίστοιχα της χώρες που τους έχουν επικυρώσει.

Στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων οι ελληνικές υποθέσεις παρουσιάζουν ένα σημαντικό ενδιαφέρον. Σε μια σειρά αποφάσεων που εξέδωσε κατά της Ελλάδος η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων¹⁰⁴, η Ελλάδα καταδικάστηκε για την παραβίαση του δικαιώματος στην κοινωνική προστασία.¹⁰⁵

Στις παραγράφους που ακολουθούν γίνεται μια αναφορά στις ελληνικές υποθέσεις σημαντικού ενδιαφέροντος, αναφορικά με τις συλλογικές αναφορές (*collective complaints*), των Συνταξιοδοτικών Ταμείων¹⁰⁶ και της ΓΕΝΟΠ-ΔΕΗ και ΑΔΕΔΥ κατά Ελλάδος και του 2012 καθώς και στην πιο πρόσφατη συλλογική αναφορά της ΓΕΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ κατά Ελλάδος, η οποία κρίθηκε παραδεκτή τον Μάιο του 2016.

Συνταξιοδοτικά Ταμεία κατά Ελλάδος

Στα πλαίσια της υπεράσπισής της κατά την εξέταση της αναφοράς ΙΚΑ-ΕΤΑΜ και των λοιπών Συνταξιοδοτικών Ταμείων, η Ελλάδα υποστήριξε ότι «*οι αλλαγές στην κοινωνική προστασία των συνταξιούχων προέκυψαν ως αποτέλεσμα της συμμόρφωσης της κυβέρνησης με άλλες διεθνείς της υποχρεώσεις, κυρίως εκείνες που προέκυπταν από τον μηχανισμό οικονομικής υποστήριξης ο οποίος είχε συμφωνηθεί σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την ΕΚΤ και το ΔΝΤ, το 2010*».

¹⁰⁴ Πρόκειται για τις αναφορές 76/2012 έως 80/2012 οι οποίες είχαν τα ίδια πραγματικά περιστατικά, τις οποίες η Επιτροπή εξέτασε από κοινού και εξέδωσε μια κοινή απόφαση στις 7 Δεκεμβρίου του 2012, διαθέσιμη στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://hudoc.esc.coe.int/eng?i=cc-76-2012-dmerits-en>

¹⁰⁵ Η Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα ότι «*η κυβέρνηση δεν κατέβαλε τις προσπάθειες που όφειλε σύμφωνα με το άρθρο 12(3) του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη, (υποχρέωση της σταδιακής βελτίωσης του επιπέδου κοινωνικής ασφάλισης) προκειμένου να διατηρήσει ένα επαρκές επίπεδο προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων για τα ευάλωτα μέλη της κοινωνίας [...] Η Επιτροπή αποφάσισε ότι λόγω των σωρευτικών συνεπειών των συστατικών μέτρων και των διαδικασιών που υιοθετήθηκαν για την θέση τους σε ισχύ, υπάρχει παραβίαση του άρθρου 12 (13) του Χάρτη του 1961.*» ΙΚΑ-ΕΤΑΜ κατά Ελλάδος, Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών δικαιωμάτων, Απόφαση επί της ουσίας, Προσφυγή αριθμόν 76/2012, παρ. 81 και 83.

¹⁰⁶ Συγκεκριμένα πρόκειται για τις αναφορές: *Συνταξιοδοτικό Ταμείο Αγροτικής Τράπεζας της Ελλάδος*(ΑΤΕ) κατά Ελλάδος (αριθμ.80/2012), *Πανελλήνια Ομοσπονδία συνταξιούχων δημόσιας επιχείρησης ηλεκτρικής ενέργειας (ΠΟΣ-ΔΕΗ) κατά Ελλάδος* (αριθμ. 79/2012), *Συνταξιοδοτικό Ταμείο Ηλεκτρικών Σιδηροδρόμων Αθηνών Πειραιώς κατά Ελλάδος (Η.Σ.Α.Π) κατά Ελλάδος* (αριθμ. 78/2012) και *Πανελλήνια Συναμοσπονδία Συνταξιούχων δημοσίου Τομέα κατά Ελλάδος* (77/2012) και *ΙΚΑ-ΕΤΑΜ κατά Ελλάδος* (αριθμ.76/12)

Η Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων απέρριψε αυτό το επιχείρημα ήδη από τις εναρκτήριες παρατηρήσεις της, στην απόφαση επί της ουσίας. Στο επιχείρημα της κυβέρνησης ότι «τα δικαιώματα που προστατεύονται από τον Χάρτη του 1961 περιορίστηκαν στην βάση άλλων διεθνών της υποχρεώσεων, κυρίως αυτών που είχε αναλάβει βάση της συμφωνίας δανεισμού με τους θεσμούς της ΕΕ και το ΔΝΤ», η Επιτροπή απάντησε ότι «το γεγονός ότι η σχετικές διατάξεις του εσωτερικού δικαίου αποσκοπούν στην εκπλήρωση των επιταγών άλλων διεθνών νομικών υποχρεώσεων δεν εξαιρεί την Ελλάδα από το πεδίο εφαρμογής του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη»¹⁰⁷.

Η Επιτροπή τόνισε επίσης ότι «τόσο κατά την διάρκεια της προετοιμασίας των εν λόγω κειμένων, όσο και κατά την διάρκεια της εφαρμογής της στην εσωτερική έννομη τάξη, τα κράτη πρέπει να συμμορφώνονται πλήρως με τις υποχρεώσεις που έχουν αναλάβει με την κύρωση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη.»¹⁰⁸

ΓΕΝΟΠ-ΔΕΗ και ΑΔΕΔΥ κατά Ελλάδος

Η συλλογική αναφορά της Γενικής Ομοσπονδίας Υπαλλήλων της Εθνικής Εταιρείας Ηλεκτρικής Ενέργειας (ΓΕΝΟΠ-ΔΕΗ) και της Συνομοσπονδίας Δημοσίων Υπαλλήλων (ΑΔΕΔΥ) κατά της Ελλάδας, αφορούσε την νομοθεσία, βάση της οποίας επιτρεπόταν η απόλυση χωρίς προειδοποίηση ή αποζημίωση των εργαζομένων με συμβάσεις αορίστου χρόνου.¹⁰⁹

¹⁰⁷Το ΕΔΔΑ, διατύπωσε μια παρόμοια θέση στην υπόθεση Capital Bank AD κατά Βουλγαρίας, υπόθεση της 24 Νοεμβρίου 2005, αριθμ. 49429/99, στην οποία η Βουλγαρία καταδικάστηκε για την απόφασή της να περιορίσει την συμμετοχή των δικαστηρίων στο κλείσιμο τραπεζών, τονίζοντας πως δεν μπορούσε να υπεκφύγει των υποχρεώσεών της λόγω της ανάγκης συμμόρφωσης με τις συστάσεις ενός διεθνούς οργάνου. Το ίδιο επιχείρημα απορρίφθηκε από το Συνταγματικό Δικαστήριο της Λετονίας στην Υπόθεση για τις Συντάξεις του Δεκεμβρίου 2009, Υπόθεση υπ'αριθμόν 2009-43-01. Ωστόσο τελικά το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι οι διεθνείς δανειστές δεν είχαν ρητώς παρακινήσει την μείωση των συντάξεων και ότι οι αλλαγές αυτές αποτελούσαν πρόταση του εκτελεστικού σώματος, αλλά ακόμη και στην περίπτωση που αποτελούσαν πρόταση των δανειστών, το Δικαστήριο τόνισε ότι οι συνθήκες αυτές " δεν μπορούν να οδηγήσουν στην παράβλεψη των δικαιωμάτων που καθιερώνονται στο Σύνταγμα και αρνήθηκε να αναγνωρίσει τους όρους δανειοδότησης ως επιχείρημα για την αιτιολόγηση των μειώσεων στις συντάξεις.

¹⁰⁸ Βλ. *ΙΚΑ-ΕΤΑΜ κατά Ελλάδος* παρ. 51. Η Επιτροπή διευκρίνισε ωστόσο πώς ο περιορισμός των δημοσίων δαπανών δεν παραβιάζει εξ ορισμού το δικαίωμα κοινωνικής προστασίας, εάν είναι απαραίτητος για την διασφάλιση του υπάρχοντος συστήματος κοινωνικής προστασίας και εφόσον δεν παρεμποδίζει τα μέλη της κοινωνίας την απόλαυση μιας αποτελεσματικής προστασίας απέναντι στους κοινωνικούς και οικονομικούς κινδύνους. *ibid* παρ.71

¹⁰⁹ Βλ. Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων, *Συλλογική αναφορά Γενικής Συνομοσπονδίας Υπαλλήλων της Εθνικής Υπηρεσίας Ηλεκτρικής Ενέργειας (ΓΕΝΟΠ-ΔΕΗ) και της Ομοσπονδίας Δημοσίων Υπαλλήλων (ΑΔΕΔΥ) κατά Ελλάδος* (αριθμός προσφυγής 65/2011), απόφαση επί της ουσίας της 23^{ης} Μαΐου 2013.

Στην απόφαση της η Επιτροπή διαπίστωσε την παραβίαση του άρθρου 4 του Χάρτη Κοινωνικών Δικαιωμάτων, στην οποία κατοχυρώνεται το δικαίωμα όλων των εργαζομένων στην έγκαιρη προειδοποίηση για τον τερματισμό της απασχόλησης. Η Επιτροπή τόνισε ότι ενώ οι αλλαγές στην νομοθεσία και τις πρακτικές μπορεί να συνιστούν λογικές απαντήσεις στην οικονομική κρίση για τον περιορισμό των δημοσίων δαπανών και την μείωση του κόστους των επιχειρήσεων, οι αλλαγές αυτές δεν θα πρέπει να πλήττουν τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στον Χάρτη Κοινωνικών Δικαιωμάτων.¹¹⁰

Υπόθεση ΓΕΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ κατά Ελλάδος

Τον Οκτώβριο του 2016, έλαβε χώρα ενώπιον της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων, η ακροαματική διαδικασία επί της προσφυγής της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδος, (ΓΣΕΕ) κατά των εργασιακών ρυθμίσεων των δύο πρώτων μνημονίων ως προς τη συμβατότητά τους με τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη.

Σε σχετική ανακοίνωση που ακολούθησε της ακροάσεως, ο έλληνας Υπουργός Εργασίας Γ. Κατρούγκαλος, ο οποίος εκπροσώπησε την ελληνική κυβέρνηση, αναφέρθηκε στην προηγούμενη νομολογία της Επιτροπής, επί ανάλογων προσφυγών της ΑΔΕΔΥ και της ΓΕΝΟΠ/ΔΕΗ,¹¹¹ όπου είχε διαπιστώσει την αντίθεση των «μνημονιακών» ρυθμίσεων με τον Χάρτη, κυρίως αναφορικά με τον κατώτερο νόμιμο μισθό για τους νέους.

Δήλωσε επίσης ότι οι αποφάσεις της Επιτροπής προσδιορίζουν τη νομιμότητα των πολιτικών που αφορούν σε εργασιακά ζητήματα σε ευρωπαϊκό επίπεδο και κατέληξε λέγοντας ότι η έκβαση της διαπραγμάτευσης αυτής δεν αφορά μόνο τη χώρα μας, αλλά γενικότερα το μέλλον της εργασίας στην Ευρώπη και την επιβίωση του Κοινωνικού της προτύπου.¹¹²

¹¹⁰ Ibid par.7

¹¹¹ Βλ. [http://hudoc.esc.coe.int/eng#{\"ESCDcType\":\[\"DEC\"\]}](http://hudoc.esc.coe.int/eng#{\)

¹¹² Βλ. <http://www.multi-news.gr/euro2day-simvoulis-tis-evropis-sizitithike-prosfigi-tis-gsee-kata-ton-ergasiakon-rithmiseon/#axzz4PModMFSd>

Η εν λόγω ανακοίνωση υπογραμμίζει τον ρόλο που θα έπρεπε να διαδραματίζουν όργανα παρόμοιας φύσης με την Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων, στην προστασία των κοινωνικών και οικονομικών δικαιωμάτων.

1.2 Ο έλεγχος της συμβατότητας των μέτρων λιτότητας με τα δικαιώματα του ανθρώπου- ο ρόλος των διεθνών δικαιοδοτικών οργάνων

Ο έλεγχος της δημοσιονομικής πολιτικής υπό το πρίσμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων θα πρέπει να πραγματοποιείται τόσο σε κρατικό επίπεδο, όσο και σε επίπεδο διεθνών οργανισμών.

Στο κρατικό επίπεδο διακρίνεται μια συμβατική υποχρέωση της πλήρους υλοποίησης των οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, μέσω της βέλτιστης χρήσης των πόρων, η οποία περιλαμβάνει τη συνεχή επιτήρηση και επίβλεψη του τρόπου με τον οποίο αναλώνονται τα χρήματα του δημοσίου, της προέλευσης τους, καθώς και των ατόμων που επωφελούνται από αυτά.

Ο λεπτομερής έλεγχος του προϋπολογισμού και των δημοσιονομικών δαπανών, θα βελτιώνει σημαντικά την λογοδοσία, την διαφάνεια και τον δημόσιο διάλογο σχετικά με τις προτεραιότητες της οικονομικής πολιτικής ενώ θα συνέβαλε και στην διαδικασία της δημοσιονομικής εξυγίανσης.

Σε επίπεδο διεθνών οργανισμών, ο έλεγχος της δημοσιονομικής πολιτικής υπό το πρίσμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων πραγματοποιείται ουσιαστικά μέσω του ελέγχου της συμβατότητας των αποφάσεων οικονομικής πολιτικής-είτε αυτές υιοθετούνται αυτοβούλως από τα κράτη είτε «υπαγορεύονται» από θεσμούς οικονομικής συνδρομής όπως το IMF- με τις υποχρεώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων που έχουν αναλάβει τα κράτη.

Σημαντικότατο ρόλο διαδραματίζουν στον έλεγχο αυτό τα διεθνή δικαιοδοτικά όργανα, τα οποία έχουν δημιουργηθεί στην βάση συνθηκών προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, με το ΔΕΕ και το ΕΔΔΑ να διαθέτουν πρωταγωνιστικό ρόλο, στην διασφάλιση των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στον Ευρωπαϊκό Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Θεμελιωδών Ελευθεριών, αντίστοιχα. Μέσω της νομολογίας τους, τα όργανα αυτά διαφυλάσσουν αλλά και επεκτείνουν, μέσω «προοδευτικών» αποφάσεων, την προστασία των δικαιωμάτων που εγγυώνται οι συνθήκες.

Στις μέρες μας, οι πλειονότητα των μέτρων της οικονομικής πολιτικής, φαίνεται να πηγάζουν από διεθνείς συμφωνίες δανεισμού και memoranda of understanding (μνημόνια), στην βάση του αυστηρού όρου της αιρεσιμότητας (conditionality).

Σύμφωνα με τα ευρήματα του πρώτου μέρους της εργασίας, τα μέτρα λιτότητας έχουν οδηγήσει σε παραβιάσεις των κοινωνικών και οικονομικών δικαιωμάτων σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες. Ωστόσο η κρίση δεν οδήγησε μόνο στην παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Δημιούργησε επίσης κενά όσον αφορά την λογοδοσία για τις παραβιάσεις αυτές.

Κυρίως όσον αφορά τις χώρες-αποδέκτες πακέτων βοήθειας από εξωτερικούς θεσμούς υπό τον όρο της “αιρεσιμότητας”, φαίνεται να δημιουργείται ένα κενό στην απόδοση ευθυνών για τις παραβιάσεις αυτές. Το κενό αυτό, έγινε ιδιαίτερα φανερό στην περίπτωση της Ελλάδας η οποία, όπως παρουσιάστηκε στις παραγράφους που προηγήθηκαν, στα πλαίσια της εξέτασης μιας σειράς υποθέσεων ενώπιων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων¹¹³, υποστήριξε ότι δεν ευθυνόταν η ίδια για τον περιορισμό του δικαιώματος στην κοινωνική ασφάλιση καθώς η ίδια απλώς εφήρμοζε τα μέτρα που είχαν συμφωνηθεί με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, (κοινώς την Τρόικα).¹¹⁴

Το κενό στην απόδοση ευθυνών έγινε επίσης φανερό και στα πλαίσια της υπόθεσης Pringle ενώπιων του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κατά την εξέταση της οποίας το Δικαστήριο κλήθηκε να αποφανθεί εάν τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης μπορούσαν στις περιπτώσεις όπου δρουν εκτός των ορίων της Ένωσης και συγκεκριμένα εντός των ορίων λειτουργίας του ΕΜΣ να παραβλέψουν τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων.¹¹⁵

¹¹³ Πρόκειται για τις προσφυγές 76/2012 έως 80/2012 οι οποίες είχαν τα ίδια πραγματικά περιστατικά, τις οποίες η Επιτροπή εξέτασε από κοινού και εξέδωσε μια κοινή απόφαση.

¹¹⁴ Βλ. Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων, *Υπόθεση IKA-ETAM κατά Ελλάδος* (προσφυγής υπ' αριθμόν 76/2012)

¹¹⁵ Βλ. ΔΕΕ, *Υπόθεση Pringle κατά Ιρλανδίας* (C-370/12

Στις ενότητες που ακολουθούν αναλύονται τόσο η νομολογία του ΔΕΕ - συγκεκριμένα η υπόθεση Pringle και η πρόσφατη απόφαση του Δικαστηρίου αναφορικά με τις Κυπριακές καταθέσεις- όσο και η νομολογία του ΕΔΔΑ αναφορικά με τις επιπτώσεις των μέτρων λιτότητας στην απόλαυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ως «πρότυπα αποφάσεων» που κατέδειξαν τα νομικά ζητήματα που γεννώνται λόγω της εφαρμογής των μέτρων λιτότητας.

1.2.1 Η νομολογία του ΔΕΕ

Υπόθεση Pringle κατά Ιρλανδίας

Το ΔΕΕ, εξέτασε για πρώτη φορά τις νομικές συνέπειες της κρίσης χρέους στα πλαίσια της ολομέλειάς του στην υπόθεση Pringle, κατά την οποία κλήθηκε να αποφανθεί εάν ο ΕΜΣ- ένας διεθνής οργανισμός ο οποίος ιδρύθηκε από 17 κράτη μέρη της ευρωζώνης στην βάση μιας διακυβερνητικής συνθήκης-είχε συσταθεί νομίμως.

Ο ΕΜΣ είναι ένας μόνιμος μηχανισμός αντιμετώπισης της κρίσης για τις χώρες της ευρωζώνης με την αποστολή της παροχής δανείων και άλλων μορφών οικονομικής συνδρομής στα κράτη - μέρη της.¹¹⁶ Ο λόγος για τον οποίο τα κράτη αποφάσισαν ότι ήταν προτιμότερο ο ΕΜΣ να αποτελεί ένα ξεχωριστό διεθνή οργανισμό παρά ένα ευρωπαϊκό θεσμό, οφείλεται σε ένα βαθμό στην απροθυμία των χωρών μη μελών της ευρωζώνης να συνδράμουν οικονομικά τις χώρες της ευρωζώνης αλλά κυρίως στην ρήτρα " περί μη εξαγοράς χρέους" (no bail out clause), η οποία κατοχυρώνεται στο άρθρο 125 της ΣΛΕΕ και απαγορεύει στην Ένωση και στα κράτη μέλη της να καταστούν υπεύθυνα ή να αναλάβουν υποχρεώσεις εκ μέρους άλλων κρατών μελών.

Στην υπόθεση Pringle, το ΔΕΕ, αποφάνθηκε ότι η δημιουργία του ΕΜΣ ήταν νόμιμη τόσο σε διαδικαστικό όσο και σε ουσιαστικό επίπεδο.¹¹⁷ Τόνισε επίσης πώς ο ΕΜΣ δεν είναι όργανο της Ένωσης και τα κράτη που συμμετέχουν σε αυτόν δεν εφαρμόζουν ενωσιακό δίκαιο, και κατά συνέπεια ούτε τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ένωσης, όταν δρουν εντός του πλαισίου του ΕΜΣ.

¹¹⁶ Βλ. Επίσημη ιστοσελίδα του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας: <https://www.esm.europa.eu/>

¹¹⁷ Το άρθρο 136 της ΣΛΕΕ, αναθεωρήθηκε προκειμένου να δώσει την δυνατότητα στα κράτη-μέλη της Ευρωζώνης τη δυνατότητα να δημιουργήσουν έναν μόνιμο μηχανισμό οικονομικής σταθερότητας, η λειτουργία του οποίου ξεκίνησε πριν τη θέση σε ισχύ της σχετικής Απόφασης του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και το γεγονός αυτό αποτέλεσε την βάση για την έγερση διαφόρων νομικών ζητημάτων, τα οποία εξετάστηκαν στα πλαίσια της υπόθεσης Pringle. Ένα από τα νομικά αυτά ζητήματα αφορούσε την συμβατότητα του ΕΜΣ, με ένα αριθμό ουσιαστικών διατάξεων της ΣΛΕΕ και συγκεκριμένα της απαγόρευσης περί εξαγοράς χρέους (no bail out clause) του άρθρου 125 της ΣΛΕΕ.

Ένα ζήτημα ύψιστης σημασίας που παρέμεινε αναπάντητο αφορούσε στο εάν η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η ΕΚΤ, όντας θεσμικά όργανα της Ένωσης εξακολουθούσαν να δεσμεύονται από τον Χάρτη κατά την δράση τους στα πλαίσια του ΕΜΣ. Στο σημείο αυτό ιδιαίτερη σημασία παρουσιάζει η Γνώμη της Γενικής Εισαγγελέως.¹¹⁸

Στα πλαίσια της Γνώμης της, η Γενική εισαγγελέας, Kokkott, υιοθέτησε μια τεολογική ανάγνωση το άρθρου 51 (1) του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ένωσης και εξέφρασε την θέση της, σύμφωνα με την οποία οι θεσμοί της Ένωσης δεσμεύονται από το σύνολο του ενωσιακού δικαίου, συμπεριλαμβανομένου του Χάρτη, ακόμη και όταν δρουν εκτός των ορίων της Ένωσης.¹¹⁹

Σε συνέπεια με αυτή την άποψη, η οποία συνάντησε ευρεία αποδοχή μεταξύ των νομικών σχολιαστών, η Επιτροπή Συνταγματικών Υποθέσεων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου κατέληξε στο συμπέρασμα ότι « *οι θεσμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεσμεύονται πλήρως από το Ενωσιακό δίκαιο, ακόμη και όταν λειτουργούν εντός της Τρόικα και είναι υποχρεωμένοι να συμπεριφέρονται σύμφωνα με τα θεμελιώδη δικαιώματα τα οποία, σύμφωνα με το άρθρο 51 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων πρέπει να εφαρμόζονται πάντα*». ¹²⁰

Η άποψη της Γενικής Εισαγγελέως, έμελλε να επιβεβαιωθεί και στα πλαίσια της πιο πρόσφατης νομολογίας του ΔΕΕ.

¹¹⁸ Βλ. ΔΕΕ, *Υπόθεση Pringle*, (C-370/12), *Γνώμη Γενικής Εισαγγελέως*, διαθέσιμη στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://curia.europa.eu/juris/document/document>.

¹¹⁹ Βλ. *Υπόθεση Pringle κατά Ιρλανδίας*, παρ. 176 (Γνώμη Γενικής Εισαγγελέως) : " *Η Επιτροπή παραμένει ακόμη και όταν λειτουργεί υπό το πλαίσιο του ΕΜΣ, ένας θεσμός της Ένωσης και έως τέτοιος δεσμεύεται πλήρως από το Ενωσιακό Δίκαιο συμπεριλαμβανομένου του Χάρτη θεμελιωδών Δικαιωμάτων*".

¹²⁰ Βλ. Επιτροπή Συνταγματικών Υποθέσεων, 11 Φεβρουαρίου 2014, 2013/2277 (INI) παρ.11

Υπόθεση Κυπριακών Προσφυγών

Τον Σεπτέμβριο του 2016, το Δικαστήριο της ΕΕ αποφάνθηκε επί της αποφάσεως της Κυπριακής κυβέρνησης να προβεί στο λεγόμενο «κούρεμα» των ιδιωτικών καταθέσεων το 2013 κατά την εξέταση των κυπριακών προσφυγών.¹²¹

Στην υπόθεση αυτή το ΔΕΕ κλήθηκε να αποφανθεί εάν η εν λόγω πράξη της οικονομικής πολιτικής βρισκόταν σε συμφωνία με τα περιουσιακά δικαιώματα των ιδιωτών, όπως αυτά κατοχυρώνονται στον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Λόγω του «ρηξικέλευθου» χαρακτήρα της αποφάσεως, αξίζει μια πιο λεπτομερή αναφορά σε αυτή.

Όσον αφορά στα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως, το 2013, η Κύπρος μετά από έντονες διαπραγματεύσεις με την ΕΚΤ, το ΔΝΤ και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή οδηγήθηκε στη σύναψη μνημονίου μακροοικονομικής προσαρμογής, το οποίο προέβλεπε μεταξύ άλλων χρηματοδότηση από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ΕΜΣ). Στις 25 Μαρτίου της ίδιας χρονιάς, το Eurogroup σε δήλωσή του ανακοίνωσε την υπαγωγή της Κύπρου σε καθεστώς μνημονίου καθώς και σε ένα ειδικό πρόγραμμα αναδιάρθρωσης των δύο μεγάλων κυπριακών τραπεζών, της Λαϊκής και της Τράπεζας Κύπρου. Ως απόρροια των μέτρων αναδιάρθρωσης των τραπεζών, οι καταθέσεις ιδιωτών άνω των 100.000 ευρώ υπέστησαν σοβαρές απώλειες.

Η πράξη αυτή οδήγησε κάποιους ιδιώτες καταθέτες καθώς και μια κυπριακή διαφημιστική εταιρεία, να στραφούν το 2013, ενώπιον του Γενικού Δικαστηρίου της ΕΕ, κατά των επίμαχων διατάξεων του μνημονίου.

¹²¹ Αποφάσεις στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-8/15 P *Ledra Advertising κατά Επιτροπής και ΕΚΤ*, C-9/15 *Ελευθερίου κ.λπ. κατά Επιτροπής και ΕΚΤ* και C-10/15 P *Θεοφίλου κατά Επιτροπής και ΕΚΤ*, καθώς και στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-105/15 P *Μαλλής και Μαλλή κατά Επιτροπής και ΕΚΤ*, C-106/15 P *Ταμείο Προνοίας Προσωπικού Τραπεζής Κύπρου κατά Επιτροπής και ΕΚΤ*, C-107/15 P *Χατζηθωμά κατά Επιτροπής και ΕΚΤ*, C-108/15 P *Χατζηγιωάννου κατά Επιτροπής και ΕΚΤ* και C-109/15 P *Νικολάου κατά Επιτροπής και ΕΚΤ*

Πιο συγκεκριμένα ζητούσαν την ακύρωση της πράξης του Eurogroup και αξίωναν αποζημίωση από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και την ΕΚΤ, η οποία θα αντιστοιχούσε στην αξία των καταθέσεων που απώλεσαν. Το 2014 το Γενικό Δικαστήριο είχε απορρίψει τις προσφυγές ακύρωσης της πράξης του Eurogroup με το σκεπτικό ότι η χρηματοοικονομική βοήθεια προς την Κύπρο προερχόταν από τον ΕΜΣ, που όμως δεν αποτελεί θεσμικό όργανο της ΕΕ. Αυτή την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου επικύρωσε εκ νέου με την απόφαση του ΔΕΕ, απορρίπτοντας τις αιτήσεις αναίρεσης που κατέθεσαν οι προσφεύγοντες μετά την απόρριψη της πρώτης προσφυγής.

Ως προς το ζήτημα των αποζημιώσεων που αξίωσαν οι Κύπριοι καταθέτες από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και την ΕΚΤ, έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η συλλογιστική που ακολούθησε το ΔΕΕ. Σε αντίθεση με την απόφαση του Γενικού Δικαστηρίου το 2014, το ΔΕΕ έκρινε ότι μολονότι οι αποφάσεις για τους όρους χρηματοδότησης της Κύπρου απορρέουν πράγματι από τον ΕΜΣ, οι προσφεύγοντες της Κύπρου είχαν ωστόσο κάθε δικαίωμα να αξιώσουν αποζημίωση από τα θεσμικά όργανα της ΕΕ, την Επιτροπή και την ΕΚΤ, με το σκεπτικό ότι αυτά συμμετέχουν στο πρόγραμμα του ΕΜΣ χωρίς παράλληλα να χάνουν τις υποχρεώσεις που έχουν απέναντι στα κράτη - μέλη βάσει των θεμελιωδών Συνθηκών της ΕΕ.

Με αυτόν τον τρόπο το ΔΕΕ έκρινε ότι έχει την αρμοδιότητα να αποφαινεται το ίδιο επί αντίστοιχων αγωγών αποζημίωσης.¹²² Βέβαια προχωρώντας στη συνέχεια στην αξιολόγηση των συγκεκριμένων αξιώσεων αποζημίωσης των Κυπρίων καταθετών κατέληξε στο συμπέρασμα ότι αυτές είναι απορριπτέες, δεδομένου ότι η υπογραφή του κυπριακού μνημονίου ανταποκρινόταν *"στο σκοπό γενικού συμφέροντος που επιδιώκει η ΕΕ"*. Ως τέτοιον το ΔΕΕ θεωρεί την *"διασφάλιση της σταθερότητας του τραπεζικού συστήματος της ζώνης του ευρώ"*. Έκρινε επίσης ότι στην περίπτωση του κουρέματος των κυπριακών καταθέσεων τα μέτρα που ελήφθησαν *"δεν συνιστούν υπέρμετρη και απαράδεκτη παρέμβαση στην ουσία του δικαιώματος ιδιοκτησίας των καταθετών"* (βάσει του άρθρου 17§1 του Χάρτη Θεμελιωδών δικαιωμάτων).

¹²² Σε μια πρώτη αντίδραση αναφορικά με αυτό το σημείο ο ευρωβουλευτής της παράταξης των Πρασίνων Σβεν Γκίγκολντ ανέφερε: *"Η σημερινή απόφαση είναι σταθμός για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Οι δικαστές ανοίγουν την πόρτα στην άσκηση αγωγών αποζημίωσης κατά των μέτρων λιτότητας σε χώρες όπως η Ελλάδα, η Πορτογαλία, η Ιρλανδία και η Κύπρος, στην περίπτωση που θίγονται ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα. (...) Από τη μεριά μας θα στηρίζουμε όσους πολίτες θέλουν να ασκήσουν αντίστοιχες προσφυγές"*.

Η εν λόγω απόφαση του ΔΕΕ είναι ιδιαιτέρως σημαντική καθώς συνιστά την πρώτη ευρωπαϊκή δικαστική απόφαση στην οποία αναφέρεται ρητώς ότι τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα και ειδικότερα η Επιτροπή δεσμεύονται από τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ ακόμη κι όταν ενεργούν στο πλαίσιο των μνημονιακών προγραμμάτων του ΕΜΣ – που είναι «εξωθεσμικό» όργανο. Η απόφαση μάλιστα, προχωρά και ένα βήμα παραπέρα επισημαίνοντας ότι η Επιτροπή ακόμη και σε αυτή την περίπτωση υποχρεούται *"να διασφαλίσει ότι τέτοια μνημονιακά προγράμματα είναι σύμφωνα με τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται από τον Χάρτη"*.

Η νομολογία του ΔΕΕ επανέφερε στο προσκήνιο το ακανθώδες ζήτημα της απουσίας τη διεθνούς ευθύνης των διεθνών οργανισμών όπως ο ΕΜΣ και το IMF.

Η ύπαρξη διεθνούς ευθύνης των διεθνών οργανισμών έχει αναγνωριστεί ήδη από το 1949¹²³ ενώ από το 2003 και έκτοτε εξελίσσεται προοδευτικά με την προετοιμασία και ολοκλήρωση του *Σχεδίου Άρθρων Περί Διεθνούς Ευθύνης των Διεθνών Οργανισμών*.¹²⁴ Ωστόσο μέλει ακόμη τα κράτη να εκφράσουν την βούληση τους στην υιοθέτηση των Άρθρων αυτών προκειμένου να αποτελέσουν ένα νομικώς δεσμευτικό κείμενο.

Όσον αφορά την ευθύνη των Οικονομικών Οργανισμών, όπως ο ΕΜΣ και το ΔΝΤ αναφορικά με τα Ανθρώπινα δικαιώματα, η τάση που φαίνεται να επικρατεί είναι αυτή της αναγνώρισης της «διπλής ευθύνης», των κρατών όταν λειτουργούν στο πλαίσιο των οργανισμών αυτών, όσο και των διεθνών οργανισμών για τις πράξεις των κρατών τους όταν λειτουργούν εντός των ορίων τους.

¹²³ Βλ. *Γνωμοδότηση του Διεθνούς Δικαστηρίου περί της αποζημιώσεως για ζημίες προξενηθείσες κατά την Υπηρεσία στα Ηνωμένα Έθνη*

¹²⁴ Το πλήρες κείμενο των άρθρων διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_11_2011.pdf

Πιο συγκεκριμένα όσον αφορά τον σεβασμό των οικονομικών και των κοινωνικών δικαιωμάτων, υποστηρίζεται η άποψη σε καμία περίπτωση η συμμετοχή στον ΕΜΣ και το ΔΝΤ, δεν εξαιρεί τα κράτη που συμμετέχουν σε αυτούς από την ευθύνη για τις παραβιάσεις τους καθώς εξακολουθούν να δεσμεύονται από τον Ευρωπαϊκό Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και σε κάθε περίπτωση από το Σύμφωνο των Ηνωμένων Εθνών για τα Οικονομικά Κοινωνικά και πολιτιστικά Δικαιώματα.¹²⁵

Η νομολογία του ΔΕΕ, συνέβαλε σημαντικά στην επιβεβαίωση της θέσης αυτής, διευκρινίζοντας ότι οι χώρες της ευρωζώνης και κυρίως τα θεσμικά όργανα της Ένωσης, (η Επιτροπή και ΕΚΤ) εξακολουθούν να δεσμεύονται από τις διατάξεις του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων όταν δρουν εντός των ορίων του ΕΜΣ.

Εξίσου σημαντικές νομολογιακές αποφάσεις αναφορικά με την συμβατότητα των μέτρων λιτότητας με τις υποχρεώσεις δικαιωμάτων του ανθρώπου εντοπίζονται και στην νομολογία των δικαιοδοτικών οργάνων του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης, ο έλεγχος των αποφάσεων της οικονομικής πολιτικής με βάση τα δικαιώματα του ανθρώπου φαίνεται να πραγματοποιείται στα πλαίσια της Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων,¹²⁶ ως όργανο με αρμοδιότητα επίλυσης διαφορών που προκύπτουν αναφορικά με τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη¹²⁷, όπως παρουσιάστηκε στην ενότητα που προηγήθηκε όσο και στα πλαίσια του ΕΔΔΑ.

Στις παραγράφους που ακολουθούν παρουσιάζονται οι σημαντικότερες αποφάσεις του ΕΔΔΑ, αναφορικά με την συμβατότητα των μέτρων οικονομικής πολιτικής, με τις υποχρεώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως κατοχυρώνονται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

¹²⁵ Βλ. *International Financial Institutions and Human Rights Law*, Legal Analysis by the Centre for International Environmental Law, Public Hearing, Inter-American Commission on Human Rights (127th Regular Period of Sessions) (1 Mar. 2007) 4

¹²⁶ Βλ. <http://www.coe.int/en/web/turin-european-social-charter/collective-complaints-procedure> και [http://hudoc.esc.coe.int/eng#{"ESCDcType":\["DEC"\]}](http://hudoc.esc.coe.int/eng#{)

¹²⁷ Βλ. <http://www.coe.int/en/web/turin-european-social-charter>, <http://www.coe.int/en/web/turin-european-social-charter/about-the-charter>

1.2.2 Οι αποφάσεις του ΕΔΔΑ

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, ασχολήθηκε με το ζήτημα της θέσπισης «οικονομικών περιορισμών» στην απόλαυση των μέτρων λιτότητας, ήδη από τις απαρχές της οικονομικής κρίσης.

Κατά την έναρξη του δικαστικού έτους στο ΕΔΔΑ, τον Ιανουάριο του 2012, ο τότε Πρόεδρος του Δικαστηρίου, ο Sir Nicolas Bratza, δήλωσε ότι: *"Η οικονομική κρίση και η πολιτική αστάθεια που αυτή έχει επιφέρει, φαίνεται να τίθεται ολοένα και περισσότερο εκτός ελέγχου. Όλες οι κοινωνίες αντιμετωπίζουν δυσκολίες που λίγοι μπορούσαν να προβλέψουν μόλις πριν από λίγο καιρό. Τα ανθρώπινα δικαιώματα, το κράτος δικαίου, η δικαιοσύνη φαίνεται να υποβαθμίζονται στην πολιτική ατζέντα, καθώς οι κυβερνήσεις αναζητούν γρήγορες λύσεις όταν βρεθούν αντιμέτωπες με δύσκολες επιλογές, όπως οι σπανιότητα κεφαλαίων. Είναι σε αυτές τις στιγμές που η δημοκρατική κοινωνία δοκιμάζεται. Σε αυτό το κλίμα πρέπει να θυμόμαστε ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν είναι πολυτέλεια."*¹²⁸

Στις μέρες μας, όλο και πιο συχνά, ένας σημαντικός αριθμός χωρών στρέφεται στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, επικαλούμενου παραβιάσεις της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, προκειμένου να αμφισβητήσει τα μέτρα που εφαρμόζονται από τα συμβαλλόμενα κράτη για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης.¹²⁹

Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων απαιτεί την διάθεση σημαντικών πόρων από τα κράτη. Παρά το γεγονός ότι η Σύμβαση προστατεύει κατά κύριο λόγο τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα (σε αντίθεση με τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, ο οποίος εμπεριέχει επίσης κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα), ορισμένα δικαιώματα της Σύμβασης έχουν κοινωνικο-οικονομικές πτυχές.¹³⁰

¹²⁸ Ο λόγος του Προέδρου έχει συμπεριληφθεί στην Ετήσια Έκθεση του Δικαστηρίου για το 2012 (Στρασβούργο, 2013) ,σελ. 29-38.

¹²⁹ Για τις πιο σημαντικές νομολογιακές αποφάσεις βλ.:

http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Austerity_measures_ENG.pdf

¹³⁰ Σύμφωνα με την δήλωση του ο κ Ιωάννη Σαρμά, μέλος του Ελεγκτικού Συνεδρίου, στα πλαίσια της ημερίδας του με θέμα « Η Εφαρμογή της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα σε περιόδους οικονομικής κρίσης», ότι οι περισσότερες από τις διατάξεις της Σύμβασης μπορούν να

Επί παραδείγματι το κόστος για την διαδικαστική υποχρέωση της έναρξης έρευνα σύμφωνα με τα άρθρα 2 και 3, τα έξοδα για την παροχή αποτελεσματικών ένδικων μέσων, σύμφωνα με το άρθρο 13, η παροχή ορισμένων προνομίων με αμερόληπτο τρόπο, σύμφωνα με το άρθρο 14 ή η καταβολή αποζημίωσης σύμφωνα με το άρθρο 1 του πρωτοκόλλου αριθ. 1. Ακόμη πιο «δαπανηρά» από οικονομικής απόψεως δικαιώματα, είναι αυτά που αφορούν στην εγγύηση των συνθηκών στις φυλακές σε συμφωνία με το άρθρο 3 (ιδίως όσον αφορά το πρόβλημα του υπερπληθυσμού) και η αποφυγή της υπερβολικής διάρκειας των δικαστικών διαδικασιών σύμφωνα με το άρθρο 6.

Η μελέτη της σχετικής νομολογίας του Δικαστηρίου, επιτρέπει τον εντοπισμό δύο τάσεων. Από την μια πλευρά, το Δικαστήριο αναγνωρίζει ένα ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως (*margin of appreciation*) όσον αφορά την επιλογή των μέτρων λιτότητας και την χάραξη οικονομικής και κοινωνικής στρατηγικής.¹³¹ Ως εκ τούτου φαίνεται να αναγνωρίζει στα κράτη έναν ορισμένο βαθμό διακριτικής ευχέρειας ως αφορά την επιλογή των μέτρων οικονομικής πολιτικής.¹³² Από την άλλη πλευρά, το Δικαστήριο αποφαίνεται σε αρκετές αποφάσεις ότι η ανεπάρκεια πόρων, δεν είναι ικανή να δικαιολογήσει την μη συμμόρφωση με τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται από την Σύμβαση.¹³³ Η πλειοψηφία των σημαντικότερων αποφάσεων φαίνεται να ισορροπούν μεταξύ αυτών των δύο τάσεων.

έχουν μια οικονομική ανάγνωση. (Βλ. παρουσίαση του Ι. Σαρμά στο: *Διάλογος μεταξύ Δικαστών* - "Η Εφαρμογή της ΕΣΔΑ σε περιόδους Οικονομικής Κρίσης", Ιανουάριος 2013, σελ.13). Ο κ. Σαρμάς δήλωσε επίσης ότι η μελέτη των παραβιάσεων της Σύμβασης από την Ελλάδα μέχρι το 2009 έδειξε ότι το 90% των παραβιάσεων που διαπιστώθηκαν από το Δικαστήριο θα μπορούσε να αποδοθεί με τον έναν ή τον άλλο τρόπο σε περικοπές του προϋπολογισμού. (βλ. Ibid. Βλ. επίσης, Ι.Σαρμάς, *Les 60 ans de la Convention européenne des droits de l'homme – spécificités nationales : le cas grec*, Petites affiches, Special Issue no. 254, 22 December 2010, pp. 44 et seq.

¹³¹ Βλ.Επί παραδείγματι, ΕΔΔΑ, απόφαση Τμήματος Ευρείας Συνθέσεως *Stec κ.α κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (προσφυγές αριθμόν 65731/01 και 65900/01), απόφαση 12^{ης} Απριλίου 2006, (Grand Chamber), παρ 52.

¹³² Όπως επιβεβαίωσε το Δικαστήριο στην πρόσφατη απόφασή του σχετικά με τα μέτρα λιτότητας από τις ελληνικές αρχές για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης: «*Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι τα κράτη μέρη της Σύμβασης απολαύουν ένα αρκετά ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως όσον αφορά τη ρύθμιση της κοινωνικής τους πολιτικής. Δεδομένου ότι οι αποφάσεις για την εξισορρόπηση των κρατικών δαπανών και των εσόδων συνεπάγεται συνήθως την εξέταση πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών ζητημάτων, το Δικαστήριο θεωρεί ότι οι εθνικές αρχές είναι κατ'αρχήν σε καλύτερη θέση από τον διεθνή δικαστή να επιλέξουν τα καταλληλότερα μέσα για την επίτευξη αυτού και θα σεβαστούν την κρίση τους, εκτός αν είναι προδήλως απαράδεκτη.*» (Βλ. ΕΔΔΑ, *Υπόθεση Κουφάκη και ΑΛΕΔΥ κατά Ελλάδος*, (προσφυγή υπ' αριθμόν 57665/12 and 57657/12), απόφαση 7ης Μαΐου 2013, παρ. 31).

¹³³ Βλ. επί παραδείγματι, ΕΔΔΑ, *Υπόθεση Burdov κατά Ρωσίας* (προσφυγή υπ'αριθμό. 59498/00), απόφαση 7^{ης} Μαΐου 2002, παρ. 35. Βλ. Επίσης F. Tulkens, «*La Convention européenne des droits de*

Στις παραγράφους που ακολουθούν γίνεται μια σύντομη αναφορά στις σημαντικότερες αποφάσεις του ΕΔΔΑ, αναφορικά με τις επιπτώσεις των μέτρων λιτότητας στα δικαιώματα του ανθρώπου.

Το δικαίωμα στη ζωή (άρθρο 2 της Σύμβασης)

Η υπόθεση Nencheva και άλλοι κατά. Βουλγαρίας αφορούσε τον θάνατο δεκαπέντε παιδιών τα οποία έχασαν τη ζωή τους κατά την παραμονή τους σε ένα ίδρυμα για παιδιά με σοβαρή νοητική αναπηρία, λόγω της έλλειψης τροφής, θέρμανσης και βασικής φροντίδας, κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης. Στην περίπτωση αυτή, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι αρχές είχαν παραβιάσει την θετική τους υποχρέωσή τους σύμφωνα με το άρθρο 2 για την προστασία της ζωής των παιδιών, καθώς και τη διαδικαστική υποχρέωση να διεξαγάγουν αποτελεσματική έρευνα για τους θανάτους αυτούς.¹³⁴ Στην υπόθεση Nitecki κατά Πολωνίας, το Δικαστήριο απεφάνθη ότι η άρνηση παροχής υγειονομικής περίθαλψης λόγω της δεινότητας της οικονομικής κατάστασης στην χώρα, θα μπορούσε να συνιστά παραβίαση του άρθρου 2. Στην συγκεκριμένη περίπτωση παρόλ'αυτά το Δικαστήριο έκρινε ότι η άρνηση του κράτους να καταβάλλει το συνολικό ποσό της τιμής ενός φαρμάκου, δεν συνιστούσε παραβίαση, δεδομένου ότι το κράτος είχε καλύψει το 70% του συνολικού κόστους.¹³⁵

l'homme et la crise économique. La question de pauvreté», Journal européen des droits de l'homme 2013/1, σελ. 8 et seq.

¹³⁴ Βλ. ΕΔΔΑ, Υπόθεση *Nencheva κ.α κατά Βουλγαρίας* (προσφυγές υπ' αριθμόν 48609/06), απόφαση 18^{ης} Ιουνίου 2013 117 *et seq.*

¹³⁵ Βλ. ΕΔΔΑ, Υπόθεση *Nitecki κατά Πολωνίας* (προσφυγή υπ' αριθμόν. 65653/01), απόφαση της 21^{ης} Μαρτίου του 2002.

Απαγόρευση των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας (άρθρο 3 της Σύμβασης)

Συνθήκες κράτησης

Σε μια σειρά υποθέσεων¹³⁶, το Δικαστήριο έκρινε ότι η έλλειψη πόρων λόγω οικονομικής κρίσης δεν μπορεί κατ' αρχήν να δικαιολογήσει τις συνθήκες στις φυλακές οι οποίες είναι τόσο κακές ώστε να συνιστούν παραβίαση του άρθρου 3 της Σύμβασης, (απαγόρευση της απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης ή τιμωρίας). Το επιχείρημα αυτό δεν αναιρείται λόγω της αντιμετώπισης σοβαρών κοινωνικοοικονομικών προβλημάτων ούτε από το εάν η χώρα διανύει μια περίοδο οικονομικής προσαρμογής.¹³⁷

Ελάχιστο επίπεδο κοινωνικών παροχών

Στη υπόθεση *Larioshina* κατά *Ρωσίας*, το Δικαστήριο έκρινε ότι η καταγγελία για την καταβολή ενός εντελώς ανεπαρκούς ποσού συντάξεως και άλλων κοινωνικών παροχών θα μπορούσε κατ' αρχήν να εγείρει ζήτημα παραβίασεως του άρθρου 3,¹³⁸ παρόλο που στην προκειμένη υπόθεση κάτι τέτοιο δεν αποδείχτηκε.¹³⁹

¹³⁶ Βλ. ΕΔΔΑ, Υποθέσεις: *Poltoratski κατά Ουκρανίας* (προσφυγή αριθμόν 38812/97), απόφαση 29^{ης} Απριλίου 2003, παρ.148 *Nazarenko κατά Ουκρανίας* (προσφυγή αριθμόν 39483/98), απόφαση 29^{ης} Απριλίου, παρ. 144; *Mamedova κατά Ρωσίας* (προσφυγή υπ' αριθμόν 7064/05), απόφαση 1^{ης} Ιουνίου 2006, παρ.63; *Orchowski κατά Πολωνίας* (προσφυγή υπ' αριθμόν 17885/04), απόφαση 22^{ης} Οκτωβρίου 2009, παρ. 153.

¹³⁷ Βλ. ΕΔΔΑ, Υπόθεση *Poltoratski κατά Ουκρανίας*, παρ.148.

¹³⁸ Βλ. ΕΔΔΑ, Υπόθεση *Larioshina κατά Ρωσίας* (προσφυγή υπ' αριθμόν . 56869/00), απόφασης της 23^{ης} Απριλίου 2002 παρ.3 . Βλ επίσης ΕΔΔΑ, *O'Rourke κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (προσφυγή υπ' αριθμόν 39022/97, απόφαση της 26^{ης} Ιουνίου 2001), αναφορικά με τα δικαιώματα ενός πρώην κρατουμένου ο οποίος διέμενε στον δρόμο μετά από την έξωσή του από την προσωρινή του κατοικία.

¹³⁹ Ωστόσο, όπως επισήμανε ο καθηγητής Lauri Mälksoo (Πανεπιστήμιο του Tartu, Εσθονία) στο σεμινάριο του Ελεγκτικού Συνεδρίου με θέμα «Εφαρμογή της Ευρωπαϊκής σύμβασης για τα Ανθρώπινα δικαιώματα σε περιόδους οικονομικής κρίσης», η προσφεύγουσα στην υπόθεση εκείνη έλαβε κοινωνικές πληρωμές του μηνιαίου ποσού από 653 ρωσικά ρούβλια (σημερινό ισοδύναμο των 16 ευρώ), η οποία θα καθιστούσε δύσκολο να φανταστεί κανείς πόσο χαμηλότερο είναι το όριο για το οποίο μπορεί το Δικαστήριο να διαπιστώσει παραβίαση του άρθρου 3. Βλ. παρουσίαση του L. Mälksoo: Διάλογος μεταξύ δικαστών – «Εφαρμογή της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα ανθρώπινα δικαιώματα στην εποχή της οικονομικής κρίσης», Ιανουάριος 2013, σ. 18: « η υπόθεση *Larioshina* αποκαλύπτει ότι η οικονομική κρίση δεν είναι μια νέα κατάσταση για τις ευρωπαϊκές χώρες. Το μέσο βιοτικό επίπεδο και οι αποζημιώσεις κοινωνικής ασφάλισης σε κάποιες μετα-κομμουνιστικές χώρες βρίσκονται σε τόσο χαμηλό επίπεδο που μπορούμε να μιλάμε για μια συνεχιζόμενη οικονομική κρίση από την κατάρρευση του Ανατολικού (και, ενδεχομένως, πριν από αυτό). Θα ήταν ηθικά αμφισβητήσιμο να ειπωθεί ότι στην υπόθεση *Larioshina*, στην οποία χορηγήθηκαν 16 ευρώ από το κράτος, δεν ήταν απαραίτητη η δικαστική επέμβαση, αλλά ότι δεν ισχύει το ίδιο και για τις περιπτώσεις περικοπών στην Δυτική Ευρώπη, οι οποίες πραγματοποιούνται σε μια εντελώς διαφορετική κλίμακα – περικοπές

Στην υπόθεση Budina κατά Ρωσίας¹⁴⁰, η προσφεύγουσα παραπονέθηκε επίσης ότι η κρατική σύνταξή της, από την οποία εξαρτάται για τη συντήρησή της δεν ήταν επαρκής για να καλύψει τις βασικές ανθρώπινες ανάγκες της. Το Δικαστήριο έκρινε ότι μπορεί να προκύψει ζήτημα παραβίασεως του άρθρου 3, όταν ο αιτών, που βρίσκεται σε συνθήκες πλήρους εξάρτησης από την κρατική στήριξη, αντιμετωπίζεται με αδιαφορία από τις αρχές. Ωστόσο, το Δικαστήριο δεν διαπίστωσε στην συγκεκριμένη περίπτωση ότι το επίπεδο των συντάξεων και των κοινωνικών παροχών στη διάθεση της προσφεύγουσας ήταν ανεπαρκής για να την προστατεύσει από βλάβη της σωματική ή ψυχική υγεία της ή από μια κατάσταση ασυμβίβαστη με την ανθρώπινη αξιοπρέπεια.¹⁴¹

Μετανάστευση

Η οικονομική κρίση έχει περιπλέξει την κατάσταση της μετανάστευσης στην Ευρώπη, η οποία έχει επηρεάσει επίσης τη νομολογία του Δικαστηρίου. Στην υπόθεση M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδος σχετικά με την πολιτική ασύλου της ΕΕ στο πλαίσιο του κανονισμού «Δουβλίνο II», το Δικαστήριο διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 3 όσον αφορά την Ελλάδα, διότι θεώρησε ότι οι ελληνικές αρχές δεν είχαν λάβει δεόντως υπόψη την ευπάθεια του προσφεύγοντος ως αιτούντος ασύλου ενώ δεν είχαν επεξεργαστεί το αίτημά του για αρκετούς μήνες. Ένας άλλος καθοριστικός παράγοντας που οδήγησε στην καταδίκη της Ελλάδος αφορούσε την κατάσταση κατά την οποία ο αιτών είχε βρεθεί κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου: ζούσε στο δρόμο, χωρίς πόρους ή την πρόσβαση σε εγκαταστάσεις υγιεινής, και χωρίς κανένα μέσο παροχής για τις βασικές του ανάγκες. Το Δικαστήριο έκρινε ότι ο προσφεύγον είχε πέσει θύμα απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης.¹⁴²

επιδομάτων από τα 800 στα 300 ευρώ «Υποθέτω ότι αυτό το είδος της δικαστικής προστασίας πρέπει να είναι δυνατή και μπορεί ακόμη να είναι αναγκαία σε κάποιο σημείο, αλλά σε εθνικό μάλλον παρά ένα περιφερειακό ή διεθνές επίπεδο.»

¹⁴⁰ Βλ. ΕΔΔΑ, Υπόθεση Budina κατά Ρωσίας (προσφυγή υπ' αριθμόν 45603/05), απόφαση επί του παραδεκτού της 18^{ης} Ιουνίου 2008.

¹⁴¹ Βλ. ibid παρ. 3

¹⁴² Βλ. ΕΔΔΑ, υπόθεση M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδος (προσφυγή υπ' αριθμόν . 30696/09), απόφαση της 21^{ης} Ιανουαρίου 2001, παρ.263. Βλ. επίσης μειοψηφούσα γνώμη του δικαστή Sajó στο σημείο αυτό: «η παραπάνω θέση είναι ανοικτή σε κριτική όχι λόγω της υπερ-ευρείας έννοιας της ευπάθειας και της εξάρτησης.

Η υπόθεση Hirsi Jamaa κατά Ιταλίας αφορούσε Αφρικανούς μετανάστες οι οποίοι επιδίωξαν να φθάσουν στην Ευρώπη και μεταφέρθηκαν από ιταλικά στρατιωτικά πλοία πίσω στη Λιβύη. Το Δικαστήριο αναγνώρισε την πίεση που ασκείται στα κράτη από την ολοένα αυξανόμενη εισροή μεταναστών, μια ιδιαίτερα πολύπλοκη κατάσταση στο θαλάσσιο περιβάλλον: «*Η οικονομική κρίση και οι πρόσφατες κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές είχαν ιδιαίτερο αντίκτυπο σε ορισμένες περιοχές της Αφρικής και της Μέσης Ανατολής, και φέρουν στο προσκήνιο νέες προκλήσεις για τις ευρωπαϊκές χώρες όσον αφορά τον έλεγχο της μετανάστευσης.*»¹⁴³ Ωστόσο, το Δικαστήριο τόνισε ότι η κατάσταση αυτή δεν απαλλάσσει τις ιταλικές αρχές από την υποχρέωσή τους να μην απελάσουν άτομα που βρίσκονται σε κίνδυνο να υποβληθούν σε απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση, κατά παραβίαση του άρθρου 3 κατά την επιστροφή στην χώρα προέλευσης. Σημειώνοντας την επιδείνωση της κατάστασης στη Λιβύη κατά τη χρονική στιγμή, το Δικαστήριο έκρινε ότι η επιστροφή των προσφευγόντων συνιστούσε παραβίαση της εν λόγω διατάξεως..

Πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη

Η υπόθεση Alexsanyan κατά Ρωσίας, αφορούσε την άρνηση προσβάσεως σε υγειονομική περίθαλψη, ενός οροθετικού κρατουμένου.¹⁴⁴ Το Δικαστήριο δεν διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 3, λόγω της άρνησης των αρχών των φυλακών της πρόσβαση σε αντιρετροϊκά φάρμακα, διότι ο αιτών θα μπορούσε αποκτήσει φαρμακευτική αγωγή από τους συγγενείς του και είχε τα οικονομικά μέσα για να την αποκτήσει. Στην υπόθεση N κατά Ηνωμένου Βασιλείου, η επιστροφή οροθετικών μεταναστών στην χώρα προέλευσης τους, όπου η πρόσβαση της στην κατάλληλη ιατρική θεραπεία ήταν αβέβαιη, δεν συνιστούσε παραβίαση του άρθρου 3, διότι το Δικαστήριο έκρινε ότι το γεγονός ότι το Ηνωμένο Βασίλειο παρείχε στην προσφεύγουσα ιατρική και κοινωνική αρωγή με δημόσια δαπάνη, κατά την διαδικασία εξέτασης ασύλου δεν συνεπαγόταν την υποχρέωση να συνεχίσει να την παράσχει.¹⁴⁵

¹⁴³ Βλ. ΕΔΔΑ, Hirsi Jamaa κ.α κατά Ιταλίας (προσφυγή υπ' αριθμόν 27765/09), απόφαση της 23^{ης} Φεβρουαρίου του 2012 (Grand Chamber), παρ.176.

¹⁴⁴ Βλ. ΕΔΔΑ, Υπόθεση Alexsanyan κατά Ρωσίας (προσφυγή υπ' αριθμόν 46468/06), απόφαση της 22^{ης} Δεκεμβρίου 2008.

¹⁴⁵ Βλ.ΕΔΔΑ, Υπόθεση N κατά Ηνωμένου Βασιλείου (προσφυγή υπ' αριθμόν 26565/05), απόφαση της 27^{ης} Μαΐου 2008 (Grand Chamber). Η υποθεση ανέτρεψε την προηγούμενη νομολογία του

Δικαίωμα σε δίκαιη δίκη (άρθρο 6 της Σύμβασης)

Μια εκ των κυριοτέρων αποφάσεων αναφορικά με την παραβίαση του άρθρου 6, είναι η *Adorisio κα κατά Ολλανδίας*¹⁴⁶. Η υπόθεση αφορούσε τις επισπευσμένες διαδικασίες που αναγκάστηκαν να ακολουθήσουν οι μέτοχοι της SNS, ενός Ολλανδικού Τραπεζικού Ομίλου προκειμένου να στραφούν εναντίων της απόφασης της Ολλανδικής κυβέρνησης περί εθνικοποιήσεως του ομίλου. Οι προσφεύγοντες υποστήριζαν ότι το χρονικό περιθώριο των 10 ημερών που τους δόθηκε προκειμένου να στραφούν κατά της απόφασης της κυβέρνησης ήταν πολύ περιορισμένο καθώς δεν διέθεταν αρκετό χρόνο προκειμένου να μελετήσουν την δήλωση του Υπουργού Οικονομικών (την οποία είχαν λάβει μια μέρα πριν την ακροαματική διαδικασία της εκδίκασης της υποθέσεως) και ότι είχαν πρόσβαση σε ελάχιστες και ανολοκλήρωτες εκθέσεις αναφορικά με την τράπεζα και τα περιουσιακά τους δικαιώματα.

Το Δικαστήριο διαπίστωσε πως η προσφυγή ήταν απαράδεκτη καθώς θεώρησε πως η επιβολή του περιορισμένου χρονικού διαστήματος δεν είχε δημιουργήσει στους προσφεύγοντες κάποιο επιπρόσθετο βάρος στην διαδικασία προσφυγής και πως η περιορισμένη πρόσβαση σε έγγραφα ήταν απαραίτητη. Αναφορικά με την δεκαήμερη διορία το Δικαστήριο αποδέχτηκε το επιχείρημα της Ολλανδικής κυβέρνησης ότι ήταν απαραίτητη η άμεση επέμβαση, προκειμένου να προληφθεί ένα σοβαρό πλήγμα στην εθνική οικονομία.. Στα πλαίσια και της παρούσας υπόθεσης, το ΕΔΔΑ, φάνηκε να σταθμίζει τις συνέπειες των μέτρων λιτότητας στα ανθρώπινα δικαιώματα με την «επιτακτική ανάγκη» της εθνικής οικονομικής σταθερότητας.

Δικαστηρίου στην υπόθεση *D κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (προσφυγή υπ' αριθμόν 30240/96, απόφαση της Μαΐου 1997 (Grand Chamber)).

¹⁴⁶ Βλ. ΕΔΔΑ, *Υπόθεση Adorisio κα κατά Ολλανδίας* (προσφυγές υπ' αριθμόν 47315/13, 48490/13 και 49016/13), απόφαση επί του παραδεκτού, 9 Απριλίου 2015

Δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής (άρθρο 8 της σύμβασης)

Απομάκρυνση παιδιών λόγω της οικονομικής κατάστασης των γονέων

Σε αρκετές περιπτώσεις, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβιάσεις του δικαιώματος στην οικογενειακή ζωή βάσει του άρθρου 8, επειδή τα παιδιά είχαν διαχωριστεί από τους γονείς τους για λόγους κακών συνθηκών διαβίωσης. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η τοποθέτηση των παιδιών σε ιδρύματα ήταν δυσανάλογη, δεδομένου ότι οι δυσκολίες ήταν αποκλειστικά οικονομικής φύσεως και δεν βασίζονται σε ψυχολογικές διαταραχές, εκπαιδευτικές αδυναμίας, βίας ή σεξουαλικής κακοποίησης.¹⁴⁷

Στέγαση

Άλλες σχετικές περιπτώσεις αφορούσαν την πτυχή του άρθρου 8, αναφορικά με την προστασία της κατοικίας από μέτρα λιτότητας σε περιόδους στεγαστικής κρίσης όπως η έξωση.¹⁴⁸

Παροχή υπηρεσιών φροντίδας

Η υπόθεση *Mc Donald κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αφορούσε μια γυναίκα με σοβαρά κινητικά προβλήματα η οποία προσέφυγε κατά της απόφασης των τοπικών αρχών να περιορίσουν το ποσό που διέθεταν για την εβδομαδιαία φροντίδα της. Η προσφεύγουσα υποστήριξε ότι η απόφαση αυτή συνιστούσε μια κατάφωρη επέμβαση στην ιδιωτική της ζωή, της προκάλεσε σοβαρές δυσκολίες και την εξέθεσε σε εξευτελιστικές συνθήκες.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Βλ. ΕΔΔΑ, υπόθεση *Walla and Wallova κατά Τσεχίας* (προσφυγή αριθμόν 23848/04), απόφαση της 26^{ης} Οκτωβρίου 2006; *R.M.S. κατά Ισπανίας* (προσφυγή υπ' αριθμόν 28775/12), απόφαση της 18^{ης} Ιουνίου 2013.

¹⁴⁸ Βλ. ΕΔΔΑ, Υπόθεση *Hutten-Czapska κατά Πολωνίας* (προσφυγή υπ' αριθμόν . 35014/97), απόφασης της 19^{ης} Ιουλίου 2015, αναφορικά με την έξωση μια νεαρής μητέρας και των δύο μικρών ανήλικων παιδιών της.

¹⁴⁹ Βλ. ΕΔΔΑ, *Mc Donald κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (προσφυγή υπ' αριθμόν 4241/12), απόφαση επί της ουσίας, 20 Μαΐου 2015.

Το Δικαστήριο διαπίστωσε πως υπήρξε πράγματι παραβίαση του άρθρου 8 για την υποχρέωση σεβασμού της ιδιωτικής ζωής την περίοδο μεταξύ της 21 Νοεμβρίου 2008 και της 4ης Νοεμβρίου του 2009, καθώς η εν λόγω απόφαση των τοπικών αρχών δεν βασιζόταν στην εθνική νομοθεσία. Ωστόσο, από τις 4 Νοεμβρίου του 2009 και έκτοτε η απόφαση των τοπικών αρχών ήταν σύμφωνη με το εθνικό δίκαιο. Η επέμβαση του κράτους στον ιδιωτικό βίο εξυπηρετούσε τον νόμιμο σκοπό της οικονομικής ευημερίας του κράτους και διευκόλυνε τους φορείς υγειονομικής φροντίδας. Το Δικαστήριο διευκρίνισε πως τα κράτη διαθέτουν ένα ευρύ περιθώριο εκτίμησης κυρίως αναφορικά με την διευθέτηση ζητημάτων που αφορούν κοινωνική και υγειονομική φροντίδα μέσω της ανακατανομής των περιορισμένων πόρων.

Για τον λόγο αυτό το Δικαστήριο διαπίστωσε πως τόσο οι τοπικές αρχές όσο και τα εθνικά δικαστήρια είχαν ορθώς σταθμίσει τις ανάγκες της προσφεύγουσας με την κοινωνική ευθύνη του κράτους για την ευημερία της κοινωνίας στο σύνολο της, θεώρησε πως από της 4 Νοεμβρίου το 2009 δεν υπήρχε παραβίαση του σεβασμού του δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή και απέρριψε το αίτημα της προσφεύγουσας.

Ελευθερία της έκφρασης (άρθρο 10 της Σύμβασης)

Στην υπόθεση Nagla κατά Λετονίας, αναφορικά με το ένταλμα έρευνας του σπιτιού ενός δημοσιογράφου με στόχο τον εντοπισμό της πηγής της διαρροής πληροφοριών από την εθνική βάση δεδομένων για τους μισθούς, το Δικαστήριο έκρινε ότι το κράτος δεν είχε αιτιολογήσει επαρκώς τους λόγους εκδόσεως του εντάλματος ώστε να υπερισχύσει το δημόσιο συμφέρον. Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι το κοινό πρέπει να παραμένει ενήμερο σχετικά με τους μισθούς στο δημόσιο τομέα σε μια περίοδο οικονομικής κρίσης.¹⁵⁰

¹⁵⁰ Βλ. ΕΔΔΑ, Υπόθεση Nagla κατά Λετονίας (προσφυγή υπ' αριθμόν 73469/10), απόφαση 13^η Ιουλίου 2013, παρ.97.

Ειρηνική απόλαυση της περιουσίας (άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου Νο 1 της Σύμβασης)

Μέτρα λιτότητας

Όπως θα ήταν αναμενόμενο ένα σημαντικός αριθμός υποθέσεων ενώπιων του ΕΔΔΑ αφορούν την επιβολή μέτρων λιτότητας στην Ελλάδα. Ήδη από το 2010 η Ελληνική κυβέρνηση υιοθέτησε μια σειρά μέτρων λιτότητας συμπεριλαμβανομένων των συντάξεων, των μισθών και των επιδομάτων των δημοσίων υπαλλήλων αποβλέποντας στην μείωση των δημοσίων δαπανών ως αντίδραση στην αντιμετώπιση της κρίσης.

Τον Ιούλιο του 2010 μια δημόσια υπάλληλος η κα Κουφάκη και η ΑΔΕΔΥ προσέφυγαν ενώπιων του Ανώτατου Διοικητικού Δικαστηρίου. Η πρώτη προσφεύγουσα διαμαρτυρήθηκε για την πρωτοφανή μείωση του μισθού της ενώ η ΑΔΕΔΥ διαμαρτυρήθηκε για τις διαβρωτικές επιπτώσεις των μέτρων λιτότητας στους εργαζόμενους. Τον Φεβρουάριο του 2012 το Διοικητικό Δικαστήριο απέρριψε τις προσφυγές των προσφευγόντων και το 2013 η υπόθεση τέθηκε ενώπιων του ΕΔΔΑ.¹⁵¹ Το ΕΔΔΑ έκρινε την προσφυγή απαράδεκτη καθώς θεώρησε ότι η μείωση του μισθού της προσφεύγουσας από 2,435 ευρώ σε 1885 δεν ήταν τέτοια ώστε να υποβληθεί σε κίνδυνο στέρησης κατά την έννοια του άρθρου 1 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου 1.¹⁵² Όσον αφορά τον δεύτερο προσφεύγον, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι στην περίπτωση αυτή η περικοπή του 12ο και του 13ου μισθού είχε αντικατασταθεί από ένα άλλο επίδομα, επομένως ένα μέτρο αντικατάστασης δεν μπορούσε να θεωρηθεί ως απαράδεκτο. Η κυβέρνηση είχε κινηθεί εντός του περιθωρίου εκτίμησης (margin of appreciation), συνεπώς το Δικαστήριο δεν είχε ουσιαστικό λόγο να αποφανθεί επί της φύσεως του μέτρου αυτού.

¹⁵¹ Βλ. ΕΔΔΑ, *Υπόθεση Κουφάκη και ΑΔΕΔΥ κατά Ελλάδος* (προσφυγές υπ'αριθμόν [57665/12](#) και [57657/12](#)), απόφαση επί του παραδεκτού, 7 Μαΐου του 2013

¹⁵² Αντιθέτως στην υπόθεση Ν.Μ.Κ κατά Ουγγαρίας το ΕΔΔΑ Ν.Κ.Μ έκρινε ότι η επιβολή ενός φόρου που αντιστοιχούσε στο 98% του μισθού μιας δημοσίου υπαλλήλου ισοδυναμούσε στην πραγματικότητα με στέρηση του δικαιώματος στην περιουσία καθώς δημιουργούσε ένα υπέρμετρο βάρος στην προσφεύγουσα. (Βλ. ΕΔΔΑ, *Υπόθεση Ν.Μ.Κ κατά Ουγγαρίας* (προσφυγή υπ'αριθμόν 66529/11), απόφαση επί της ουσίας, 14 Μαΐου 2013.)

Μέσω της απόφασης αυτής το ΕΔΔΑ, επιβεβαίωσε αφενός μεν ότι δεν αρκεί ο απλός περιορισμός του μισθού στην βάση της επιβολής των μέτρων λιτότητας, προκειμένου να γίνει λόγος για τον περιορισμό του δικαιώματος στην περιουσία, αφετέρου δε ότι οι κυβερνήσεις εξακολουθούν να έχουν σημαντικά περιθώρια εκτίμησης κατά την επιλογή των μέτρων της λιτότητας.

Ακόμη μια ελληνική υπόθεση της πρόσφατης νομολογίας του Δικαστηρίου που είναι άξια αναφοράς, είναι η υπόθεση Μαμάτας κ.α κατά Ελλάδος του Ιουλίου του 2016.¹⁵³ Η υπόθεση αφορούσε δύο ιδιώτες δανειστές, κατόχους κρατικών ομολόγων οι οποίοι υποχρεώθηκαν να ανταλλάξουν τα ομόλογα αυτά με άλλους χρεωστικούς τίτλους μικρότερης αξίας, στην βάση του εσωτερικού νόμου Νο. 4050/2012. Οι προσφεύγοντες υποστήριξαν ότι η ανταλλαγή αυτή ισοδυναμούσε με *de facto* αποστέρηση των περιουσιακών τους στοιχείων ή τουλάχιστον με παραβίαση της υποχρέωσης του σεβασμού της ιδιοκτησίας τους. Μερικοί από τους προσφεύγοντες παραπονέθηκαν επίσης για διακριτική μεταχείριση σε σχέση με τους εξωτερικούς δανειστές, κατόχους ομολόγων δισεκατομμυρίων ευρώ.

Στην απόφασή του το Δικαστήριο δεν διαπίστωσε παραβίαση του Άρθρου 1 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου. Παρόλο που αναγνώρισε πώς η βεβαιωμένη ανταλλαγή των χρεωστικών τίτλων ισοδυναμούσε με παραβίαση της υποχρέωσης σεβασμού του δικαιώματος στην περιουσία, αναγνώρισε πώς η επέμβαση αυτή εξυπηρετούσε το εθνικό συμφέρον, δηλαδή την διατήρηση της οικονομικής σταθερότητας και την αναδιάρθρωση του δημοσίου χρέους, σε μια περίοδο όπου η Ελλάδα βρισκόταν εν μέσω μιας σοβαρής οικονομικής κρίσης.

Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι προσφεύγοντες δεν είχαν επωμιστεί κάποιο δυσανάλογο βάρος. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε επίσης πώς τα μέτρα αναδιάρθρωσης του δημοσίου χρέους, στα οποία συμπεριλαμβάνεται και ο εν λόγω νόμος ήταν κατάλληλα για την μείωση του χρέους και την διάσωση της χώρας από την χρεωκοπία.

¹⁵³ Βλ. ΕΔΔΑ, *Υπόθεση Μαμάτας κατά Ελλάδος*, (προσφυγές υπ' αριθμόν 63066/14, 64297/14 και 66106/14), απόφαση επί της ουσίας, 21 Ιουλίου 2016

Περαιτέρω δεν διαπιστώθηκε παραβίαση του άρθρου 14 (απαγόρευση των διακρίσεων) σε σχέση με το άρθρο 1 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου 1, καθώς η διαδικασία ανταλλαγής ομολογών δεν θεωρήθηκε διακριτική μεταχείριση κυρίως λόγω των πρακτικών δυσχερειών της «διάκρισης» μεταξύ των δανειστών σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον, του υψηλού ρίσκου που μια τέτοια διακριτική μεταχείριση θα ενείχε για όλη την οικονομία και την ανάγκη γρήγορων αντιδράσεων στη κρίση. Η εν λόγω απόφαση είναι ενδεικτική του γεγονότος ότι το ΕΔΔΑ, στα πλαίσια της εξέτασης της συμβατότητας των μέτρων λιτότητας με τα δικαιώματα του ανθρώπου, λαμβάνει υπόψη του το σκοπό που αυτά εξυπηρετούν αναγνωρίζοντας το «αναγκαίο» του χαρακτήρα τους στις περιπτώσεις όπου έχουν ως στόχο την διάσωση της χώρας από την χρεωκοπία και την διατήρηση της οικονομικής σταθερότητας της χώρας

Υπέρμετρη φορολόγηση

Στην υπόθεση N.M.K κατά Ουγγαρίας το ΕΔΔΑ N.K.M έκρινε ότι η επιβολή ενός φόρου που αντιστοιχούσε στο 98% του μισθού μιας δημοσίου υπαλλήλου ισοδυναμούσε στην πραγματικότητα με στέρηση του δικαιώματος στην περιουσία καθώς δημιουργούσε ένα υπέρμετρο βάρος στην προσφεύγουσα. (Βλ. ΕΔΔΑ, *Υπόθεση N.M.K κατά Ουγγαρίας (προσφυγή υπ' αριθμόν 66529/11)*, απόφαση επί της ουσίας, 14 Μαΐου 2013.)

Μια συνολική θεώρηση της νομολογίας του ΕΔΔΑ, οδηγεί στην διαπίστωση ότι εμφανίζεται πάντοτε πολύ «συγκρατημένο» στις αποφάσεις του, υπενθυμίζοντας πάντοτε το περιθώριο εκτίμησης που διαθέτουν τα κράτη στην επιλογή των μέτρων της λιτότητας και σταθμίζοντας πάντα τις επιπτώσεις τους στα ανθρώπινα δικαιώματα με την συμβολή τους στην διατήρηση της οικονομικής σταθερότητας της εκάστοτε χώρας, προκειμένου να αποφανθεί για το παραδεκτό ή μη του χαρακτήρα τους.

Καταληκτικά, όσον αφορά τον ρόλο των δικαιοδοτικών οργάνων στον έλεγχο της συμβατότητας των μέτρων λιτότητας με τα δικαιώματα του ανθρώπου, θα μπορούσαμε να καταλήξουμε στα εξής συμπεράσματα:

Μέσω της νομολογίας τους, τα διεθνή δικαιοδοτικά όργανα και κυρίως το ΔΕΕ, έχουν υπογραμμίσει πως ακόμη και όταν δρουν εντός διεθνών οικονομικών θεσμών, όπως ο ΕΜΣ και το ΔΝΤ, εξακολουθούν να δεσμεύονται από τις υποχρεώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων που απορρέουν από το Ενωσιακό Δίκαιο και συγκεκριμένα από τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και από το Διεθνές Δίκαιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, κυρίως το Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα.¹⁵⁴

Σύμφωνα με την νομολογία του ΕΔΔΑ, τα κράτη εξακολουθούν να διαθέτουν ένα ευρύ περιθώριο εκτίμησης κατά την επιλογή των μέτρων λιτότητας, ενώ πρέπει να σταθμίζουν πάντοτε τις συνέπειές τους στα ανθρώπινα δικαιώματα με την «επιτακτική ανάγκη», της διασφάλισης της οικονομικής τους σταθερότητας.¹⁵⁵

Τέλος, τα κράτη δεν μπορούν να επικαλούνται τις διεθνείς υποχρεώσεις που έχουν αναλάβει στα πλαίσια διεθνών οικονομικών συμφωνιών και συμφωνιών δανεισμού που συνάπτουν με ευρωπαϊκούς οι διεθνείς οικονομικούς θεσμούς, κυρίως τον ΕΜΣ και το ΔΝΤ, προκειμένου να αποποιηθούν» των ευθυνών για την παραβίαση δικαιωμάτων του ανθρώπου. Ο αυστηρός όρος της «αιρεσιμότητας» condition sine qua non για την λήψη οικονομικής βοήθειας δεν συνεπάγεται και «μετατόπιση» της ευθύνης από τα κράτη στους θεσμούς αυτούς.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Βλ. ΔΕΕ , Υπόθεση Pringle και Υπόθεση Κυπριακών Προσφυγών

¹⁵⁵ Βλ. ΕΔΔΑ, Υπόθεση Κουφάκη και ΑΔΕΔΥ κατά Ελλάδος (προσφυγές υπ'αριθμόν [57665/12](#) και [57657/12](#)), Υπόθεση Μαμάτας κατά Ελλάδος,(προσφυγές υπ'αριθμόν 63066/14, 64297/14 και 66106/14), Υπόθεση Adorisio κα κατά Ολλανδίας (προσφυγές υπ'αριθμόν 47315/13, 48490/13 και 49016/13Υπόθεση Υπόθεση Ν.Μ.Κ κατά Ουγγαρίας (προσφυγή υπ'αριθμόν 66529/11), Υπόθεση Mc Donald κατά Ηνωμένου Βασιλείου (προσφυγή υπ'αριθμόν 4241/12) κα.

¹⁵⁶ Βλ. Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων , Υπόθεση ΙΚΑ-ΕΤΑΜ κατά Ελλάδος, (προσφυγές υπ'αριθμόν 76/201 έως 80/201) και Υπόθεση ΓΕΣΕΕ ΑΔΕΔΥ κατά Ελλάδος(προσφυγή υπ'αριθμόν.111/2014)

1.3 Η υποβολή συστάσεων με στόχο την αποτελεσματική απάντηση στην κρίση

1.3.1 Όργανα των Ηνωμένων Εθνών

1.3.1.1 Γενικός Γραμματέας

Ο Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών συντονίζει υπό τη αιγίδα του Ειδικούς Απεσταλμένους (*Special Rapporteurs*), οι οποίοι αναλαμβάνουν την εξέταση της κατάστασης και την υποβολή συστάσεων αναφορικά με την προστασία των δικαιωμάτων που πλήττονται περισσότερο σε περιόδους οικονομικής κρίσης όπως για παράδειγμα το δικαίωμα στην στέγαση ή το δικαίωμα στην τροφή.

Ιδιαίτερα σημαντικό στο πεδίο αυτό είναι για παράδειγμα το έργο του *Ειδικού Απεσταλμένου για το δικαίωμα στην στέγαση ως συστατικό στοιχείο ενός αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης*,¹⁵⁷ καθώς και το έργο του *Ειδικού Απεσταλμένου για το δικαίωμα στην τροφή*.¹⁵⁸

Ιδιαίτερος σημαντικός είναι επίσης και το έργο του Εδικού Εισηγητή για την ακραία φτώχεια και τα ανθρώπινα δικαιώματα ο οποίος εκπόνησε το 2012 κατευθυντήριες αρχές προς τα κράτη για την αντιμετώπιση της ακραίας φτώχειας.

1.3.1.2 Γενική Συνέλευση

Η Γ.Σ./Ο.Η.Ε έχει σημειώσει κάποιες σημαντικές προσπάθειες για την αντιμετώπιση της κρίσης. Ιδιαίτερος σημαντική ήταν η πρωτοβουλία του προέδρου της Miguel d'Escoto Brockmann, ο οποίος στα πλαίσια της 63^{ης} Συνόδου της Γ.Σ, συγκάλεσε παγκόσμια Συνδιάσκεψη για την Παγκόσμια Χρηματοπιστωτική Κρίση τον Ιούνιο του 2009. Κάλεσε επίσης τον βραβευμένο με Νόμπελ οικονομολόγο Joseph Stiglitz να αναλάβει την προετοιμασία της Συνδιάσκεψης, να αναλύσει την παγκόσμια κατάσταση και να προτείνει συστάσεις για την ανάληψη δράσης σε εθνικό και διεθνές επίπεδο.

¹⁵⁷ Βλ. <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Housing/Pages/HousingIndex.aspx>

¹⁵⁸ Βλ. <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Food/Pages/FoodIndex.aspx>

Η Επιτροπή Εμπειρογνομόνων του Προέδρου της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών σχετικά με τις μεταρρυθμίσεις του Διεθνούς Νομισματικού και Χρηματοοικονομικού Συστήματος (Εφεξής η Επιτροπή Stiglitz), η οποία αποτελείτο από οικονομολόγους, διαμορφωτές πολιτικής, και εμπειρογνώμονες που προέρχονταν από την Ιαπωνία, την Δυτική Ευρώπη, την Αφρική, τη Λατινική Αμερική και τη Νότια και Ανατολική Ασία, παρουσίασε τις συστάσεις στα πλαίσια ειδικών Συνόδων του ΟΗΕ, τον Ιούνιο και τον Σεπτέμβριο του 2009.

Οι συστάσεις της Επιτροπής μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε δύο κατηγορίες: στην πρώτη κατηγορία, συμπεριλαμβάνονταν συστάσεις οι οποίες πρότειναν την λήψη άμεσων μέτρων για την βελτίωση της λειτουργίας του Παγκόσμιου Οικονομικού και Χρηματοπιστωτικού Συστήματος βραχυπρόθεσμα, ενώ στην δεύτερη κατηγορία συμπεριλαμβάνονταν μέτρα συστημικού χαρακτήρα για την Μεταρρύθμιση της Παγκόσμιας Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Αρχιτεκτονικής μακροπρόθεσμα.

Όσον αφορά την πρώτη κατηγορία συστάσεων, οι ακόλουθες έξι ξεχωρίζουν ως οι πλέον σημαντικές: Η ανάληψη αποτελεσματικής και συντονισμένης δράσης από τις ανεπτυγμένες χώρες για την ανάκαμψη των οικονομιών τους, η προσφορά επιπρόσθετων πόρων στις αναπτυσσόμενες χώρες, η δημιουργία μιας νέας οντότητας πιστοληπτικής αρμοδιότητας, το άνοιγμα των οικονομιών των αναπτυσσόμενων χωρών στις εξαγωγές των λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών, η βελτίωση του συντονισμού των παγκόσμιων οικονομικών πολιτικών και τέλος η προσπάθεια μεταρρύθμισης του οικονομικού συστήματος, έχοντας ως παράδειγμα τις επιτυχημένες πολιτικές.

Στα πιο σημαντικά μέτρα μακροπρόθεσμου χαρακτήρα συμπεριλαμβάνονταν: η μεταρρύθμιση της λειτουργίας των διεθνών οικονομικών θεσμών, η μεταρρύθμιση των πολιτικών των κεντρικών τραπεζών με στόχο την προώθηση της ανάπτυξης, η αντικατάσταση της ομάδας την G-20 από το Συμβούλιο Παγκόσμιου Οικονομικού Συντονισμού ως μια δημοκρατική εναλλακτική, η δημιουργία μιας Παγκόσμια Αρχής για την Οικονομική Μεταρρύθμιση και τον ανταγωνισμό, η δημιουργία μηχανισμών για την διαχείριση του δημοσίου χρέους και την επίλυση διασυνοριακών επενδυτικών διαφορών, η υιοθέτηση βιώσιμων και σταθερών πολιτικών χρηματοδότησης και ανάπτυξης.

1.3.1.3 Γραφείο του Ύπατου Αρμοστή για τα ανθρώπινα δικαιώματα

Ήδη από τον Φεβρουάριο του 2010 ο Ύπατος Αρμοστής για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα δημοσίευσε μια έκθεση για τις Επιπτώσεις της παγκόσμιας Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής κρίσης στην υλοποίηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και όλες τις πιθανές δράσεις για την αντιμετώπιση της.¹⁵⁹

Στην έκθεσή του, σύμφωνα με το ψήφισμα της Γενικής Συνέλευσης 48/141 με τίτλο «*Τα μέτρα λιτότητας και τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα*», το Γραφείο του Ύπατου Αρμοστή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα των Ηνωμένων Εθνών προσδιόρισε ορισμένα κριτήρια, τα οποία πρέπει να ακολουθούν τα κράτη κατά την επιβολή των μέτρων λιτότητας. Πρότεινε ότι, όπου τα μέτρα λιτότητας οδηγούν σε «οπισθοδρόμηση» επηρεάζουν δηλαδή αρνητικά την υλοποίηση ή την εφαρμογή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το βάρος της απόδειξης μετατοπίζεται προς το κράτος το οποίο πρέπει να αιτιολογήσει την εφαρμογή των «οπισθοδρομικών» αυτών μέτρων.¹⁶⁰

Η έκθεση προτείνει επίσης διάφορα κριτήρια που πρέπει να πληρούν τα κράτη κατά την έγκριση μέτρων λιτότητας, προκειμένου να εξασφαλιστεί η συμμόρφωση με τις υποχρεώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων που έχουν αναλάβει στα πλαίσια του Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα. Τα κριτήρια αυτά προσδιορίζονται ως εξής: η ύπαρξη επιτακτικής ανάγκης του ενδιαφερόμενου κράτους, η αναγκαιότητα, ο εύλογος χαρακτήρας, η προσωρινότητα και η αναλογικότητα των μέτρων λιτότητας, η εξάντληση των εναλλακτικών και λιγότερο αυστηρών μέτρων, ο αμερόληπτος χαρακτήρας των προτεινόμενων μέτρων, η προστασία ενός ελάχιστου πυρήνα θεμελιωδών δικαιωμάτων, η γνήσια συμμετοχή των θιγόμενων ομάδων και ατόμων στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων.

Τον Μάρτιο του 2013, το Γραφείο του ΥΑΑΔ, διοργάνωσε μια εκδήλωση στα πλαίσια της 22^{ης} συνεδρίασης του Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, με Τίτλο «*Επαναπροσδιορίζοντας την Λιτότητα*», παρουσιάζοντας τα ιδιαίτερα ζητήματα προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων που ανακύπτουν στα πλαίσια των εθνικών και των διεθνών απαντήσεων στην οικονομική κρίση.

¹⁵⁹ Βλ. [A/HRC/13/38](#)

¹⁶⁰ United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights, “*Austerity measures and economic, social and cultural rights*”, σελ. 12

Τον Απρίλιο του 2013, το Γραφείο του ΥΑΑΔΑ, διοργάνωσε στην Νέα Υόρκη ένα συνέδριο ειδικών στα πλαίσια του οποίου παρουσιάστηκαν προτάσεις, για την χρηματοπιστωτική σταθερότητα, τον σχεδιασμό της μακροοικονομικής και την οικονομική ανάκαμψη, στην βάση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.¹⁶¹ Ένα παρόμοιο συνέδριο ειδικών, έλαβε χώρα στην Βιέννη τον Ιούλιο του 2013.¹⁶²

¹⁶¹Βλ. http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Development/RightsCrisis/EGM_NY_ConceptNote.pdf και <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Development/Pages/PromotingHRbasedfinancialregulationStatements.aspx>

¹⁶²Βλ. <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Development/FinancialCrisis/ConceptNoteVienna.doc> και <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Development/Pages/HRFinancialCrisisinFocusStatements.aspx>

1.3.1.4 Συμβούλιο Ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Η απόφαση 60/251 της ΓΣ/ΗΕ του Μαρτίου του 2006, θεσμοθέτησε το Συμβούλιο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, σε αντικατάσταση της ΕΔΑ. Το σύνθετο έργο του ΣΔΑ είναι αυτό της προαγωγής, της προστασίας και της πρόληψης. Το ΣΔΑ, αποσκοπεί στη διασφάλιση της αποτελεσματικής απόλαυσης για όλους, όλων των δικαιωμάτων του ανθρώπου, του διεθνούς διαλόγου και της συνεργασίας.

Το Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, ήδη από την έναρξη της οικονομικής κρίσης έχει διοργανώσει μια σειρά Forum και ειδικών συνεδριάσεων αναφορικά με τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην πλήρη υλοποίηση και απόλαυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Το Κοινωνικό Forum του Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του 2009, επί παραδείγματι, επικεντρώθηκε μεταξύ άλλων στις αρνητικές συνέπειες της οικονομικής κρίσης στην προσπάθεια καταπολέμησης της φτώχειας¹⁶³, ενώ στο επίκεντρο της 10^{ης} Συνεδρίασης του Συμβουλίου τέθηκαν «Οι Συνέπειες της Παγκόσμιας Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Κρίσης στην Παγκόσμια Υλοποίηση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και την Αποτελεσματική Απόλαυση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων».¹⁶⁴

Στην βάση της Απόφασης A/HRC/S-10/1,¹⁶⁵ το Συμβούλιο απεφάνθη όλες οι μελλοντικές εκθέσεις του να αξιολογούν τις επιπτώσεις της κρίσης στα ανθρώπινα δικαιώματα.

Μέρος των Ειδικών Διαδικασιών¹⁶⁶ του Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών, είναι και η ανάδειξη Ανεξάρτητων Εμπειρογνομόνων (Independent Experts). Με την υποστήριξη του Γραφείου του Υπατού Αρμοστή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (OHCHR), οι Ανεξάρτητοι Εμπειρογνώμονες πραγματοποιούν ad hoc επισκέψεις, εξετάζουν τόσο ατομικές περιπτώσεις παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων όσο και ευρύτερα προβλήματα συστημικού

¹⁶³ <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Poverty/SForum/Pages/SForum2009.aspx>

¹⁶⁴ Βλ. <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/specialsession/10/index.htm>

¹⁶⁵ Βλ. http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/10special_session/A-HRC-S-10-2.pdf

¹⁶⁶ Για περισσότερες πληροφορίες βλ.

<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/SP/Pages/Welcomepage.aspx>

χαρακτήρα απευθύνοντας συστάσεις προς τα κράτη.¹⁶⁷ Πραγματοποιούν θεματικές μελέτες, συμμετάσχοντας σε διαβουλεύσεις με εμπειρογνώμονες και συμβάλλουν στην ανάπτυξη προτύπων ανθρωπίνων δικαιωμάτων, προωθούν την ευαισθητοποίηση του κοινού και παράσχουν συμβουλές για την προώθηση της συνεργασίας.

*Στα πλαίσια το Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων λειτουργεί και ο θεσμός του Ανεξάρτητου Εμπειρογνώμονα για τις συνέπειες του εξωτερικού χρέους και των άλλων διεθνών οικονομικών υποχρεώσεων των Κρατών και την πλήρη απόλαυση όλων των δικαιωμάτων κυρίως των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων.*¹⁶⁸

Η εντολή του Ανεξάρτητου Εμπειρογνώμονα περιλαμβάνεται στην απόφαση 25/16¹⁶⁹ του Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων με βάση την οποία πρέπει να επιστήσκει την προσοχή του στα εξής: στις συνέπειες του εξωτερικού χρέους και των πολιτικών που υιοθετούνται προς αντιμετώπισή τους, στη απόλαυση όλων των δικαιωμάτων και κυρίως των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων, στις επιπτώσεις του εξωτερικού χρέους στην ικανότητα των μελών να σχεδιάσουν και να εφαρμόσουν πολιτικές και προγράμματα, συμπεριλαμβανομένων των εθνικών προϋπολογισμών που να ανταποκρίνονται στις ζωτικές ανάγκες για την προώθηση της υλοποίησης των κοινωνικών δικαιωμάτων, στα μέτρα που λαμβάνονται από τις κυβερνήσεις, τον ιδιωτικό τομέα και τους διεθνείς χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς για την αντιμετώπιση αυτών των επιπτώσεων, στις νέες εξελίξεις, τις δράσεις και τις πρωτοβουλίες που λαμβάνονται από διεθνείς χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς, και άλλα όργανα των Ηνωμένων Εθνών και διακυβερνητικές και μη κυβερνητικές οργανώσεις όσον αφορά τις πολιτικές οικονομικής μεταρρύθμισης και τα ανθρώπινα δικαιώματα, στην ποσοτικοποίηση των ελάχιστων προτύπων για την υλοποίηση των Αναπτυξιακών Στόχων της Χιλιετίας και τέλος στην ενίσχυση των διαβουλεύσεων με όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς για την εκπλήρωση της εντολής του.

¹⁶⁷ Βλ. <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/SP/Pages/Communications.aspx>

¹⁶⁸ Για περισσότερες πληροφορίες βλ.

<http://www.ohchr.org/EN/Issues/Development/IEDebt/Pages/IEDebtIndex.aspx>

¹⁶⁹ Βλ. Για το κείμενο της απόφασης βλ.

http://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?si=A/HRC/RES/25/16

Ο Ανεξάρτητος Εμπειρογνώμων πρέπει επίσης βάση της Απόφασης 25/9¹⁷⁰ το Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων να εξετάζει τις επιπτώσεις των παράνομων διασυνοριακών χρηματοπιστωτικών μεταφορών.

Ο Ανεξάρτητος Εμπειρογνώμονας πραγματοποιεί επισκέψεις για να μελετήσει τις επιπτώσεις του εξωτερικού χρέους για την πραγμάτωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και να συμμετάσχει σε διάλογο με την Κυβέρνηση, τα διεθνή χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, τους οργανισμούς των Ηνωμένων Εθνών και της κοινωνίας των πολιτών, ως μέρος της παγκόσμιας ανάλυσής του για το θέμα, ώστε να αναπτύξει πρακτικές συστάσεις και υποδείξεις προς τις ενδιαφερόμενες χώρες. Συμμετέχει επίσης σε διαβουλεύσεις με την Παγκόσμια Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, καθώς και άλλων διεθνών οργανισμών που δραστηριοποιούνται στους τομείς της αναπτυξιακής βοήθειας.

Τον Απρίλιο του 2004, η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (η προκάτοχος του Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, είχε ζητήσει από τον Ανεξάρτητο Εμπειρογνώμονα να εκπονήσει ένα σχέδιο κατευθυντήριων αρχών¹⁷¹ για τα κράτη και τους ιδιωτικούς και δημόσιους κρατικούς και εθνικούς χρηματοπιστωτικούς θεσμούς. Ο στόχος των κατευθυντήριων αυτών αρχών ήταν να διασφαλίσουν ότι η συμμόρφωση με τις υποχρεώσεις που συνεπαγόταν η αποπληρωμή του εξωτερικού χρέους, δεν θα υποδαύλιζε την πραγμάτωση των θεμελιωδών οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων, όπως αυτά κατοχυρώνονται στα διεθνή συμβατικά κείμενα. Τον Ιούνιο του 2012 ο Ανεξάρτητος Εμπειρογνώμων για το εξωτερικό χρέος υπέβαλε στο ΣΑΔ, τις Κατευθυντήριες Αρχές για το Εξωτερικό χρέος και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (A/HRC/20/23)¹⁷². Το ΣΑΔ υιοθέτησε τις αρχές αυτές με βάση την απόφαση 20/20¹⁷³.

¹⁷⁰ Για το κείμενο της Απόφασης βλ.

. http://www2.ohchr.org/spanish/issues/indigenous/docs/fellowship/ApplicationIFP_sp.doc

¹⁷¹ Για το σχέδιο των Αρχών

<http://www.ohchr.org/EN/Issues/Development/IEDebt/Pages/DraftGuidelines.aspx>

¹⁷² Βλ. http://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?si=A/HRC/20/23

¹⁷³ Για το πλήρες κείμενο της Απόφασης βλ.

<http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=A/HRC/RES/20/10&Lang=E>

Ο Αργεντίνος Juan Pablo Bohoslavsky, ο οποίος ανέλαβε το καθήκοντα του Ανεξάρτητου Εμπειρογνώμονα για το Εξωτερικό Χρέος στις 8 Μαΐου 2014, παρουσίασε τις προτεραιότητες της αποστολής του στα πλαίσια της πρώτης έκθεσης που υπέβαλλε στη ΓΣ/ΗΕ.¹⁷⁴ Το έργο του ανεξάρτητου Εμπειρογνώμονα για την τριετία 2014-2017 θα επικεντρωθεί στις εξής έξι θεματικές προτεραιότητες: *Προληπτικές δράσεις στα πλαίσια της χρηματοοικονομικής πολιτικής και των πολιτικών διαχείρισης του χρέους, με στόχο την αποφυγή των αρνητικών συνεπειών του δανεισμού, Διεθνές δίκαιο δικαιωμάτων του ανθρώπου αναδιάρθρωση και διαγραφή χρέους (A/70/275)*¹⁷⁵, *καλές πρακτικές για την αποφυγή των αρνητικών επιπτώσεων στα ανθρώπινα δικαιώματα από την κρίση χρέους και τα προγράμματα οικονομικής αναπροσαρμογής. (A/HRC/28/59/Add.1)*¹⁷⁶, τα ανθρώπινα δικαιώματα και η διευθέτηση του χρέους στις διμερείς επενδυτικές συνθήκες. Ο δανεισμός σε χώρες στις οποίες πραγματοποιούνται κατάφωρες παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων (A/HRC/28/59)¹⁷⁷ και οι επιπτώσεις των παράνομων χρηματοπιστωτικών μεταφορών στα ανθρώπινα δικαιώματα. (A/HRC/28/60¹⁷⁸, A/HRC/31/61).

1.3.1.5 Ειδικευμένοι Οργανισμοί των Ηνωμένων Εθνών

I.M.F

Το 2014, το Γραφείο Αξιολόγησης (*Indipendent Evaluation Office*) του ΔΝΤ, εκπόνησε μια έκθεση για τον *Ρόλο του στην αντιμετώπιση της Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Κρίσης*¹⁷⁹. Πράγματι με βάση τα ευρήματα της έκθεσης ο ρόλος που ανέλαβε ήταν πολύπλευρος και συμπεριελάμβανε: τον συντονισμό και την συνεργασία με άλλους θεσμούς: όπως η Ομάδα των G20, η ΕΚΤ και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την επιτήρηση και παρακολούθηση της κρίσης έως την ενίσχυση του Παγκόσμιου Χρηματοπιστωτικού Συστήματος.

¹⁷⁴ Βλ. <http://www.undocs.org/A/69/273>

¹⁷⁵ Βλ. <http://www.undocs.org/A/70/275>

¹⁷⁶

Βλ. http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session28/Documents/A_HRC_28_59_Add.1_AUV.doc

¹⁷⁷

Βλ. http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session28/Documents/A_HRC_28_59_ENG.doc

¹⁷⁸

Βλ. http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session28/Documents/A_HRC_28_60_en.doc και http://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?si=A/HRC/31/61

¹⁷⁹ Το πλήρες κείμενο της έκθεσης διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.ieo-imf.org/ieo/files/completedevaluations/FULL%20REPORT%20final.pdf>

Ωστόσο μια πτυχή που πρέπει να υπογραμμιστεί αφορά στο γεγονός ότι το ΔΝΤ, δεν διεξάγει προκαταρκτικές αξιολογήσεις αναφορικά με τις κοινωνικές επιπτώσεις των μέτρων που προτείνει στις ενδιαφερόμενες χώρες.

Σε μια μελέτη του 2012, στην οποία εξετάστηκαν οι περιπτώσεις 18 χωρών στις οποίες εφαρμόζονταν μέτρα λιτότητας, διαπιστώθηκε ότι τα μέτρα αυτά είχαν επηρεάσει δυσμενώς τις τιμές των προϊόντων και των υπηρεσιών που καταναλώνονται από τους φτωχούς.¹⁸⁰ Το ΔΝΤ έχει επίσης κατηγορηθεί για την υιοθέτηση της άποψης ότι οι δημόσιες δαπάνες οδηγούν στην συρρίκνωση της οικονομίας και ότι όλες οι μορφές δημοσίων δαπανών είναι οι ίδιες. Αρκετοί οικονομικοί μελετητές έχουν υποδείξει ότι το ΔΝΤ, υποτίμησε τις επιπτώσεις των μέτρων λιτότητας και παρέβλεψε τις κοινωνικές επιπτώσεις των περικοπών των δημοσίων δαπανών όπως για παράδειγμα οι δαπάνες για την υγεία.¹⁸¹ Η υλοποίηση και η πλήρης απόλαυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων επωφελείται άμεσα από τις δημόσιες δαπάνες και τις κοινωνικές επενδύσεις.

Τα ευρήματα των παραπάνω μελετών υποδεικνύουν την πλήρη παράλειψη εκ μέρους των οικονομικών θεσμών στην *ex ante* και *ex post facto* διεξαγωγή αξιολογήσεων των κοινωνικών επιπτώσεων στην κρίση, μια πρακτική που υπαγορεύεται από το δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς και αναφορικά με τον διάλογο με τις κοινωνικές ομάδες που επηρεάζονται περισσότερο από τα μέτρα αυτά και την πρόσβαση στην πληροφόρηση στα αποτελέσματα αυτών των αξιολογήσεων.¹⁸²

¹⁸⁰ Βλ. IMF, *Review of Conditionality*, 19 Ιουνίου 2012, διαθέσιμη στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2012/061912a.pdf>

¹⁸¹ Βλ. D. Stuckler and S. Basu, *The Body Economic: Eight Experiments in Economic Recovery from Iceland to Greece*, Penguin Books, 2013

¹⁸² Βλ. *Maastricht Principles on Extraterritorial Obligations of States in the area of Economic, Social and Cultural Rights* (2011), Principle 14, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.maastrichtuniversity.nl/web/Institutes/MaastrichtCentreForHumanRights/MaastrichtETOPPrinciples.htm>; O. De Schutter, A. Eide, A. Khalfan, M. Orellana, M.E. Salomon and I. Seiderman, 'Commentary to the Maastricht Principles on Extraterritorial Obligations of States in the area of Economic, Social and Cultural Rights' 34 *Human Rights Quarterly* (2012) 1084, at 1115-1119.

Οι αρνητικές επιπτώσεις στα κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα εξαιτίας της "παρέμβασης" των διεθνών οικονομικών θεσμών έγιναν φανερές στην περίπτωση των αναπτυσσόμενων χωρών, όπου οι υπερασπιστές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων "απευθύνονταν" σε "αποδυναμωμένες" κυβερνήσεις, οι οποίες έφεραν την υποχρέωση σεβασμού των συνθηκών προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου, ενώ οι διεθνείς οικονομικοί θεσμοί υπό τον μανδύα των "μη -κρατικών δρώντων", είχαν την δυνατότητα να υποστηρίξουν ότι δεν διέθεταν νομικές υποχρεώσεις στο πεδίο της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.¹⁸³ Πράγματι δεν αποτελεί έκπληξη η σύγκριση μεταξύ της διαβόητης περιόδου της οικονομικής αναπροσαρμογής στην Αφρική και στην εφαρμογή των μέτρων λιτότητας στην Ευρώπη, του σήμερα. Τα παραδείγματα της Ελλάδας και των άλλων χωρών φανερώνουν ένα κενό λογοδοσίας όσον αφορά το ΔΝΤ.

Παρόλ'αυτά, όπως παρουσιάστηκε στις ενότητες που προηγήθηκαν, οι ευρωπαϊκοί δικαιοδοτικοί θεσμοί και κυρίως το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το ΕΔΔΑ, προσπαθούν μέσω της νομολογίας τους, να περιορίσουν το κενό αυτό στην λογοδοσία, τονίζοντας πως τα κράτη και οι ευρωπαϊκοί θεσμοί, κυρίως η ΕΚΤ και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εξακολουθούν να δεσμεύονται από τις υποχρεώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ακόμη και όταν υιοθετούν μέτρα λιτότητας, που «υπαγορεύονται» από συνθήκες δανεισμού.

¹⁸³ Βλ. M.E. Salomon, 'International Economic Governance and Human Rights Accountability' , στο M.E. Salomon, A. Tostensen W. Vandenhoe (eds), *Casting the Net Wider: Human Rights, Development and New Duty-Bearers* ,Intersentia, 2007, F. Gianviti, 'Economic, Social and Cultural Rights and the International Monetary Fund' στο P. Alston (ed), *Non-State Actors and Human Rights* Oxford University Press, 2005,113.
60 I.

Στις 3 Ιουνίου 2014, η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας εξέδωσε την Παγκόσμια έκθεση για την Κοινωνική Προστασία στην οποία ανέφερε ότι η παγκόσμια χρηματοπιστωτική και οικονομική κρίση έχει υπογραμμίσει τη σημασία της κοινωνικής ασφάλισης ως ανθρώπινο δικαίωμα, και ως οικονομική και κοινωνική αναγκαιότητα. Βάση των ευρημάτων της έκθεσης οι ευρωπαϊκές χώρες έχουν μειώσει το εύρος των παροχών κοινωνικής προστασίας και έχουν περιορίσει την πρόσβαση σε ποιοτικές δημόσιες υπηρεσίες, συμβάλλοντας στην αύξηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, της ανεργίας, της μείωσης των μισθών και της αύξησης των φόρων. Πάνω από 123 εκατομμύρια άνθρωποι στην Ευρωπαϊκή Ένωση επηρεάστηκαν από τα μέτρα αυτά, (μέγεθος που ισοδυναμεί με το 24 τοις εκατό του πληθυσμού), μεταξύ τους και πολλά παιδιά, γυναίκες, ηλικιωμένοι και άτομα με ειδικές ανάγκες. Στην περίληψη της έκθεσης, η ΔΟΕ καταλήγει στο συμπέρασμα ότι: *«Τα επιτεύγματα του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου, το οποίο αποσκοπούσε στην μείωση της φτώχειας και στην προώθηση της ευημερίας κατά την περίοδο μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, είχε διαβρωθεί από τις μεταρρυθμίσεις μακροοικονομικής προσαρμογής.»*¹⁸⁴

Μέσω των εκθέσεων της, η ΔΟΕ, υπενθυμίζει στα κράτη, τις υποχρεώσεις που έχουν αναλάβει αναφορικά με τα εργασιακά τους δικαιώματα.

¹⁸⁴ Βλ. International Labour Organisation, World Social Protection Report 2014-2015, Executive Summary, σελ. 7.

1.3.2 Θεσμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης

1.3.2.1 Ο Οργανισμός θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FRA)

Ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων (FRA), εξέδωσε τον Δεκέμβριο του 2010 ένα έγγραφο εργασίας για την *«Προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης»* προκειμένου να εξετάσει εάν οι απαντήσεις που δίνονται στην κρίση προστατεύουν πράγματι τα ανθρώπινα δικαιώματα.¹⁸⁵ Η FRA υπέβαλλε αρκετές προτάσεις όσον αφορά την οικονομική πολιτική, την αντιμετώπιση της ανεργίας, της κοινωνικής προστασίας, της κοινωνίας των πολιτών και των θεσμικών οργάνων για τα ανθρώπινα δικαιώματα, καθώς και την παρακολούθηση του ρατσισμού και της ξеноφοβίας.

Τμήματα της ετήσιας έκθεσης του 2012 αφορούσαν την *«προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων σε περιόδους κρίσης»*. Τον Δεκέμβριο του 2012, FRA διοργάνωσε συνέδριο σχετικά με την πρόσβαση στη δικαιοσύνη σε καιρούς λιτότητας, με επίκεντρο τα κύρια εμπόδια για την πρόσβαση στη δικαιοσύνη που προκύπτουν από την οικονομική κρίση.¹⁸⁶

Τον Φεβρουάριο του 2013, η Ευρωπαϊκή Ένωση και το Συμβούλιο της Ευρώπης διοργάνωσαν από κοινού το συνέδριο *«η φτώχεια και η ανισότητα στις κοινωνίες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων - το παράδοξο των δημοκρατιών»*, η οποία προορίζεται να διαμορφώσει μια ανανεωμένη προσέγγιση για την καταπολέμηση της φτώχειας.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ενέκρινε την 1η Μαρτίου 2013 έκθεση σχετικά με τον αντίκτυπο της χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης στα ανθρώπινα δικαιώματα¹⁸⁷ η οποία εστιάζει κυρίως σε τρίτες χώρες εκτός της Ευρώπης, ιδίως των αναπτυσσόμενων και των λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών.

¹⁸⁵ Βλ. European Union Agency for Fundamental Rights, *Fundamental rights: challenges and achievements in 2012*, σελ. 28.

¹⁸⁶ *Ibid.*, σελ. 233 και ακόλουθες

¹⁸⁷ Βλ. European Parliament, *Committee on Foreign Affairs, Report on the impact of the financial and economic crisis on human rights* (A7-0057/2013, Rapporteur: Mrs Inese Vaidere).

1.3.3 Όργανα του Συμβουλίου της Ευρώπης

1.3.3.1 Επιτροπή των Υπουργών

Η Επιτροπή των Υπουργών, έχει υιοθετήσει αρκετές συστάσεις σχετικά με ζητήματα όπως η φτώχεια ή η υγειονομική περίθαλψη. Παρόλο που αρκετές από αυτές τις συστάσεις είναι προγενέστερες της κρίσης, παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Για παράδειγμα η Σύσταση του 1993 Αριθμ. R(93)1 προς τα κράτη μέλη αναφορικά με την αποτελεσματική πρόσβαση στο δίκαιο και τη δικαιοσύνη για τους φτωχούς, ή η Σύσταση του 2000, Αριθμ. R(2000) 3 προς τα κράτη μέλη σχετικά με το δικαίωμα ικανοποίησης των βασικών υλικών αναγκών των ατόμων σε καταστάσεις ακραίας φτώχειας. Στα πλαίσια των συστάσεων αυτών η Επιτροπή των Υπουργών προτρέπει τα κράτη μέλη να αναγνωρίσουν τόσο στην νομοθεσία τους όσο και στην πράξη το δικαίωμα στην ικανοποίηση των βασικών αναγκών των ατόμων που ζουν σε συνθήκες ακραίας φτώχειας, το οποίο θα πρέπει να περιλαμβάνει τουλάχιστον το δικαίωμα στην τροφή, ρουχισμό, στέγη και βασική ιατρική περίθαλψη.

Τον Ιανουάριο του 2014, η Επιτροπή των Υπουργών εξέδωσε την σύσταση CM/Rec (2014)1¹⁸⁸, στην οποία πρότεινε την εκπόνηση σχεδίου ενός *Χάρτη για τον Επιμερισμό των Κοινωνικών Ευθυνών (Council of Europe Charter on Shared Social Responsibilities)*¹⁸⁹, στο προοίμιο της οποίας έκρινε ότι «η τρέχουσα οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση επηρεάζει τους ανθρώπους άμεσα, με τις μεγαλύτερες επιπτώσεις να γίνονται αισθητές από τον πιο αδύναμο και το λιγότερο προστατευμένο τμήμα του πληθυσμού». Η σύσταση προτείνει την «καταπολέμηση των ανισοτήτων, της φτώχειας, και των διακρίσεων, μέσω της μεγαλύτερης έμφασης στα ανθρώπινα δικαιώματα». Το παράρτημα του Χάρτη περιλαμβάνει αρχές προς διαφορετικούς φορείς, όπως είναι οι κρατικές αρχές, και τοπικές αρχές, εταιρείες, τα μέσα ενημέρωσης οι κοινωνία των πολιτών και τα άτομα.

¹⁸⁸ Για το κείμενο της σύστασης βλ. : <http://www.vita.it/static/upload/cha/charter-on-shared-social-responsibility.pdf>

¹⁸⁹

Βλ. http://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialcohesiondev/source/DRAFTCharterSharedSocialResponsibilities_EN.pdf

1.3.3.2 Κοινοβουλευτική Συνέλευση

Η Κοινοβουλευτική Συνέλευση έχει προσεγγίσει την οικονομική κρίση από διάφορες οπτικές γωνίες, με την υιοθέτηση διαφόρων αποφάσεων όπως: η Απόφαση 1651 (2009) με θέμα *«Επιπτώσεις της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης»*, η απόφαση 1673 (2009) με θέμα *«Οι προκλήσεις της οικονομικής κρίσης για τους παγκόσμιους οικονομικούς θεσμούς»*, η Απόφαση 1718 (2010) με θέμα *«τα δικαιώματα στέγασης των μεταναστών»*, η Απόφαση 1746 (2010) και 1928 (2010) με θέμα *«Η δημοκρατία στην Ευρώπη: κρίση και προοπτικές»*, η Απόφαση 1800 (2011) για την *«καταπολέμηση της φτώχειας»*, η Απόφαση 1882 (2012) και η Απόφαση 2000 (2012) με θέμα *«Αξιοπρεπής συντάξεις για όλους»*, η απόφαση 1886 (2012) με θέμα *«Ο αντίκτυπος της οικονομικής κρίσης στις τοπικές και περιφερειακές αρχές στην Ευρώπη»*, η Απόφαση 1946 (2013) και η Απόφαση 2020 (2013) με θέμα *«η ισότιμη πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη»*, καθώς και 1995 (2014) και η Απόφαση 2044 (2014) για την *«εξάλειψη της παιδικής φτώχειας στην Ευρώπη»*. Ιδιαίτερη σημασία από την σκοπιά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων παρουσιάζουν τα ζητήματα που παρουσιάζονται στις ακόλουθες παραγράφους.

Ο αντίκτυπος της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης στη μετανάστευση ήταν το θέμα της Απόφασης 1718 και της Απόφασης 1910, οι οποίες εγκρίθηκαν από την Κοινοβουλευτική Συνέλευση το 2010. Η Συνέλευση σημείωσε ότι λόγω της καλπάζουσας ανεργίας στην Ευρώπη, οι μετανάστες θα ήταν μεταξύ των πρώτων που θα έχαναν τις δουλειές τους λόγω της απασχόλησης τους σε αυτούς τους τομείς που πλήττονται περισσότερο, και εξέφρασε την ανησυχία της για την αναθεώρηση των πολιτικών που μπορεί να οδηγήσει σε λιγότερα δικαιώματα και λιγότερη προστασία για τους μετανάστες.¹⁹⁰ Επισήμανε, επίσης, ότι ο συνολικός αντίκτυπος της οικονομικής κρίσης στις μεταναστευτικές ροές ήταν ακόμα δύσκολο να προσδιοριστεί. Λαμβάνοντας υπόψη ότι το Συμβούλιο της Ευρώπης είναι σε θέση να συμβάλει μέσω των προτύπων του και της πολύχρονης εμπειρίας του στην παγκόσμια συζήτηση σχετικά με την βέλτιστη αντιμετώπιση των επιπτώσεων της τρέχουσας οικονομικής κρίσης για τους μετανάστες, έκανε διάφορες συστάσεις προς τα κράτη μέλη, οι οποίες περιλάμβαναν την ανάπτυξη περαιτέρω μέτρων για την προώθηση

¹⁹⁰ Βλ. Resolution 1718 (2010) on *“The impact of the global economic crisis on migration in Europe”*

και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των μεταναστών.¹⁹¹ Ακόμη σε απάντηση της η Επιτροπή Υπουργών αφού είχε λάβει την σύμφωνη γνώμη της CDDH), αναφορικά με την Απόφαση 1910 (2010) καθώς και η Σύσταση 1917 (2010) με θέμα «μετανάστες και πρόσφυγες: μια συνεχής πρόκληση για το Συμβούλιο της Ευρώπης», τόνισε ότι το Συμβούλιο της Ευρώπης θα πρέπει να υιοθετήσει μια προσέγγιση ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην αντιμετώπιση των προκλήσεων αυτών και να προωθήσει την εφαρμογή των υφιστάμενων προτύπων και πολιτικών.

Το 2010, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση υιοθέτησε την Απόφαση 1719 (2010) και τη Σύσταση 1911 (2010) με θέμα «Γυναίκες και η οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση», στην οποία επισημαίνεται ότι οι γυναίκες πλήττονται περισσότερο από την οικονομική κρίση σε σύγκριση με τους άνδρες. Ακόμη, οι αποφάσεις της οικονομικής πολιτικής φαίνονται να λαμβάνονται κυρίως από «ισχυρούς» άντρες του παγκόσμιου χρηματοοικονομικού και πολιτικού στερεώματος.¹⁹² Μέσω των συστάσεών της η Κοινοβουλευτική Συνέλευση κάλεσε τα κράτη μέλη να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου να ενισχυθεί η εκπροσώπηση των γυναικών στην πολιτική μέσα από το εκλογικό σύστημα και να περιοριστεί το μισθολογικό χάσμα μεταξύ ανδρών και γυναικών.¹⁹³ Συνέστησε επίσης την επισύναψη ενός πρόσθετου πρωτόκολλο στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, προκειμένου να κατοχυρωθεί το δικαίωμα στην ισότητα γυναικών και ανδρών επιτρέποντας ωστόσο τα μέτρα θετικής διάκρισης για το λιγότερο εκπροσωπούμενο φύλο. Σε απάντηση στη Σύσταση 1911 (2010) της 8^{ης} Δεκεμβρίου 2010, η Επιτροπή Υπουργών δήλωσε ότι οι προηγούμενες κατακτήσεις που έγιναν προς την κατεύθυνση της ισότητας των φύλων δεν πρέπει να χαθούν λόγω της οικονομικής κρίσης και ότι η ισορροπία των φύλων στην ηγεσία και τις θέσεις λήψης αποφάσεων θα πρέπει να προωθούνται από τα κράτη μέλη. Υπενθύμισε επίσης τα ήδη υπάρχοντα πρότυπα απαγόρευσης των διακρίσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης (συμπεριλαμβανομένου του 12ο Πρωτοκόλλου της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου), καθώς και τη δήλωσή της «Κάνοντας την ισότητα των φύλων πραγματικότητα» της 12ης

¹⁹¹ Βλ. Recommendation 1910 (2010) on “The impact of the global economic crisis on migration in Europe”, παρ. 3.2 και 3.4.

¹⁹² Βλ. Resolution 1719 (2010) on “Women and the economic and financial crisis”, παρ. 1-3.

¹⁹³ Βλ. Recommendation 1911 (2010) on “Women and the economic and financial crisis”, παρ. 2.2. Βλ. επίσης έκθεση της Επιτροπής Μετανάστευσης, Προσφύγων και Πληθυσμιακών Ομάδων (Doc. 12217, Rapporteur: Mr Font de Mora).

Μαΐου 2009 με την οποία η Επιτροπή είχε παροτρύνει τα κράτη μέλη να δεσμευτούν πλήρως για να γεφυρώσουν το χάσμα της ισότητας των φύλων.¹⁹⁴

Η Κοινοβουλευτική Συνέλευση υιοθέτησε το 2012, την απόφαση 1884 (2012) με θέμα «*Τα μέτρα λιτότητας-κίνδυνος για τη δημοκρατία και τα κοινωνικά δικαιώματα*»¹⁹⁵ στην οποία εξέφρασε τις ανησυχίες της για τις επιπτώσεις των προγραμμάτων λιτότητας που εφαρμόζονται σε όλη την Ευρώπη, στα πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα. Τόνισε πως τα προγράμματα αυτά υπονομεύουν τα κοινωνικά δικαιώματα και επηρεάζουν κυρίως τις χαμηλότερες εισοδηματικές τάξεις και τις πιο ευάλωτες ομάδες ανθρώπων.¹⁹⁶ Η Συνέλευση επανέλαβε ότι ο αναθεωρημένος Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης παραμένει το κύριο σημείο αναφοράς όσον αφορά την προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων και κάλεσε τα κράτη να επικυρώσουν τη συνθήκη. Πρότεινε επίσης την επικαιροποίηση του Χάρτη, σύμφωνα με τις ανάγκες των σημερινών συνθηκών που επικρατούν στην αγορά εργασίας.¹⁹⁷ Επιπλέον, η Συνέλευση έκανε πολλές συστάσεις προς τα κράτη μέλη, αναφορικά με διεξαγωγή προσεκτικών αξιολογήσεων των προγραμμάτων λιτότητας από την άποψη των βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων επιπτώσεων στα κοινωνικά δικαιώματα.¹⁹⁸

Κατά το ίδιο έτος, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση υιοθέτησε την απόφαση 1885 (2012) και τη σύσταση 2002 (2012) με θέμα «*Ο θυσιασμός της νέας γενιάς: κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης*».¹⁹⁹ Στις πράξεις αυτές, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση παρατήρησε ότι η οικονομική κρίση απειλεί την αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων από τη νέα γενιά, υποχρεώνοντάς την να κάνει επώδυνες θυσίες.²⁰⁰

¹⁹⁴ Σε αυτό το πλαίσιο, η Επιτροπή των Υπουργών αναφέρθηκε επίσης στο αντίστοιχο ψήφισμα «*Γεφυρώνοντας το χάσμα μεταξύ της de jure και de facto ισότητας για την επίτευξη της πραγματικής ισότητας των φύλων*» και το σχέδιο δράσης που εγκρίθηκε από την 7η Διάσκεψη του Συμβουλίου της Ευρώπης για την ισότητα μεταξύ γυναικών και Ανδρών (Μπακού, 24-25 Μάιος 2010).

¹⁹⁵ Βλ. Επίσης έκθεση της Επιτροπής Κοινωνικών Υποθέσεων, Υγείας και Βιώσιμης Ανάπτυξης (Doc. 12948, Rapporteur: Mr Hunko).

¹⁹⁶ Βλ. Resolution 1884 (2012) on “*Austerity measures – a danger for democracy and social rights*”, παρ.2.

¹⁹⁷ Βλ. *Ibid.*, παρ. 10.6.

¹⁹⁸ Βλ. *Ibid.*

¹⁹⁹ Αμφότερα τα κείμενα βασίστηκαν στην έκθεση της Επιτροπής Κοινωνικών Υποθέσεων, Υγείας και Βιώσιμης Ανάπτυξης (Doc. 12951, Rapporteur: Mr Volontè). Βλέπε επίσης Απόφαση Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης (2011) για την «*Μείωση της ανεργίας των νέων*»

²⁰⁰ Βλ. Κοινοβουλευτική Συνέλευση Απόφαση 1885 (2012) “*Ο θυσιασμός νέας γενιάς: κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης*”, παρ.1.

Εξέφρασε βαθιές ανησυχίες για το γεγονός ότι η νέα γενιά στην Ευρώπη πλήττεται δυσανάλογα από την ανεργία και τόνισε ότι υπάρχει κίνδυνος να δημιουργηθεί μια "χαμένη γενιά", γεγονός που θα συνιστούσε μια τραγωδία για την Ευρώπη.²⁰¹ Η Συνέλευση έκανε μια σειρά προτάσεων σχετικά με τις πολιτικές για τη νεολαία, την απασχόληση των νέων, την κοινωνική προστασία, την προώθηση της ενεργού ιδιότητας του πολίτη και του κοινωνικού διαλόγου, για την προώθηση του «*κράτους δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων*» και πρότεινε την έναρξη συζητήσεων με την συμμετοχή και άλλων μηχανισμών παρακολούθησης του Συμβουλίου της Ευρώπης, προκειμένου να αξιολογήσει την πρόοδο που σημειώθηκε. Ζήτησε επίσης από την Επιτροπή Υπουργών να εξετάσει την πρόταση ενός σχεδίου ευρωπαϊκής σύμβασης-πλαισίου για τα δικαιώματα των νέων.²⁰² Σε απάντηση στη σύσταση 2002 (2012), που υιοθέτησε στις 14 Νοεμβρίου του 2012, η Επιτροπή Υπουργών δήλωσε ότι το Συμβούλιο της Ευρώπης και οι δεσμεύσεις του απέναντι στους νέους ήταν πιο απαραίτητη από ποτέ, στην περίοδο της οικονομικής και χρηματοπιστωτικής κρίσης.

Όσον αφορά πιο πρόσφατες Αποφάσεις της, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση υιοθέτησε τον Ιανουάριο του 2015 την Απόφαση 2032, αναφορικά με την «*Ισότητα και την οικονομική κρίση*».²⁰³

²⁰¹ Βλ. *Ibid.*, παρ. 2.

²⁰² Βλ. Κοινοβουλευτική Συνέλευση, Σύσταση 2002 (2012) "*Η θυσία της νέας γενιάς : κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης*", παρ.3.2.

²⁰³ Για το κείμενο της Απόφασης βλ.: <http://semantic-pace.net/tools/pdf.aspx?doc=aHR0cDovL2Fzc2VtYmx5LmNvZS5pbmQvbnNveG1sL1hSZWYvWDJlLURXLWV4dHluYXNwP2ZpbGVpZD0yMTUzMjYwZS5nPUVO&xsl=aHR0cDovL3NlbWFudGljcGFjZS5uZXQvWHNsdC9QZGYvWFJlZi1XRC1BVC1YTUwyUERGLnhzbA==&xslparams=ZmlsZWlkPTIxNTMw>

1.3.3.3 Κογκρέσο Τοπικών και Περιφερειακών Αρχών

Τον Οκτώβριο του 2013, το Κογκρέσο των Τοπικών και Περιφερειακών Αρχών εξέδωσε την Απόφαση 357 (2013) και τη Σύσταση 340 (2013) με θέμα *"Οι τοπικές και περιφερειακές αρχές, απαντώντας στην οικονομική κρίση"*, στην οποία έκανε συστάσεις υπενθυμίζοντας τις κοινωνικές ευθύνες των κρατών, όπως ο σεβασμός του Αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη, τη μείωση του κόστους εργασίας, την παροχή κοινοτικής φροντίδας για τους ηλικιωμένους ή άτομα με ειδικές ανάγκες. Με την απάντηση στην σύσταση 340 (2013), της 19^{ης} Φεβρουαρίου του 2014, η Επιτροπή των Υπουργών δήλωσε πως συμμερίζεται τις ανησυχίες του Κογκρέσου σχετικά με τις αρνητικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην κοινωνική συνοχή στην Ευρώπη, και επισήμανε τον ρόλο των τοπικών και περιφερειακών αρχών στην αντιμετώπιση της κρίσης.

1.3.3.4 Γενικός Γραμματέας του Συμβουλίου της Ευρώπης

Ο Γενικός Γραμματέας, Thorbjørn Jagland, έχει αναφερθεί στις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης για τα ανθρώπινα δικαιώματα στα πλαίσια αρκετών ομιλιών του τα τελευταία χρόνια. Ήδη από τον Ιούνιο του 2010, στα πλαίσια της εναρκτήριας ομιλίας του *«Θερινό Πανεπιστήμιο για τη δημοκρατία: Ευρωπαϊκή Ηγεσία σε μια εποχή κρίσης»*, που πραγματοποιήθηκε στο Στρασβούργο, τόνισε τον ρόλο του Συμβουλίου στην δύσκολη περίοδο της λιτότητας. Επιπλέον, στην πρόσφατη έκθεσή του σχετικά με την *«κατάσταση της δημοκρατίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του κράτους δικαίου στην Ευρώπη»*, της 17ης Απριλίου 2014 αναγνώρισε ότι οι πολιτικές λιτότητας που υπονομεύουν τα κοινωνικά δικαιώματα, καθώς και τις αρχές, όπως αυτές εμπεριέχονται στον (αναθεωρημένο) Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη²⁰⁴.

²⁰⁴ Βλ. "State of democracy, human rights and rule of law in Europe" (SG(2014)1- Final), p. 40.

Ένα θέμα στο οποίο ο Γενικός Γραμματέας, εστίασε το ενδιαφέρον του, αφορούσε στις διαφορές μεταξύ των προτύπων της ΕΕ και του αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη. Στα πλαίσια της παραπάνω έκθεσής του, υπογράμμισε την επείγουσα ανάγκη να βρεθούν ρεαλιστικές λύσεις για τη διευθέτηση των συγκρούσεων μεταξύ των δύο προτύπων.²⁰⁵ Για το σκοπό αυτό, πραγματοποιήθηκε μια Διάσκεψη του Συμβουλίου της Ευρώπης-σε συνεργασία με την ιταλική κυβέρνηση- στο Τορίνο από τις 17 με 18 Οκτ 2014, όπου συγκεντρώθηκαν μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης και μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, προκειμένου οι δύο θεσμοί να ανταποκριθούν στις προκλήσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε καιρούς λιτότητας. Στο συνέδριο ξεκίνησε η λεγόμενη *"διαδικασία του Τορίνου"*, η οποία στοχεύει στην *"ενίσχυση του κανονιστικού συστήματος του Χάρτη στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης και στις σχέσεις της με το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο στόχος είναι να βελτιωθεί η εφαρμογή των θεμελιωδών κοινωνικών και οικονομικών δικαιωμάτων, παράλληλα με τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, όπως αυτά κατοχυρώνονται από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και των Χάετη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης."*²⁰⁶

Αυτή η διαδικασία θα περιλαμβάνει μια σειρά από πρωτοβουλίες για την εφαρμογή κοινών προτεραιοτήτων σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Ένωση και τα κράτη μέλη. Μια τέτοια πρωτοβουλία ήταν η πρόσφατη *«Διάσκεψη για το μέλλον της προστασίας των κοινωνικών δικαιωμάτων στην Ευρώπη»*, η οποία πραγματοποιήθηκε στις Βρυξέλλες στις 12 - 13 Φεβ του 2015. Το *«Εγγραφο των Βρυξελλών σχετικά με την προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων στην Ευρώπη»* της 13ης Μαρτίου 2015, εκφράζει την ανάγκη για *«να ληφθούν περισσότερο υπόψη οι απαιτήσεις των κοινωνικών δικαιωμάτων κατά την χάραξη των πολιτικών που πολιτικές που εφαρμόζονται στην Ευρώπη για την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης και να ενισχυθούν προς το σκοπό αυτό οι δυνατότητες νομικής προσφυγής κατά των παραβιάσεων των κοινωνικών δικαιωμάτων"*.²⁰⁷

²⁰⁵ Βλ. *«State of democracy, human rights and rule of law in Europe»* (SG(2014)1- Final), p. 41.

²⁰⁶ Βλ. Website του Συμβουλίου της Ευρώπης: *"The Turin process for the European Social Charter"*, (<http://www.coe.int/en/web/portal/high-level-conference-esc-2014>) .

²⁰⁷ Βλ. Το κείμενο είναι διαθέσιμο στην ιστοσελίδα του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη.

Ο Γενικός Γραμματέας πραγματοποιεί επίσης συστάσεις, προκειμένου οι κυβερνήσεις να καταστήσει τον (αναθεωρημένο) Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη ύψιστη προτεραιότητα στην ατζέντα των χωρών και να ενισχυθεί ο μηχανισμός παρακολούθησης του.²⁰⁸ Ο Χάρτης παρέχει πράγματι ένα μοναδικό μηχανισμό για την έγκαιρη αναγνώριση των προκλήσεων και των κινδύνων που ενέχουν τα νέα νομοθετικά και πρακτικά μέτρα που λαμβάνονται σε περιόδους οικονομικής κρίσης, μέσω της εξέτασης των ατομικών αναφορών από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων. Συνιστάται στα κράτη να εφαρμόζουν πλήρως τις αποφάσεις της Επιτροπής.²⁰⁹ Τονίζοντας ότι η φτώχεια και η ανισότητα έχει αυξηθεί από την έναρξη της οικονομικής κρίσης, ο ίδιος πρότεινε ότι στο Συμβούλιο της Ευρώπης να θέσει την μείωση και την εξάλειψη της φτώχειας ως επείγουσα προτεραιότητα.²¹⁰ Τόνισε, επίσης, την ανάγκη να ενισχύσουν τα κράτη την συνεργασία στον τομέα των κοινωνικών δικαιωμάτων.²¹¹

²⁰⁸ Βλ. *Ibid.*, σελ. 8.

²⁰⁹ Βλ. *Ibid.*, σελ. 41.

²¹⁰ Βλ. *Ibid.*, σελ. 40.

²¹¹ Βλ. *Ibid.*, σελ. 41.

3.3.5 Επίτροπος Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Ο Επίτροπος για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, κ Nils Muižnieks, ήδη από το 2012 αναγνώρισε την επίπτωση των μέτρων λιτότητας και της οικονομική κρίσης στην απόλαυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ως μία από τις δύο μεγάλες προτεραιότητες για την ανάπτυξη του θεματικού του έργου. Κατά συνέπεια, η οικονομική κρίση αποτελεί κυρίαρχο θέμα, ενός μεγάλου μέρους των δραστηριοτήτων του Επιτρόπου κατά τα τελευταία 4 χρόνια.²¹²

Σε σχόλιο του που δημοσιεύθηκε στις 31 Μαΐου 2012, με τίτλο « *Οι εθνικές δομές Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων μπορούν να βοηθήσουν στην άμβλυνση των επιπτώσεων των μέτρων λιτότητας* »²¹³, ο Επίτροπος τόνισε το σημαντικό ρόλο των εθνικών δομών (NHRs) για τα ανθρώπινα δικαιώματα σε περιόδους κρίσης και λιτότητας. Ενώ εφιστά την προσοχή στο πρόβλημα του προϋπολογισμού και τις περικοπές του προσωπικού, συνέστησε στις κυβερνήσεις, ιδίως σε χώρες όπου επιβάλλονται αυστηρά μέτρα λιτότητας, να ενισχύσουν τον ρόλο των NHRs σε όλα τα στάδια της διαδικασίας για να τους επιτρέψει να παράσχουν εξειδικευμένες συμβουλές για τις ομάδες που χρειάζονται περισσότερη προστασία από τον αντίκτυπο των διαφόρων μέτρων πολιτικής αλλά και ενημέρωση σχετικά με τις γενικές επιπτώσεις της κρίσης στα ανθρώπινα δικαιώματα.

Τον Δεκέμβριο του 2013, ο Επίτροπος δημοσίευσε ένα θεματικό έγγραφο με αντικείμενο την «*προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε περιόδους οικονομικής κρίσης*»²¹⁴, το οποίο περιγράφει τα προβλήματα που σχετίζονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα και παρέχει καθοδήγηση στα κράτη μέλη σχετικά με τις απαντήσεις τους στην κρίση. Ο Επίτροπος τόνισε ότι πολλές κυβερνήσεις στην Ευρώπη που επιβάλλουν μέτρα λιτότητας, φαίνεται να έχουν ξεχάσει τις υποχρεώσεις τους αναφορικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα, ιδίως τα κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα των πιο ευάλωτων ομάδων, την ανάγκη να εξασφαλιστεί η πρόσβαση στη δικαιοσύνη και το δικαίωμα στην ίση μεταχείριση.

²¹² Βλ. Ετήσιες εκθέσεις του Επιτρόπου για το 2012 (CommDH(2013)5, σελ. 15) και 2013 (CommDH(2014)5, σελ. 32).

²¹³ Βλ. <http://humanrightscomment.org/2012/05/31/nhrs/>

²¹⁴ Βλ. “Safeguarding human rights in times of economic crisis”, Issue paper of December 2013 (CommDH(2013)2).

Το θεματικό έγγραφο του Επιτρόπου τονίζει ότι η οικονομική κρίση έχει μετατραπεί σε μια νέα πολιτική πραγματικότητα λιτότητας η οποία έχει επηρεάσει όλο το φάσμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Υπογραμμίζει τις μεγάλες δυνατότητες, των εθνικών επιτροπών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των φορέων ισότητας προκειμένου να προωθηθούν απαντήσεις στην κρίση, συμβατές με τα δικαιώματα του ανθρώπου. Το έγγραφο εμπεριέχει επίσης, συστάσεις του Επιτρόπου που θα βοηθήσουν τις κυβερνήσεις να «ευθυγραμμίσουν» τις πολιτικές οικονομικής ανάκαμψης με τις δεσμεύσεις τους αναφορικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Βάσει αυτών των συστάσεων, οι κυβερνήσεις θα πρέπει να διεξαγάγουν συστηματικές αξιολογήσεις των κοινωνικών και οικονομικών πολιτικών, εξασφαλίζοντας παράλληλα τη διαφάνεια, τη συμμετοχή και τη δημόσια λογοδοσία στον κύκλο πολιτικής. Ιδιαίτερη προσοχή χρειάζεται να δοθεί στην εξασφάλιση της πρόσβασης στη δικαιοσύνη για όλους, την προώθηση της ισότητας και την καταπολέμηση του ρατσισμού. Διαφανείς δημοσιονομικοί κανονισμοί θα πρέπει να υιοθετηθούν για τη ρύθμιση του χρηματοπιστωτικού τομέα προς το συμφέρον των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και οι κυβερνήσεις θα πρέπει να εξετάσουν τις επιπτώσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, κατά την λήψη των αποφάσεών τους που λαμβάνονται στο πλαίσιο των διεθνών και ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων οικονομικής διακυβέρνησης. Ο Επίτροπος κάλεσε επίσης τα κράτη μέλη να επικυρώσουν τις μεγάλες ευρωπαϊκές και διεθνείς πράξεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα στον τομέα των οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων και να ενισχύσουν την εθνική τους εφαρμογή.

Ο Επίτροπος εξετάζει επίσης τις επιπτώσεις των μέτρων λιτότητας στις ευάλωτες ομάδες ατόμων κατά τη διάρκεια αρκετών επισκέψεων στις χώρες και τις εκθέσεις, με ιδιαίτερη έμφαση στα παιδιά, τους νέους και τα άτομα με αναπηρίες, και αναφέρεται και στις επιπτώσεις της κρίσης στην ενίσχυση της μισαλλοδοξίας και του ρατσισμού.²¹⁵

²¹⁵ Βλ. Ετήσια έκθεση των δραστηριοτήτων του Επιτρόπου για το 2013 (CommDH(2014)5, σελ. 33).

1.3.3.6. Η Επιτροπή Κατά του Ρατσισμού και της μισαλλοδοξίας

Οι σύνθετες συνέπειες των μέτρων λιτότητας είναι δυνατόν να επιδεινώσουν τις διακρίσεις στην πολιτική, οικονομική και κοινωνική σφαίρα. Η οικονομική κρίση έχει επίσης διευρύνει τις εκδηλώσεις ρατσισμού, ξενοφοβίας και εξτρεμισμού, φαινομένων που θέτουν υπό αμφισβήτηση την καθολικότητα των δικαιωμάτων του ανθρώπου και της ισότητας.²¹⁶ Ιδιαίτερως σε περιόδους οικονομικής κρίσης, υπάρχει επιτακτική ανάγκη να καταπολεμηθούν οι προκαταλήψεις προκειμένου να αποτραπούν οι όποιες τάσεις «ενοχοποίησης» των μειονεκτικών και περιθωριοποιημένων ομάδων ανθρώπων.

Για τον λόγο αυτό, είναι απαραίτητη η υιοθέτηση και η ενίσχυση μιας ευρείας νομοθεσίας, η οποία θα διασφαλίζει την ίση μεταχείριση κατά την διάρκεια της κρίσης και θα στοχεύει στην πρόληψη και την τιμωρία διακρίσεων με βάση το φύλο, την φυλή, τις θρησκευτικές ή πολιτικές πεποιθήσεις και την κοινωνικοοικονομική κατάσταση. Η νομοθεσία ίσης μεταχείρισης θα έδινε την δυνατότητα σε άτομα και σε ομάδες που είναι θύματα διακρίσεων να εκφράσουν τις αξιώσεις τους ως προς την ισότητα και να αμφισβητήσουν τις πολιτικές λιτότητας που μπορούν να καταλήξουν σε διακρίσεις.

Προς επίτευξη του σκοπού αυτού και όσον αφορά τον ρόλο των κρατών, θα έπρεπε να δημιουργηθούν ανεξάρτητοι και ανοιχτοί μηχανισμοί παραπόνων (π.χ εθνικοί φορείς ισότητας), προκειμένου να διευκολυνθεί η πρόσβαση στην δικαιοσύνη και να παρασχεθεί βοήθεια στα θύματα διακρίσεων. Καθώς η εθνική νομολογία κι οι φορείς ισότητας θεωρούν ολοένα και περισσότερο την κοινωνικοοικονομική κατάσταση ως «απαγορευμένο πεδίο» οι κυβερνήσεις οφείλουν να εξετάσουν την συμπερίληψη της οικονομικής πολιτικής ως ξεχωριστό παράγοντα «γέννησης» διακρίσεων στην νομοθεσία τους για την ίση μεταχείριση.²¹⁷

²¹⁶ Βλ. Report of the UN Special Rapporteur on racism, Mutuma Ruteere, (A/HRC/20/38), 29 May 2012.

²¹⁷ Βλ. Γνωμοδότηση του Επιτρόπου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, "Opinion on national structures for promoting equality", (2011). Βλέπε επίσης: Equinet, *Addressing Poverty and Discrimination: Two Sides of the Coin*, 2010.

Η ρατσιστική βία, η ρητορική μίσους έχουν ένα ευρύ και καταστρεπτικό αντίκτυπο στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια και την κοινωνική συνοχή. Η χρήση ρητορικής μίσους, καθώς και προσβολών που βασίζονται σε προκαταλήψεις θα πρέπει να τιμωρούνται αποτελεσματικά, συμπεριλαμβανομένων των περιπτώσεων στις οποίες οι δράστες είναι πολιτικοί και διαμορφωτές της κοινής γνώμης.

Τα κράτη οφείλουν να λάβουν μέτρα προκειμένου να παράσχουν συστηματική αντιρατσιστική εκπαίδευση σε όλα τα σώματα επιβολής του νόμου, τους εισαγγελείς και τους δικαστές που εμπλέκονται στην διερεύνηση και τη δίωξη ρατσιστικών εγκλημάτων. Η σχολική εκπαίδευση για τα δικαιώματα του ανθρώπου είναι θεμελιώδους σημασίας για την οικοδόμηση μιας κουλτούρας ανοχής και σεβασμού.²¹⁸

Οι διεθνείς οργανισμοί, μπορούν να προσφέρουν ένα κατάλληλο πλαίσιο εντός του οποίου θα λάβουν χώρα και θα εντατικοποιηθούν οι προσπάθειες των κρατών μελών προς την καταπολέμηση του ρατσισμού, της ξеноφοβίας και των διακρίσεων.

Ιδιαίτερα ξεχωριστό ρόλο στον τομέα αυτό διαδραματίζει το Συμβούλιο της Ευρώπης, στα πλαίσια του οποίου λειτουργεί η Επιτροπή για την Καταπολέμηση του Ρατσισμού και της ξеноφοβίας (ECRI).²¹⁹

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI), έχει ασχοληθεί με το πρόβλημα της οικονομικής κρίσης σε αρκετές εκθέσεις της. Στην ετήσια έκθεσή της, του 2013, η Επιτροπή σχολίασε σχετικά τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης ως εξής: «Οι αντίξοες συνθήκες που προκαλούνται από τη συνεχιζόμενη οικονομική κρίση εξακολουθούν να έχουν σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις για τις ομάδες ενδιαφέροντος της ECRI. Η οξεία οικονομική αστάθεια ωθεί τους ανθρώπους να αναζητήσουν εύκολους στόχους για την επίρριψη ευθυνών και τους κάνει πιο ανοικτούς σε εξτρεμιστικές ιδεολογίες. Η εθνικιστική ρητορική και οι προκαταλήψεις επιδεινώνονται. Οι μετανάστες, οι Ρομά αλλά και οι μουσουλμάνοι συχνά προβάλλονται ως απειλή για

²¹⁸ The Commissioner's Human Rights Comment, «Europe must Combat racist extremism and uphold human rights», 13 May 2013.

²¹⁹ Βλ. http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/default_en.asp

την εθνική ταυτότητα. Η ECRI σημειώνει μια αύξηση στην ρητορική μίσους κατά των ευάλωτων ομάδων και της ρατσιστικής βίας. Κατά την άποψή της, οι ευρωπαϊκές χώρες πρέπει να συμβιβαστούν με την πολυπολιτισμική ταυτότητά τους και να αναγνωρίσουν το σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει η μετανάστευση στην οικονομία.»²²⁰

Ομοίως, στην ετήσια έκθεσή της για το 2012, η Επιτροπή είχε διαπιστώσει πως οι μειωμένες οικονομικές ευκαιρίες και οι περικοπές της πρόνοιας έχουν ωθήσει τις ευπαθείς ομάδες στη φτώχεια.²²¹

Σε προηγούμενες εκθέσεις, η Επιτροπή είχε επίσης κάνει έκκληση για την προσεκτική παρακολούθηση των άμεσων και έμμεσων επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης στις μειονότητες και τους μετανάστες, και υπογράμμισε τη σημασία της συλλογής των δεδομένων, κατανεμημένων ανά ιθαγένεια, ή με βάση την εθνική ή εθνοτική καταγωγή, τη γλώσσα και τη θρησκεία, προκειμένου τα κράτη να είναι σε θέση να αξιολογήσουν τις τάσεις στην καταπολέμηση της φυλετικής βίας και της φυλετικής διάκρισης.²²² Στις εκθέσεις της η Επιτροπή έχει επίσης επισημάνει τις ανησυχίες της σχετικά με την νομοθεσία ορισμένων χωρών στην εποχή της οικονομικής κρίσης, όπως εκείνης που καθιερώνει την απόλυση προσωπικού με προτεραιότητα στους αλλοδαπούς εργαζομένους,²²³ ή την εκ διαμέτρου αντίθετη νομοθεσία όπου παρέχονται κίνητρα στους εργοδότες για την αντικατάσταση των εργαζομένων με εργαζομένους τρίτων χωρών.²²⁴

²²⁰ Βλ. Ετήσια Έκθεση των δραστηριοτήτων της ECRI (CRI(2013)42), σελ.7.

²²¹ Βλ. Ετήσια έκθεση των δραστηριοτήτων της ECRI (CRI(2012)23), σελ 7.

²²² Βλ. Ετήσια έκθεση των δραστηριοτήτων της ECRI's (CRI(2011)36),σελ 8.

²²³ Βλ. έκθεση της ECRI για την Αυστρία(CRI(2010)2), σελ 24.

²²⁴ Βλ. Έκθεση της ECRI (CRI(2011)20), σελ 22.

1.3.3.7 Η Επιτροπή για την Απαγόρευση των βασανιστηρίων

Στις εκθέσεις της, η Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT) έχει τονίσει ότι αναγνωρίζει ότι σε περιόδους οικονομικών δυσκολιών, πραγματοποιούνται «θυσίες» που αφορούν το επίπεδο των συνθηκών στις φυλακές και τα ψυχιατρικά ιδρύματα.²²⁵ Ωστόσο, η Επιτροπή έχει επίσης τονίσει ότι, ανεξάρτητα από τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα κράτη σε κάθε δεδομένη στιγμή, πρέπει να διασφαλίζεται η φροντίδα των ατόμων που ζουν σε συνθήκες κράτησης.²²⁶ Η Επιτροπή είχε επίσης να αντιμετωπίσει το διαρθρωτικό πρόβλημα του υπερπληθυσμού των φυλακών, ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης. Με βάση επισκέψεων που πραγματοποιεί η Επιτροπή στις χώρες του Συμβουλίου της Ευρώπης, διαπιστώθηκε ότι η οικονομική κρίση είχε αντίκτυπο στον προϋπολογισμό για το σωφρονιστικό σύστημα της χώρας.²²⁷

1.3.4 ΟΑΣΕ

Ιδιαίτερα σημαντικό για την αντιμετώπιση της οικονομική κρίσης είναι και το έργο του Οργανισμού για την Ασφάλεια και την Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΟΣΑ). Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι Αποφάσεις του Υπουργικού Συμβουλίου, οι οποίες εμπεριέχουν συστάσεις προς τα κράτη για την προστασία ευάλωτων ομάδων, όπως οι μετανάστες ή οι Ρομά, από τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης.

Το 2009, το Υπουργικό Συμβούλιο του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη εξέδωσε απόφαση σχετικά με τη διαχείριση της μετανάστευσης στην οποία ενθάρρυνε *«τα συμμετέχοντα κράτη μέλη να λάβουν τα αναγκαία μέτρα για την ελαχιστοποίηση των αρνητικών επιπτώσεων της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης για τους μετανάστες με την εντατικοποίηση της οικονομικής συνεργασίας, τη δημιουργία ελκυστικών συνθηκών για τις επενδύσεις και την ανάπτυξη των επιχειρήσεων και τη διευκόλυνση της ροής των εμβασμάτων»*.²²⁸

²²⁵ Βλ. CPT Standards (CPT/Inf/C (2002) 1 [Rev. 2013]), σελ.26.

²²⁶ *Ibid.*

²²⁷ Βλ. Έκθεση της ECRI για την Ισπανία (CPT/Inf (2013) 6), παρ.117.

²²⁸ Βλ. ΟΟΣΑ, Απόφαση 5/09 on Migration Management (2009), σελ. 4.

Όσον αφορά τα δικαιώματα των Ρομά και τον Σίντι, το υπουργικό Συμβούλιο έχει εκδώσει μια δήλωση σημειώνοντας ότι σε καιρούς παγκόσμιας οικονομικής ύφεσης, οι Ρομά και οι Σίντι ανήκουν σε εκείνες τις ομάδες που είναι ιδιαίτερα ευάλωτες και υπόκεινται σε παράλογη εχθρότητα και κάλεσε τα κράτη να εντείνουν τις προσπάθειές τους για την προώθηση της ανεκτικότητας και την καταπολέμηση των προκαταλήψεων εναντίον αυτών των ευπαθών ομάδων.²²⁹

²²⁹ Βλ.ΟΑΣΕ, Απόφαση. 8/09 on Enhancing OSCE Efforts to ensure Roma and Sinti Sustainable Integration (2009) παρ.2-3.

1.3 Ενίσχυση και Προώθηση της δια-θεσμικής και της διακυβερνητικής συνεργασίας και αρωγής

Οι κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες στα κράτη είναι αλληλοεξαρτώμενες. Πολλές εθνικές κυβερνήσεις περιορίζονται σημαντικά στη λήψη αποφάσεων από «εξωτερικούς δρώντες» και συνθήκες πέραν του ελέγχου τους.

Οι Διεθνείς Οικονομικοί και Χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί, όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, η Ευρωπαϊκή Ένωση, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, η Τράπεζα Ανάπτυξης του Συμβουλίου της Ευρώπης και η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης, παράλληλα με ιδιώτες και οργανισμούς αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας, αποτελούν πλέον κεντρικούς παράγοντες διαμόρφωσης της οικονομικής πολιτικής.

Παρά την εμφάνιση και την δραστηριοποίηση όλων αυτών των δρώντων δεν έχει σημειωθεί στα χρόνια της κρίσης μια σαφής και αποτελεσματική συνεργασία τόσο μεταξύ των οργανισμών αυτών και των ενδιαφερομένων κρατών, όσο και μεταξύ των οργανισμών αυτών με οργανισμούς προστασίας και προαγωγής των δικαιωμάτων του ανθρώπου, όταν αποζητούνται εναλλακτικές της λιτότητας λύσεις, προς υλοποίηση των οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων.

Σαφώς τα κράτη που είναι μέλη αυτών των θεσμών έχουν την πρωταρχική ευθύνη να δείξουν ότι οι αποφάσεις οικονομικής πολιτικής που λαμβάνουν, έχουν ως προτεραιότητα ή τουλάχιστον δεν εμποδίζουν την υλοποίηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Ωστόσο τα κράτη που βρίσκονται σε θέση λήψης βοήθειας από διεθνείς ή περιφερειακούς χρηματοπιστωτικούς θεσμούς, θα πρέπει να υποστηρίζονται προκειμένου να διασφαλίσουν ότι η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου δεν θίγεται από την υιοθέτηση των διαφόρων διεθνών συμφωνιών δανεισμού.

Οι ίδιοι οι διεθνείς θεσμοί θα πρέπει να διασφαλίζουν ότι όλες οι συμφωνίες δανεισμού και οι πολιτικές νουθετήσεις προς τα κράτη, συμμορφώνονται με τα πρότυπα δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Οι αποφάσεις που λαμβάνονται και η επιτήρηση που πραγματοποιείται από τους θεσμούς της ΕΕ θα πρέπει να υπόκειται επίσης στα θεμελιώδη εγγύα των δικαιωμάτων που έχουν συμφωνηθεί με βάση τις συνθήκες της ΕΕ συμπεριλαμβανομένου του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Οι όροι των τρεχόντων πακέτων διάσωσης θα πρέπει επίσης να επανεξετάζονται από την οπτική γωνία των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Όσον αφορά την συνεργασία στο οικονομικό πεδίο, συχνότατα σε περιφερειακό επίπεδο, οι βάσεις πόρων των κρατών αποδυναμώνονται σημαντικά ως συνέπεια της διασυνοριακής φοροδιαφυγής. Εμποδίζοντας τις κυβερνήσεις να αντλήσουν πόρους, τέτοιες συμπεριφορές βλάπτουν στο μέγιστό βαθμό τις ικανότητες του κράτους και κατά συνέπεια την δυνατότητα των κρατών να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις τους που πηγάζουν από τις συνθήκες προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Προς αντιμετώπιση του φαινομένου αυτού, τα κράτη θα πρέπει να εξετάσουν το ενδεχόμενο ενίσχυσης της συνεργασίας και σε φορολογικά ζητήματα προκειμένου να διασφαλίσουν ότι κανένα κράτος δεν παραβιάζει την ικανότητα άλλου κράτους να αντλεί τους απαραίτητους πόρους για την πλήρωση των δικαιωμάτων του ανθρώπου μέσω της φορολόγησης νομικών και φυσικών προσώπων που κατοικούν εντός των ορίων της δικαιοδοσίας του. Μια τέτοια συνεργασία μπορεί για παράδειγμα να επιδιωχθεί στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Σύμβασης του ΟΟΣΑ περί Αμοιβαίας Διοικητικής Συνδρομής σε φορολογικά θέματα.

Η διαφθορά και το ξέπλυμα χρήματος επηρεάζουν επίσης τη διαθέσιμη βάση των πόρων και απαιτούν συντονισμένες αντιδράσεις. Η Ομάδα Κρατών κατά της διαφθοράς²³⁰ και η Ομάδα Εμπειρογνομόνων του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Κατάσχεση και Δήμευση των Προϊόντων που προέρχονται από Εγκληματικές Δραστηριότητες και τη Χρηματοδότηση της Τρομοκρατίας²³¹ θα μπορούσαν να αποτελέσουν σημαντικά fora διαλόγου και ενίσχυσης της διεθνούς συνεργασίας με στόχο την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων.

²³⁰ Βλ. http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/default_en.asp

²³¹ Βλ. <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'.Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

2.1 Κριτήρια εφαρμογής των μέτρων λιτότητας

Στην βάση του Ψηφίσματος 48/141 της Γενικής Συνελεύσεως των Ηνωμένων Εθνών, Το Γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας για τα Ανθρώπινα δικαιώματα, δημοσίευσε το 2013 μια έκθεση για τις συνέπειες των μέτρων λιτότητας στα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα, κυρίως του δικαιώματος στην εργασία και την κοινωνική ασφάλιση με έμφαση στα δικαιώματα των γυναικών, των μεταναστών και των ηλικιωμένων.

Αυτό που είχε μεγαλύτερη αξία όμως στην έκθεση, είναι το γεγονός ότι υπογράμμισε κάποια κριτήρια, βάση των οποίων θα πρέπει να εφαρμόζονται τα μέτρα λιτότητας.

Προκειμένου να εξασφαλίσουν την συμμόρφωση με τα δικαιώματα του ανθρώπου, τα κράτη πρέπει να αποδείξουν την επιτακτική ανάγκη του ενδιαφερομένου κράτους, την αναγκαιότητα, τον εύλογο χαρακτήρα των μέτρων, το περιορισμένο χρονικό διάστημα της εφαρμογής, την εξάντληση εναλλακτικών ή λιγότερο αυστηρών μέτρων, την άνευ διακρίσεων φύση των μέτρων αυτών, την προστασία ενός ελάχιστου πυρήνα δικαιωμάτων και την πραγματική συμμετοχή των ενδιαφερομένων ομάδων στην διαδικασία λήψης των αποφάσεων. Στις περιπτώσεις όπου τα μέτρα λιτότητας επηρεάζουν αρνητικά την εφαρμογή των δικαιωμάτων του ανθρώπου, το βάρος της απόδειξης φέρει το Κράτος στο οποίο εφαρμόζονται τα μέτρα αυτά.

Η ανάγκη του ενδιαφερόμενου κράτους μέλους

Σύμφωνα με το Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα το κριτήριο της «επιτακτικής ανάγκης» αξιολογείται *«στην βάση του συνόλου των δικαιωμάτων που προστατεύονται από το Σύμφωνο και στο πλαίσιο της πλήρους αξιοποιήσεως των διαθέσιμων πόρων»*. Τα Κράτη θα μπορούν να δικαιολογήσουν την επιβολή των μέτρων λιτότητας μόνο όταν παράγοντες οι οποίοι βρίσκονται πέρα από τα όρια των δυνατοτήτων του οδηγήσουν σε περιορισμό των διαθέσιμων πόρων και κατά συνέπεια στην ανάγκη να μειωθούν κάποια από τα προνόμια των

"ευκατάστατων" ατόμων, προκειμένου να διατηρηθεί το υπάρχον επίπεδο απόλαυσης των δικαιωμάτων για τις περισσότερο ευπαθείς ομάδες.

Τα Κράτη δεν θα μπορούν να αιτιολογήσουν την επιβολή των μέτρων λιτότητας με αναφορές στην δημοσιονομική πειθαρχία. Είναι απαραίτητο να αποδεικνύουν γιατί τα μέτρα λιτότητας ήταν απαραίτητα για την προστασία του συνόλου των δικαιωμάτων που προστατεύονται από το Σύμφωνο.

Η αναγκαιότητα, ο εύλογος χαρακτήρας, η προσωρινότητα, και η αναλογικότητα των μέτρων λιτότητας.

Τα μέτρα λιτότητας θα πρέπει να έχουν προσωρινό χαρακτήρα και να εφαρμόζονται μόνο σε περιόδους κρίσης. Πρέπει να είναι αναγκαία, εύλογα και αναλογικά, υπό την έννοια ότι η υιοθέτηση οποιασδήποτε άλλης πολιτικής, θα αποδεικνύονταν ακόμη πιο δυσμενής για την ικανοποίηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.²³²

Η εξάντληση εναλλακτικών ή λιγότερο περιοριστικών μέτρων

Τα κράτη φέρουν το βάρος της απόδειξης, ότι τα μέτρα λιτότητας υιοθετήθηκαν μετά από πολύ προσεκτική εξέταση κάθε άλλης εναλλακτικής, συμπεριλαμβανομένων των προσαρμογών στην φορολογία.

Μη διακριτική φύση των μέτρων

Τα μέτρα λιτότητας δεν θα πρέπει να εφαρμόζονται με τρόπο που να εισάγει διακρίσεις. Όταν τα Κράτη υιοθετούν μέτρα λιτότητας πρέπει να διασφαλίζουν ότι δεν εισάγουν άμεσα ή έμμεσα διακρίσεις, είτε εκ προθέσεως είτε εκ του αποτελέσματος.²³³

²³² Βλ. Ariranga G. Pillay, Chairperson, Committee on Economic, Social and Cultural Rights, *Letter to States Parties*, 16 May 2012 και *Statement of the 67th Session of the United Nations General Assembly 2012*, 23 October 2012, New York.

²³³ Βλ. Committee on Economic, Social and Cultural Rights, *general comment No. 19*, para. 42.

Προστασία ενός ελάχιστου πυρήνα δικαιωμάτων

Τα μέτρα λιτότητας θα πρέπει να αναγνωρίζουν και να διασφαλίζουν έναν ελάχιστο πυρήνα δικαιωμάτων (κυρίως για τις ευάλωτες και περιθωριοποιημένες ομάδες), για παράδειγμα, μέσα από την δημιουργία ενός πλαισίου κοινωνικής προστασίας, το οποίο θα διασφαλίζει την προστασία του πυρήνα αυτού σε κάθε περίπτωση. Το πλαίσιο κοινωνικής προστασίας θα πρέπει να διασφαλίζει πρόσβαση στην τροφή, τις υγειονομικές υπηρεσίες, την ενίσχυση και προστασία των φτωχών και των αδυνάτων.²³⁴

Πραγματική συμμετοχή των ενδιαφερόμενων ομάδων και ατόμων

Η συμμετοχή είναι μια βασική αρχή εφαρμογής δικαιωμάτων του ανθρώπου και απαιτεί από τα κράτη να δώσουν την ικανότητα στους φορείς δικαιωμάτων να εκφράσουν τις ανάγκες και τις ανησυχίες τους και να επηρεάσουν την διαδικασία λήψεως αποφάσεων. Ο βαθμός της πραγματικής συμμετοχής των ενδιαφερόμενων ομάδων και ατόμων κατά την αξιολόγηση των μέτρων λιτότητας βρίσκεται σε συνάφεια με την αναγκαιότητα των μέτρων αυτών.²³⁵

Η έκθεση του Ύπατου Αρμοστή για τα ανθρώπινα δικαιώματα υπενθύμιζε επίσης τις βασικές υποχρεώσεις που έχουν τα κράτη όσον αφορά την εφαρμογή των οικονομικών κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων, οι οποίες συνιστούν σε ένα ευρύτερο πλαίσιο βασικές υποχρεώσεις εφαρμογής ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Σταδιακή εφαρμογή των δικαιωμάτων

Σύμφωνα με το άρθρο 2 ,παρ.1 του Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα, τα κράτη πρέπει να λαμβάνουν μέτρα ατομικώς και μέσω της διεθνούς βοήθειας και συνεργασίας, κυρίως οικονομικού και τεχνικού χαρακτήρα, αξιοποιώντας στο έπακρο τους διαθέσιμους πόρους, προκειμένου να επιτύχουν την σταδιακή εφαρμογή των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στο Σύμφωνο.

²³⁴ Βλ. Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), *“Report on the impact of the global economic and financial crises on the realization of all human rights and on possible actions to alleviate it”*, (A/HRC/13/38), paras. 21 and 25.

²³⁵ Βλ. Committee on Economic, Social and Cultural Rights, *general comment No. 19*, para. 42.

Σύμφωνα με την Επιτροπή για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα, η έννοια της σταδιακής εφαρμογής των δικαιωμάτων αποτελεί μια αναγνώριση του γεγονότος ότι η πλήρης εφαρμογή των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων, δεν θα ήταν εφικτό να πραγματοποιηθεί εντός ενός μικρού χρονικού διαστήματος.

Παρά το γεγονός ότι η σταδιακή εφαρμογή των δικαιωμάτων προβλέπεται από το εν λόγω σύμφωνο, δεν θα πρέπει να παρερμηνεύεται. Αποτελεί από την μια πλευρά ένα ευέλικτο εργαλείο, το οποίο αντικατοπτρίζει την πραγματικότητα του σημερινού κόσμου, από την άλλη πλευρά, η έννοια αυτή θα πρέπει να ερμηνεύεται υπό το φως του σκοπού της Συνθήκης που είναι να θέσει ξεκάθαρες υποχρεώσεις για τα κράτη μέλη. Θέτει συνεπώς μια υποχρέωση για τα κράτη να κινηθούν όσον το δυνατόν ταχύτερα και αποτελεσματικότερα προς την επίτευξη αυτού το σκοπού.

Κατά συνέπεια η έννοια της σταδιακής εφαρμογής συνεπάγεται ένα μοτίβο συνεχούς βελτίωσης και προόδου, που θα οδηγήσει σε μια ευρύτερη απόλαυση δικαιωμάτων στο μέλλον. (σχόλιο υπ'αρθ. 3.παρ.2)

Η απαγόρευση υιοθέτησης «οπισθοδρομικών» μέτρων

Η υποχρέωση της σταδιακής εφαρμογής των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων, συνεπάγεται την μη εφαρμογή μέτρων τα οποία θα περιόριζαν την εφαρμογή των δικαιωμάτων που εγγυάται το Σύμφωνο.

Ένα μέτρο χαρακτηρίζεται "οπισθοδρομικό" όταν οδηγεί άμεσα ή έμμεσα σε μια οπισθοδρόμηση στην απόλαυση δικαιωμάτων όπως αναγνωρίζονται από το Σύμφωνο.

Για παράδειγμα, προκειμένου να εξασφαλιστεί η σταδιακή εφαρμογή των δικαιωμάτων και να αποφευχθεί η "οπισθοδρόμηση" τα Κράτη πρέπει να διασφαλίσουν ότι οι πολιτικές τους και τα μέτρα τους δεν περιορίζουν την πρόσβαση στα προνόμια κοινωνικής προστασίας. Αυτό περιλαμβάνει για παράδειγμα το να μην καθίστανται περισσότερο αυστηρά τα κριτήρια επιλογής των δικαιούχων κοινωνικής προστασίας ή ο αριθμός των προνομίων κοινωνικής προστασίας.

Όπως διευκρίνισε η Επιτροπή για τα Οικονομικά, Κοινωνικά ή Πολιτιστικά δικαιώματα, στο Σχόλιο υπ'αριθμόν 3, «οποιοδήποτε αυθαίρετο ή «οπισθοδρομικό μέτρο» θα πρέπει να υιοθετείται μετά από προσεκτική αξιολόγηση και να δικαιολογείται πλήρως σε σχέση με όλα τα δικαιώματα που προστατεύονται από το Σύμφωνο και στο πλαίσιο της πλήρους αξιοποίησης των διαθέσιμων πόρων". Στην βάση και των λοιπών σχολίων της Επιτροπής, η υιοθέτηση "οπισθοδρομικών " μέτρων συνιστά μια *prima facie* παραβίαση του Συμφώνου.

Σύμφωνα με τα σχόλια υπ'αριθμόν 14,15,17 και 19, « η επιβολή οπισθοδρομικών "μέτρων, δεν συνάδει με την υποχρέωση προστασίας ενός πυρήνα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Επομένως ,τα Κράτη δεν μπορούν να δικαιολογηθούν για την εφαρμογή μέτρων λιτότητας ή άλλων περιοριστικών μέτρων τα οποία να περιορίζουν την απόλαυση αυτών των δικαιωμάτων.»

Η χρήση όλων των διαθέσιμων πόρων

Προκειμένου ένα κράτος να μπορέσει να αποδώσει την αδυναμία του να ικανοποιήσει τον πυρήνα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην έλλειψη πόρων, θα πρέπει να αποδείξει ότι αξιοποίησε αυτούς τους πόρους στο έπακρο και έχοντας ως προτεραιότητά του την ικανοποίηση των δικαιωμάτων αυτών.

Η απαγόρευση των διακρίσεων

Επιπροσθέτως, η επιβολή "οπισθοδρομικών" μέτρων θα πρέπει να γίνεται με τρόπο ο οποίος να μην εισαγάγει διακρίσεις.²³⁶ Αυτή η αρχή απαιτεί όλες οι διακριτικές πολιτικές, οι οποίες βασίζονται σε νόμους που επιβάλλουν διακρίσεις με βάση το φύλο, την φυλή, την εθνικότητα και την θρησκεία να αποσύρονται αμέσως.

Αυτή η απαγόρευση της εισαγωγής διακρίσεων, εκτείνεται πέραν της υποχρέωσης μη υιοθέτησης διακριτικών πολιτικών. Απαιτεί τον σεβασμό όλων των ομάδων και των ατόμων και στις περιπτώσεις που οι πόροι είναι περιορισμένοι, όπως σε περιόδους οικονομικής λιτότητας, τα κράτη έχουν την υποχρέωση να υιοθετήσουν μέτρα τα οποία θα προστατεύσουν όσους βρίσκονται σε κίνδυνο. Τέτοια μέτρα περιλαμβάνουν φορολογικές αλλαγές και κοινωνική προστασία, προκειμένου να εξαλειφθούν οι ανισότητες οι οποίες προκαλούνται από την κρίση.

²³⁶ Βλέπε Committee on Economic, Social and Cultural Rights, *general comment No. 13*, para. 45 και Committee on Economic, Social and Cultural Rights, *general comment No. 19*, para. 42.

Η Επιτροπή του Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα, έχει επίσης τονίσει ότι οι πολιτικές και η νομοθεσία δεν θα πρέπει να ευνοούν τα ήδη προνομιούχα κοινωνικά στρώματα σε βάρος των άλλων.²³⁷

²³⁷ Βλ. Committee on Economic, Social and Cultural Rights, *general comment No. 4*, para. 11.

2.2 Διασφάλιση ελαχίστων ορίων κοινωνικής προστασίας για όλους

Η διατήρηση ενός εύρωστου νομικού και θεσμικού πλαισίου κοινωνικής προστασίας για όλους πηγάζει κατευθείαν από τα διεθνή, περιφερειακά και εγχώρια πρότυπα για την διασφάλιση των ελάχιστων ουσιαστικών επιπέδων οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων.

Η κοινωνική προστασία είναι ουσιαστικής σημασίας για την ανάπτυξη ανθεκτικότητας σε οικονομικούς κινδύνους ιδιαίτερα στις πιο περιθωριοποιημένες ομάδες, αποτρέποντας την διαιώνιση της φτώχειας από γενιά σε γενιά, βελτιώνοντας την επισιτιστική ασφάλεια, ανακόπτοντας την αυξανόμενη ανισότητα απολαβών και διατηρώντας αυτόματους οικονομικούς σταθεροποιητές για την αποτροπή διολίσθησης της οικονομίας σε βαθύτερη ύφεση. Τα ελάχιστα όρια κοινωνικής προστασίας θα πρέπει να αναπτυχθούν προκειμένου να εξασφαλίσουν τον ελάχιστο πυρήνα κοινωνικών και οικονομικών δικαιωμάτων ανά πάσα στιγμή.²³⁸

Τα μέτρα κοινωνικής προστασίας έχουν διασφαλίσει για δεκαετίες την πρόσβαση σε βασικές ποιοτικές υπηρεσίες καθώς και την ασφάλεια των εισοδημάτων στα κράτη, βοηθώντας εκατομμύρια Ευρωπαίους να ξεφύγουν από την φτώχεια κα αμβλύνοντας τις χειρότερες συνέπειες των περιόδων της οικονομικής ύφεσης.²³⁹ Τα συνταγματικά εχέγγυα κοινωνικής προστασίας έχουν θωρακίσει τα προγράμματα κοινωνικής ασφάλισης και βοήθειας έναντι βραχυπρόθεσμων πολιτικών και χρηματοοικονομικών πιέσεων.²⁴⁰

²³⁸ Βλ. ILO, *Recommendation concerning National Floors of Social Protection*, No 202, 2012. Βλέπε επίσης World Bank Group, Development Committee, *"Safety Nets Work: During Crisis and Prosperity"*, 11 April 2012, και M.Sepulveda and C.Nyst, *The Human Rights Approach to Social Protection*, 2012.

²³⁹ Council of Europe, *Anti-crisis measures: safeguarding jobs and social security in Europe*, Council of Europe Publishing, 2011.

²⁴⁰ Βλ. International Social Security Association, *"Coping with the crisis: Managing social security in uncertain times"*, ISSA Crisis Monitor, 2012, p.25.

Οι κυβερνήσεις οφείλουν να αντισταθούν σε πιέσεις για την υπονόμευση τέτοιων βασικών δημοσίων προγραμμάτων. Σε πολλές περιστάσεις, η οριοθέτηση των δημοσίων προϋπολογισμών και άλλες πολιτικές διασφάλισης για την προστασία των καθολικά διαθέσιμων και προσβάσιμων προγραμμάτων κοινωνικής προστασίας είναι απαραίτητες για την διασφάλιση της εκπλήρωσης του ελάχιστου πυρήνα υποχρεώσεων σχετικών με τα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα σε καιρό οικονομικής κρίσης.

Η ενδυνάμωση των νομικών εχεγγύων για την ποιοτική κοινωνική προστασία συνδράμει επίσης στην επαγρύπνηση για τυχόν οπισθοδρομήσεις. Θετικά μέτρα για να δοθεί τέλος στις *de facto* διακρίσεις που αφορούν την πρόσβαση στην κοινωνική προστασία και για να αποτραπούν μακροπρόθεσμες συνέπειες της οικονομικής κρίσης είναι απαραίτητα, ιδιαίτερα για τις πιο ευάλωτες ομάδες πληθυσμού και τις πιο μειονεκτικές γεωγραφικές περιοχές. Οι στρατηγικές για την αντιμετώπιση της φτώχειας και της απώλειας στέγης, συμπεριλαμβανομένων των προληπτικών μέτρων και των ολοκληρωμένων υπηρεσιών κοινωνικής προστασίας, των ενεργητικών πολιτικών πλαισίων της αγοράς εργασίας, της επιτήρησης των πλαισίων και της οριοθέτησης των ανακατανομών του προϋπολογισμού θα πρέπει να περιλαμβάνονται στα εθνικά συστήματα κοινωνικής προστασίας. Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στην καταπολέμηση της παιδικής φτώχειας.²⁴¹

²⁴¹ Βλ. EC, *Recommendation: Investing in children: breaking the cycle of disadvantage*, 20 February 2013.

2.3 Διασφάλιση του δικαιώματος στην αξιοπρεπή εργασία

Το δικαίωμα της δίκαιης και ίσης αμοιβής, το δικαίωμα στην εργασία, το δικαίωμα σε ασφαλείς και υγιεινές συνθήκες εργασίας, το δικαίωμα συλλογικών συμβάσεων, η απαγόρευση της καταναγκαστικής εργασίας και η παιδική φτώχεια, η εξάλειψη των διακρίσεων στον χώρο εργασίας, η πρόσβαση σε επιδόματα ανεργίας και αποζημιώσεις για εργατικά ατυχήματα θα πρέπει να προστατεύονται ιδιαιτέρως κατά την διάρκεια των περιόδων κρίσης. Υπάρχουν αδιαμφισβήτητα στοιχεία ότι η προστασία των δικαιωμάτων αυτών όχι μόνο είναι εφικτή κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης αλλά και αποτελεσματική για την οικονομία.²⁴²

Οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις της αγοράς εργασίας είναι απαραίτητες για την προστασία της απασχόλησης και για την βελτίωση των επαγγελματικών ικανοτήτων των εργαζομένων. Η προστασία των συλλογικών συμβάσεων και οι αντικυκλικές μακροοικονομίες πολιτικές, ιδιαίτερα εκείνες που αφορούν στις μισθολογικές διαφορές μεταξύ κοινωνικών ομάδων, θα ήταν ιδιαίτερα αποτελεσματικές στην ενίσχυση του «δυναμισμού» της οικονομίας και της απασχόλησης, παράλληλα με την προώθηση της ισότητας. Η ισχυρή υποστήριξη των επιθεωρητών εργασίας και των υπηρεσιών προστασίας των παιδιών είναι απαραίτητες για την πάταξη της αυξανόμενης εργασιακής εκμετάλλευσης και της εμπορίας παιδιών.²⁴³

Η αμερόληπτη πρόσβαση στην απασχόληση και την εκπαίδευση θα πρέπει να διατηρηθεί κατά την διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Η παροχή στέγης είναι ουσιώδης για πολλές μειονοτικές ομάδες. Τα θετικά μέτρα υπέρ των ατόμων με αναπηρίες, των Ρομά και των γυναικών θα πρέπει να συνεχιστούν κατά την διάρκεια της οικονομικής κρίσης προκειμένου να διευκολυνθεί η ένταξή τους στην αγορά εργασίας.

²⁴²Βλ. ILO, *Better Jobs for a Better Economy*, World of Work Report 2012. Βλέπε επίσης: R. Freeman, *Labor Market Institutions around the World*, National Bureau of Economic Research και D. Howell, *Fighting Unemployment: The Limits of Free Market Orthodoxy*, Oxford University Press, 2004.

²⁴³ Βλ. The Commissioner's Human Rights Comment, *"Child labour in Europe: a persisting challenge"*, 2 August 2013.

Τα κράτη θα πρέπει να αναπτύξουν και να υιοθετήσουν στρατηγικές που μειώνουν την ανεργία, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην ανεργία των νέων και την μακροχρόνια ανεργία. Τα μέτρα λιτότητας δεν θα πρέπει να έχουν ως αποτέλεσμα τις ηλικιακές διακρίσεις στις απολαβές και στο επίπεδο κοινωνικής προστασίας που παρέχεται στους νέους εργαζομένους.²⁴⁴

²⁴⁴ Βλ. ECSR, *The General Federation of employees of the National Electric Power Corporation (GENOP-DEI) and Confederation of Greek Civil Servants' Trade Unions (ADEDY) v. Greece* complaint No. 66/2011, decision on the merits of 23 May 2012.

2.4 Διασφάλιση της πρόσβασης στην δικαιοσύνη για όλους και διατήρηση του συστήματος προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου

Το δικαστικό σύστημα και οι εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου που παρέχουν νομική συνδρομή, αποτελούν κεντρικούς παράγοντες διασφάλισης του κράτους δικαίου και αποτελεσματικά ένδικα μέσα σε καιρό κρίσης.

Τα δικαιώματα του ανθρώπου, η δημοκρατία και το κράτος δικαίου θα παρέμεναν κενές λέξεις εάν το σύστημα δικαιοσύνης ήταν αναποτελεσματικό, απροσπέλαστο ή πέραν των οικονομικών δυνατοτήτων αυτών που το χρειάζονται περισσότερο. Οι κυβερνήσεις θα πρέπει να εγγυηθούν ότι η πρόσβαση στην δικαιοσύνη -ιδιαίτερα για τους πλέον περιθωριοποιημένους της κοινωνίας,²⁴⁵ δε διακυβεύεται σε καιρούς οικονομικής ύφεσης. Οι περικοπές στον προϋπολογισμό και τα μέτρα λιτότητας δεν θα πρέπει να επηρεάζουν με δυσανάλογο τρόπο τη λειτουργία του συστήματος προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, έτσι ώστε να έχει λειτουργική σταθερότητα ως προς το προσωπικό και τους πόρους.

Το δικαστικό σύστημα παίζει καίριο ρόλο στην προστασία των πιο ευάλωτων ομάδων από οπισθοδρομήσεις στην υλοποίηση των δικαιωμάτων τους. Τα συνταγματικά δικαστήρια σε αρκετά κράτη μέλη έχουν υπερασπιστεί κρίσιμα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα από την απειλή της λιτότητας, έχουν αναπτύξει καινοτόμα κριτήρια συμμόρφωσης των κρατών με εγχώρια και διεθνή πρότυπα για τα δικαιώματα του ανθρώπου και έχουν επινοήσει μεθόδους αποκατάστασης και αποζημίωσης σε περιπτώσεις καταστρατήγησης των δικαιωμάτων αυτών.²⁴⁶ Ωστόσο, τα εν λόγω θετικά μέτρα δε είναι ομοίως κατανεμημένα μεταξύ των κρατών μελών. Πολλά δικαστικά συστήματα δε έχουν εξουσιοδότηση ή επαρκώς ενεργό δράση στην προστασία των οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων.

²⁴⁵ Βλ. Report of the UN Special Rapporteur on extreme poverty and human rights, (A/67/278), 9 August 2012,

²⁴⁶ Βλ. T. Birmontiene, "Challenges for the Constitutional Review: Protection of Social Rights during an Economic crisis, 2012.

Χρειάζονται μεταρρυθμίσεις για την εξασφάλιση της πρόσβασης στη δικαιοσύνη, με τη μείωση της διάρκειας των δικών, την παροχή νομικής συνδρομής κα την έγκαιρη εκτέλεση των αποφάσεων των δικαστηρίων. Η πρόσβαση στη δικαιοσύνη μπορεί να ενισχυθεί με εναλλακτικούς μηχανισμούς συμπεριλαμβανομένων των προσφυγών στα δικαστήρια υπέρ του δημοσίου συμφέροντος των απλουστευμένων κα λιγότερο δαπανηρών διαδικασιών και των φορέων παραπόνων άμεσης παρέμβασης, όπως είναι οι συνήγοροι του πολίτη ή οι φορείς ισότητας.

Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί στις ευάλωτες ομάδες, σε συνδυασμό με νομική συνδρομή για την εγγύηση της ουσιώδους έκφρασης των αξιώσεων τους έναντι των προτεινόμενων ή ισχυουσών οπισθοδρομήσεων στην απόλαυση των δικαιωμάτων τους. Υφίσταται ανάγκη επέκτασης του εύρους κάλυψης των φορέων παραπόνων άμεσης παρέμβασης, προς μειονεκτικές και περιθωριοποιημένες ομάδες ατόμων, για την βελτίωση υποβολής σχετικών αναφορών.²⁴⁷

Η υιοθέτηση ενός εθνικού σχεδίου δράσης προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, με εντολή συντονισμού των διάφορων υπουργείων και κλάδων της κυβέρνησης, θα συστηματοποιούσε την υλοποίηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και τις υποχρεώσεις σχετικά με την ισότητα, θα προωθούσε τον διάλογο και την συμμετοχή και θα προωθούσε μια προσέγγιση χάραξης πολιτικής με βάση τα δικαιώματα, συμπεριλαμβανομένης της λήψης αποφάσεων στην οικονομία και τον προϋπολογισμό.²⁴⁸

Μια προσέγγιση με βάση τα δικαιώματα θα πρέπει να ενσωματωθεί στο τακτικό πρόγραμμα εργασιών των δημοσίων αρχών σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Ένα σχέδιο δράσης θα πρέπει να αναγνωρίζει τις προτεραιότητες για την αντιμετώπιση των συνεπειών της κρίσης στην άσκηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

²⁴⁷ Βλ. The Commissioner for Human Rights, *"Re-thinking Access to Justice in Practice"*, Address to Fundamental Rights Conference 2012, 7 December 2012.

²⁴⁸ Βλ. The Commissioner's Recommendation on systematic work for implementing human rights at the national level, (2009), σελ.3.

Είναι σημαντική η εμπλοκή όλων των ενδιαφερόμενων παραγόντων στις συστηματικές εργασίες για τα δικαιώματα του ανθρώπου, συμπεριλαμβανομένων των εθνικών δομών δικαιωμάτων του ανθρώπου, της κοινωνίας των πολιτών και των αντιπροσώπων μειονεκτικών ομάδων.

Τα εθνικά σχέδια δράσης θα πρέπει να σχετίζονται άμεσα με τους διεθνείς κανόνες δικαιωμάτων του ανθρώπου. Προκειμένου να διασφαλιστεί η διεθνής και εθνική συνοχή ως προς την υλοποίηση των οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων όλα τα κράτη μέλη θα έπρεπε να επικυρώσουν τον αναθεωρημένο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη και τον μηχανισμό συλλογικής προσφυγής, την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Κοινωνική Ασφάλιση και το Προαιρετικό Πρωτόκολλο στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα. Οι κυβερνήσεις πρέπει επίσης να ενισχύσουν την εφαρμογή σε εθνικό επίπεδο των αποφάσεων και των συμπερασμάτων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων και της Επιτροπής του ΟΗΕ για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα.

2.5 Δέσμευση και υποστήριξη της ενεργού κοινωνίας των πολιτών

Οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, συμπεριλαμβανομένων των μη κυβερνητικών οργανώσεων και των υπερασπιστών των δικαιωμάτων του ανθρώπου παίζουν σημαντικό ρόλο στην επιτήρηση των συνεπειών της λιτότητας στα δικαιώματα του ανθρώπου, προασπίζοντας τις ευάλωτες ομάδες και παρέχοντας ανακούφιση στις θιγόμενες κοινότητες. Οι κυβερνήσεις θα πρέπει να σέβονται τον καίριο ρόλο των ΜΚΟ σχετικά με την λιτότητα και τα δικαιώματα αυτών στην ελευθερία της έκφρασης και του συνέρχεσθε και συνεταιρίζεσθαι. Η χρήση δυσανάλογης βίας από μέλη σωμάτων επιβολής του νόμου κατά των ειρηνικών διαδηλωτών θα πρέπει να αποτραπεί.

Προκειμένου να υποστηριχθούν και να δοθεί η δυνατότητα συμμετοχής των ομάδων της κοινωνίας των πολιτών στην χάραξη πολιτικής, είναι απαραίτητος ο συστηματικός διάλογος, η διαβούλευση και η συνεργασία μεταξύ αρχών και ΜΚΟ, ώστε τα μέτρα λιτότητας και οι προϋπολογισμοί να γίνουν αποτελεσματικότερα και να προσαρμοστούν στις τρέχουσες ανάγκες.

Οι επιπτώσεις των περικοπών του προϋπολογισμού και των άλλων μέτρων στην σταθερότητα και την λειτουργία των οργανισμών της κοινωνίας των πολιτών θα πρέπει να αξιολογούνται πριν την εφαρμογή τους, ιδιαίτερα όταν θέτουν σε κίνδυνο την μακροπρόθεσμη λειτουργική σταθερότητα των ΜΚΟ και την ικανότητα τους να παράσχουν υπηρεσίες στις ομάδες που θίγονται από την κρίση. Οι φοροαπαλλαγές και άλλες μορφές έμμεσης οικονομικής υποστήριξης για ομάδες της κοινωνίας των πολιτών σε καιρούς λιτότητας θα πρέπει να ενθαρρύνονται.

2.6 Θεσμοθέτηση της διαφάνειας, της πρόσβασης στην πληροφόρηση και την συμμετοχή

Το δικαίωμα στην πληροφόρηση σχετικά με τα κοινά και η συμμετοχή σε αυτά συνεπάγεται το καθήκον των κρατών να διεξάγουν την οικονομική και κοινωνική πολιτικής τους με τρόπο διαφανή και να δίνουν την δυνατότητα δημόσιας συμμετοχής στον σχεδιασμό, την εφαρμογή και την επίβλεψή της. Βελτιώσεις όσον αφορά την πρόσβαση στην πληροφόρηση σχετικά με τις εγχώριες και περιφερειακές δημοσιονομικές πολιτικές, συμπεριλαμβανομένων των διασώσεων στον χρηματοοικονομικό τομέα, θα ήταν ευπρόσδεκτες.

Η έγκαιρη πρόσβαση σε τέτοιες κρίσιμες πληροφορίες, αναφορικά με την οικονομική πολιτική, τον προϋπολογισμό ή την φορολογία θα ενίσχυαν την δυνατότητα ομάδων πολιτικών, κοινοβουλευτικών επιτροπών και εθνικών δομών δικαιωμάτων του ανθρώπου και δικαστηρίων να επιβλέπουν και να επιτηρούν τις αντιδράσεις στην κρίση.

Μεγαλύτερες προσπάθειες στην συλλογή κοινωνικών δεικτών, οι οποίοι θα αντικατοπτρίζουν τις συσσωρευτικές επιπτώσεις της λιτότητας, θα βοηθούσαν τους διαμορφωτές της πολιτικής και τους ερευνητές να εντοπίσουν την δυσανάλογη φύση των επιπτώσεων αυτών, να διακρίνουν το κατά πόσον σημειώνεται "μετρήσιμη πρόοδος" και να σχεδιάσουν πιο αποτελεσματικές πολιτικές, με στόχο την προστασία των πιο μειονεκτικών ομάδων. Για παράδειγμα πολύ λίγα στοιχεία για τους άστεγους συλλέγονται και διατίθενται στις κυβερνήσεις, εντείνοντας ακόμη περισσότερο την αφάνεια της συγκεκριμένης ομάδας.

Εκτός από την παροχή σχετικής πληροφόρησης, οι κυβερνήσεις καλούνται να καθιερώσουν διαύλους ουσιαστικού κοινωνικού διαλόγου και συμμετοχής των πολιτών στην οικονομική πολιτική, συμπεριλαμβανομένων των περιοδικών εκλογών, χωρίς όμως να περιορίζονται σε αυτές. Οι μορφές που μπορεί να πάρει η εν λόγω συμμετοχή ποικίλουν, ωστόσο η βασική παράμετρος που πρέπει να ικανοποιείται είναι η φωνή των πολιτών να έχει αντίκτυπο στην χάραξη της οικονομικής πολιτικής. Η συμμετοχή των μη κρατικών φορέων θα πρέπει να είναι συνολική και να

περιλαμβάνει τους απλούς πολίτες, τις ΜΚΟ, τα συνδικάτα, καθώς και την ακαδημαϊκή κοινότητα. Η ουσιαστική συμμετοχή μπορεί να βελτιώσει τα κοινωνικά αποτελέσματα της οικονομικής πολιτικής και να ενισχύσει την εμπιστοσύνη στο δημοκρατικό σύστημα.

2.7 Ρύθμιση της χρηματοοικονομικής δραστηριότητας προς όφελος των δικαιωμάτων του ανθρώπου και της ισότητας.

Οι οικονομικές και χρηματοοικονομικές κρίσεις έχουν συνήθως δυσανάλογες συνέπειες για τα άτομα που ζουν σε συνθήκες φτώχειας, τα οποία αντιμετωπίζουν σοβαρότατους κινδύνους από την μακροοικονομική αστάθεια. Παράλληλα με μια αποτελεσματική υποδομή κοινωνικής προστασίας και λογοδοσίας τα πρότυπα δικαιωμάτων του ανθρώπου υποχρεώνουν τις κυβερνήσεις να προστατεύουν τους πολίτες από παραβιάσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου που εμπλέκουν τρίτα μέλη, συμπεριλαμβανομένων τραπεζών, οργανισμών αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας και κερδοσκοπών κεφαλαίων αντιστάθμισης κινδύνου ή ιδιωτικής χρηματοδότησης.²⁴⁹

Οι χρηματοοικονομικές καταχρήσεις μπορούν να είναι «ιδιωτικής φύσης», όπως για παράδειγμα οι πρακτικές εξαντλητικού δανεισμού, που επιβάλλονται από τους δανειστές. Μπορούν επίσης να είναι «συστημικές», να επιβάλλονται δηλαδή από χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς η οποίοι μέσω «ανεύθυνων» και η επισφαλών συμπεριφορών θέτουν τις εθνικές οικονομίες σε κίνδυνο κατάρρευσης, αναγκάζοντας τις κυβερνήσεις να κάνουν χρήση των δημοσίων κεφαλαίων προκειμένου να αποκαταστήσουν τις λειτουργίες τους.

Υπό αυτές τις συνθήκες, το καθήκον του κράτους να προστατεύει τα δικαιώματα του ανθρώπου και να διασφαλίζει τη διαθεσιμότητα διορθωτικών μέσων συνεπάγεται την πρόληψη μελλοντικών χρηματοοικονομικών κρίσεων μέσω αποτελεσματικών και διαφανών δημοσιονομικών κανονισμών.

²⁴⁹Βλ. UN Guiding Principles on Business and Human Rights, 2011.

Ο Ειδικός Εισηγητής του ΟΗΕ για την ακραία φτώχεια και τα δικαιώματα του ανθρώπου έχει τονίσει ότι τα κράτη θα πρέπει να διασφαλίζουν επαρκή μέσα επανορθώσεων για όσους επηρεάζονται δυσμενώς από τις ενέργειες των θεσμών του χρηματοοικονομικού τομέα και να υιοθετούν κανονισμούς που να αποθαρρύνουν επιβλαβείς πρακτικές, προβλέποντας μηχανισμούς λογοδοσίας που τιμωρούν τις επικίνδυνες συμπεριφορές και διώκουν τους παραβάτες.²⁵⁰

Αρκετοί ειδικοί εισηγητές του ΟΗΕ έχουν υπενθυμίσει στις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις ότι οι οικονομικές μεταρρυθμίσεις θα πρέπει να εκτελούνται σύμφωνα με τις υποχρεώσεις που πηγάζουν από τα δικαιώματα του ανθρώπου και ότι τα ζωτικά δημόσια κεφάλαια δε θα πρέπει να χρησιμοποιούνται για την διάσωση χρηματοπιστωτικών οργανισμών, οι οποίοι εμπλέκονται σε «ανεύθυνες» τραπεζικές και χρηματοοικονομικές πρακτικές.²⁵¹

²⁵⁰ Βλ. Report of the UN Independent Expert on extreme poverty and human rights, Magdalena Sepúlveda Carmona, (A/HRC/17/34), 17 March 2011, para. 84.

²⁵¹ Βλ. OHCHR, "UN experts call for EU banking sector reform in line with States' human right obligations", 5 October 2012.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΔΟΜΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Οι εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου (NHRs), όπως είναι οι ανεξάρτητες επιτροπές δικαιωμάτων του ανθρώπου, ο συνήγορος του πολίτη και οι φορείς ισότητας, αποτελούν προβλεπόμενους από τον νόμο, υπέρμαχους των δικαιωμάτων του ανθρώπου και της ισότητας δρώντας παράλληλα και ως φορείς παραπόνων, στους οποίους οι πολίτες έχουν άμεση πρόσβαση.²⁵²

Οι δομές αυτές μπορούν να αποτελέσουν σημαντικούς εταίρους σε περιόδους οικονομικής κρίσης λόγω του συνδυαστικού τους ρόλου μεταξύ της κυβέρνησης και της κοινωνίας των πολιτών, μεταξύ των εθνικών και ευρωπαϊκών συστημάτων προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου, καθώς και μεταξύ των ατομικών, πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων.

Το παρόν κεφάλαιο διερευνά τον τρόπο με τον οποίο οι πολλαπλές τους λειτουργίες μπορούν να αξιοποιηθούν για να αντιμετωπίσουν πιο αποτελεσματικά την αποστέρηση δικαιωμάτων του ανθρώπου ως αποτέλεσμα της λιτότητας.²⁵³

²⁵² Ο Επίτροπος Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του Συμβουλίου της Ευρώπης έχει υπογραμμίσει ιδιαίτερα τον ρόλο τους στην προστασία των δικαιωμάτων των μειονεκτικών και περιθωριοποιημένων ομάδων που έχουν πληγεί σκληρότερα από την κρίση.

²⁵³ Βλ. The Commissioner's Human Rights Comment, "National Human Rights Structures can help mitigate effects of austerity measures", 31 May 2012. Βλέπε επίσης Γνωμοδότηση του Επιτρόπου, "Opinion on national structures for promoting equality" (2011) και A.Corkery and D.Wilson, "National Human Rights Institutions and Economic, Social and Cultural Rights", In *Contemporary Issues in the Realization of Economic, Social and Cultural Rights*, Oxford University Press.

3.1 Προώθηση και προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου

Αντιμέτωπες με την βαθύτερη οικονομική ύφεση της τελευταίας δεκαετίας, οι εθνικές δομές προάσπισης των δικαιωμάτων του ανθρώπου σε όλη την Ευρώπη έχουν αρχίσει να αντιδρούν στην κρίση μέσω της εντολής που έχουν λάβει να προωθούν και να προστατεύουν τα δικαιώματα του ανθρώπου.

Πολλές από αυτές τις οργανώσεις προσπαθούν να προσελκύσουν την προσοχή του κοινού και των μέσων ενημέρωσης στα δεινά των ατόμων που πλήττονται δυσανάλογα από τις πολιτικές λιτότητας.²⁵⁴ Οι προκλήσεις για τα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα σε περιόδους κρίσης αναλύονται και παρουσιάζονται μέσω δημόσιων συνεδρίων, εργαστηρίων, διαλόγων με την κοινωνία των πολιτών και δημοσίων δηλώσεων.

Πολλές εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου έχουν λάβει επίσης μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων που επηρεάζονται αρνητικά από τις οικονομικές πολιτικές. Όσες διαθέτουν μια οιοδήποτε δικαστική αρμοδιότητα δρουν μάλιστα και ως μηχανισμοί προσφυγής. Ο Συνήγορος του πολίτη στην Λετονία για παράδειγμα έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στην επιτήρηση της υλοποίησης των κοινωνικών και οικονομικών δικαιωμάτων εξετάζοντας καταγγελίες, διενεργώντας αυτεπάγγελτες έρευνες και συντάσσοντας αναφορές.²⁵⁵ Ο Συνήγορος του Πολίτη στην Πορτογαλία χρησιμοποίησε ανοικτές τηλεφωνικές γραμμές που απευθύνονται σε παιδιά, ηλικιωμένους και άτομα με ειδικές ανάγκες, προκειμένου να αντιμετωπίσει τις ανησυχίες τους που σχετίζονται με την λιτότητα.

Πολλές εθνικές δομές προάσπισης των δικαιωμάτων του ανθρώπου, παρέχουν νομική συνδρομή και εκπροσώπηση σε άτομα με χαμηλό εισόδημα, ιδιαίτερα σε εκείνους που αντιμετωπίζουν διακρίσεις και βοηθούν στις απαντήσεις που δίνονται σε περιπτώσεις ξενοφοβικών και ρατσιστικών επιθέσεων.

²⁵⁴ Βλ. Ελληνική Εθνική Επιτροπή για τα δικαιώματα του Ανθρώπου, *Σύσταση για την επιτακτική ανάγκη να αντιστραφεί η πορεία καταρράκωσης των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων*, 8 Δεκεμβρίου 2011.

²⁵⁵ Βλ. Report of the UN Independent Expert on Foreign debt, Cephias Lumina, Mission to Latvia, 27, (A/HRC/23/37/Add.1.), May 2013.

Εκτός από τις αντιδράσεις στις συνέπειες της κρίσης και την επιτήρηση των επιπτώσεων της σε κάθε περίπτωση ξεχωριστά, ορισμένες εθνικές δομές προάσπισης των δικαιωμάτων του ανθρώπου έχουν υιοθετήσει επίσης μια πιο δυναμική προσέγγιση που αναλύει συστηματικά τις επιπτώσεις της λιτότητας στα δικαιώματα του ανθρώπου.

Για παράδειγμα, η Ελληνική Εθνική Επιτροπή για τα δικαιώματα του ανθρώπου και ο Συνήγορος του Πολίτη των Βάσκων στην Ισπανία, εξέδωσαν έγγραφα ή συστάσεις προκειμένου να γνωστοποιήσουν τις επιπτώσεις της λιτότητας στα ανθρώπινα δικαιώματα και να ελέγξουν εποικοδομητικά τις πολιτικές λιτότητας. Η Επίτροπος Ισότητας και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στο Ηνωμένο Βασίλειο διεξήγαγε μια αξιολόγηση ως προς την ισότητα των διαδικασιών λήψης αποφάσεων για τον προϋπολογισμό που χρησιμοποιήθηκε από την κυβέρνηση για να προσδιορίσει το κατά πόσον οι δημόσιοι οργανισμοί, συμπεριλαμβανομένου του Υπουργείου Οικονομικών, είχαν λάβει πλήρως υπόψη τις πιθανές επιπτώσεις των αποφάσεων τους για τις γυναίκες, τις εθνικές μειονότητες και τα άτομα με αναπηρίες, καθώς και ότι οι αποφάσεις που είχαν επίδραση σε αυτές τις ομάδες θα μπορούσαν να δικαιολογηθούν.²⁵⁶

Πολλές εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου έχουν δημοσιεύσει ειδικές εκθέσεις επιτήρησης σχετικά με τις επιπτώσεις της κρίσης ή έχουν δώσει συμβουλές στις αρχές σχετικά με το θέμα. Ο Εσθονός Υπουργός Δικαιοσύνης καθώς και ο Βάσκος και Καταλανός Συνήγορος του Πολίτη στην Ισπανία διεξήγαγαν μελέτες σχετικά με τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης και των μέτρων λιτότητας στα παιδιά, με ιδιαίτερη μνεία στην παιδική φτώχεια.²⁵⁷

²⁵⁶ Βλ. Equality and Human Rights Commission "Making fair financial decisions: An assessment of HM Treasurys", 2010 Spending Review, May 2012

²⁵⁷ Βλ. Έκθεση του Επιτρόπου για την Εσθονία, (2013) σελ.12. Βλέπε επίσης: Ararteko, "Report on the impact of the economic crisis on children: The Basque reality", 2013 και Sindic de Greuges de Catalunya, "Poverty and Children", September 2012.

Ο Ισπανός Συνήγορος του Πολίτη παρουσίασε στην Γερουσία έναν συνδυασμό προτάσεων για την αντιμετώπιση των καταχρήσεων εις βάρος των κατόχων στεγαστικών δανείων με χαμηλό εισόδημα, με βάση τις καταγγελίες που έλαβε από άτομα που έρχονται αντιμέτωπα με εξώσεις και με στόχο την ενίσχυση της προστασίας για εκείνους που διατρέχουν τον κίνδυνο της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.²⁵⁸ Η Σκωτσέζικη Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αντέδρασε στην κρίση με την παροχή στοιχείων στο Κοινοβούλιο της Σκωτίας σχετικά με τις επιπτώσεις του Μεταρρυθμιστικού Νόμου για την Κοινωνική Πρόνοια στο Ηνωμένο Βασίλειο, σε συνεργασία με άλλα όργανα του Ηνωμένου Βασιλείου προκειμένου να παρουσιάσουν ένα κοινό αίτημα για την λιτότητα στα Ηνωμένα Έθνη και σε συνεργασία με την κυβέρνηση της Σκωτίας για να ελέγχουν τις επιπτώσεις των περικοπών του προϋπολογισμού στην ισότητα και τα δικαιώματα του ανθρώπου.²⁵⁹

²⁵⁸ Βλ. Έκθεση του Επιτρόπου για την Ισπανία, (2013), σελ.8-9.

²⁵⁹ Βλ. Scottish Human Rights Commission, "Submission to the Welfare Reform Committee-Austerity & Human Rights", May 2013.

3.2 Προώθηση λύσεων συμβατών με τα δικαιώματα του ανθρώπου

Το εύρος και το βάθος της οικονομικής κρίσης στην Ευρώπη, οι πολιτικές λιτότητας και οι δυσανάλογες συνέπειες που αντιμετωπίζουν πολλές κοινωνικές ομάδες έχουν επιστήσει την προσοχή του κοινού στο θέμα της ισότητας, της ανάγκης καταπολέμησης των διακρίσεων και των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Οι εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου διαθέτουν πολλές δυνατότητες προώθησης λύσεων στην κρίση, συμβατών με τα δικαιώματα του ανθρώπου και την προστασία των ατόμων από πολιτικές διακρίσεων που οδηγούν σε ανισότητες .

Είναι γεγονός πως δεν εναπόκειται στις εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου να υπαγορεύουν συγκεκριμένες πολιτικές λύσεις σε σύνθετα οικονομικά προβλήματα. Εντούτοις, τα μοναδικά θεσμικά χαρακτηριστικά τους τις έχουν καταστήσει χρήσιμες στο να προειδοποιούν τις κυβερνήσεις, τα κοινοβούλια και το ευρύ κοινό, όταν πολιτικές λιτότητας ξεπερνούν τις κόκκινες γραμμές των δικαιωμάτων του ανθρώπου και απειλούν την ισότητα.

Στις παραγράφους που ακολουθούν επισημαίνονται τρία βασικά πεδία στα οποία οι εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου θα μπορούσαν να εμπλακούν ακόμη βαθύτερα στην αντιμετώπιση των συνεπειών της οικονομικής κρίσης στα δικαιώματα του ανθρώπου.

Κατ'αρχάς, οι εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου διαθέτουν συμβουλευτικές αρμοδιότητες ως προς την κυβέρνηση. Μέσω αυτών των αρμοδιοτήτων μπορούν να αξιολογούν τους νόμους, τις πολιτικές, τις πρακτικές και τους προϋπολογισμούς που αντιβαίνουν στους κανόνες των δικαιωμάτων του ανθρώπου και της ισότητας. Με τον τρόπο αυτό βοηθούν στην βελτίωση της διαφάνειας και της λογοδοσίας, καλώντας τις κυβερνήσεις να αιτιολογήσουν την λήψη των αποφάσεών τους.

Βοηθούν επίσης στην ενσωμάτωση των διεθνών κανόνων στο εθνικό πλαίσιο, καθώς οι συστάσεις των εθνικών δομών δικαιωμάτων του ανθρώπου μπορούν να διατυπώσουν τον τρόπο με τον οποίο τα δικαιώματα του ανθρώπου μπορούν να τεθούν ως προτεραιότητα στις επιλογές πολιτικής.

Οι εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου είναι σε θέση να επιτηρούν την εφαρμογή αυτών των πολιτικών στην βάση των πληροφοριών που παρέχονται από προσφυγές και αυτεπάγγελτες έρευνες— ενδεικτικές των προβλημάτων που ανακύπτουν- και να παρέχουν σημαντικές πληροφορίες οι οποίες εφιστούν την προσοχή των κυβερνήσεων στους τομείς όπου οι μεταρρυθμίσεις είναι αναγκαίες.

Οι εθνικές δομές των δικαιωμάτων του ανθρώπου και το ευρωπαϊκό τους δίκτυο, δημιουργούν επίσης πλατφόρμες διαλόγου μεταξύ της κοινωνίας των πολιτών, της κυβέρνησης και των διεθνών οργανισμών, προκειμένου να ευαισθητοποιήσουν το κοινό σχετικά με τις επιπτώσεις των δημοσιονομικών πολιτικών και των νομοθετικών μεταρρυθμίσεων και ως εκ τούτου να ενθαρρύνουν τη δημιουργία συγκεκριμένων εναλλακτικών λύσεων.

Με αυτόν τον τρόπο, διευκολύνουν την ουσιαστική δημόσια συμμετοχή στην διαμόρφωση, την εφαρμογή και την επανεξέταση των σχετικών πολιτικών καθώς και στη διαφάνεια, τη βελτίωση της πρόσβασης στην πληροφόρηση και στην συγκέντρωση δεδομένων που απαιτούνται για τον έλεγχο της οικονομικής πολιτικής. Μέσα από στρατηγικές συνεργασίες με τα κοινοβούλια που ακολουθούν τις λεγόμενες *Αρχές του Βελιγραδίου*, οι εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου θα μπορούσαν να διεξάγουν με πιο αποτελεσματικό τρόπο ελέγχους των προϋπολογισμών και των δημοσιονομικών πολιτικών με βάση τα δικαιώματα του ανθρώπου και την ισότητα.²⁶⁰

Οι εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου μπορούν επίσης να βοηθήσουν στην οικοδόμηση γεφυρών για την διεξαγωγή συστηματικών αξιολογήσεων των οικονομικών πολιτικών. Είναι πράγματι σε θέση να μεσολαβούν στις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των κρατικών φορέων όπως οι ελεγχτές, τα στατιστικά γραφεία, τα τμήματα του κρατικού προϋπολογισμού, οι έφοροι και οι τοπικές αρχές, καθώς και με τα πανεπιστήμια, τους ερευνητές και τις κοινοτικές ενώσεις.

²⁶⁰ Βλ. *Belgrade Principles on the relationship between national human rights institutions and parliaments*, Annex to the UN Secretary General Report on National Institutions for the promotion and protection of human rights, 1 May 2012.

Τέλος, οι εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου μπορούν να διασφαλίσουν την λογοδοσία και τα μέτρα επανόρθωσης για παραβιάσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου που απορρέουν από την κρίση και τις πολιτικές αντιδράσεις σε αυτή. Οι εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου με οιονεί δικαστικές αρμοδιότητες δρούν ως βασικοί μηχανισμοί προσφυγών και το εύρος τους αγγίζει περιθωριοποιημένες και αποκλεισμένες ομάδες, γεγονός που τις καθιστά ιδιαίτερα σημαντικές. Πέρα από τις ατομικές προσφυγές, πολλές εθνικές ομάδες δικαιωμάτων του ανθρώπου έχουν αυτεπάγγελη ερευνητική αρμοδιότητα, γεγονός που τους δίνει την δυνατότητα να εξετάσουν συστημικά ή διαρθρωτικά ζητήματα προκειμένου να αποκαλύπτουν κρυμμένα μειονεκτήματα και διακρίσεις που αντιμετωπίζουν ορισμένες ομάδες. Όταν αυτό περιλαμβάνεται στην εντολή τους, οι εθνικές αρχές δικαιωμάτων του ανθρώπου μπορούν να φέρουν ενώπιον των δικαστηρίων υποθέσεις παραβάσεων δικαιωμάτων του ανθρώπου κατά την εξέταση των δημοσιονομικών πολιτικών. Σε περίπτωση που επιτρέπεται από το νομικό σύστημα, οι εθνικές δομές δικαιωμάτων του ανθρώπου μπορούν να ενεργοποιήσουν οι ίδιες προσφυγές υπέρ του δημοσίου συμφέροντος.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Σε μια προσπάθεια σύνοψης των βασικότερων επιχειρημάτων που εξετάστηκαν στην παρούσα μελέτη και εξαγωγής κάποιων βασικών συμπερασμάτων, αξίζει να σημειωθούν τα ακόλουθα: Το 2017, μετράμε πλέον 9 χρόνια οικονομικής κρίσης τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και διεθνές επίπεδο. Στις μέρες μας η λιτότητα είναι πλέον ένα παγκόσμιο φαινόμενο.

Οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης, επηρέασαν αναπόφευκτα και τον χώρο του διεθνούς δικαίου και συγκεκριμένα του δικαίου της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η κρίση που ξεκίνησε το 2008, ως κατάρρευση του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος, έχει μεταμορφωθεί σε μια νέα πολιτική πραγματικότητα λιτότητας που απειλεί περισσότερες από έξι δεκαετίες κοινωνικής αλληλεγγύης και επέκτασης της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Πώς όμως έχει επηρεάσει η οικονομική κρίση την απόλαυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων; Βάση των ευρημάτων που παρουσιάστηκαν στο πρώτο μέρος της εργασίας, η λιτότητα έχει επηρεάσει το σύνολο του φάσματος των δικαιωμάτων του ανθρώπου και κυρίως το δικαίωμα στην αξιοπρεπή εργασία, το δικαίωμα σε ένα επαρκές επίπεδο ζωής και στην κοινωνική ασφάλιση, όπως επίσης και την πρόσβαση στην δικαιοσύνη, την ελευθερία της έκφρασης και το δικαίωμα συμμετοχής, διαφάνειας και λογοδοσίας.

Οι επιπτώσεις της λιτότητας φάνηκαν επίσης δυσανάλογες στην φύση τους καθώς βάρυναν περισσότερο τις ευπαθείς και περιθωριοποιημένες ομάδες, επιβαρύνοντας προϋπάρχοντα μοτίβα διακρίσεων στην πολιτική, οικονομική και κοινωνική σφαίρα. Οι μετανάστες και οι αιτούντες άσυλο, οι Ρομά και οι λοιπές εθνικές μειονότητες, οι γυναίκες, τα παιδιά και οι νέοι καθώς και οι ηλικιακές ομάδες άνω των 50 ετών, χτυπήθηκαν δυσανάλογα σκληρά από την κρίση. Επιπροσθέτως οι επιπτώσεις της κρίσης άγγιξαν τα άτομα με ειδικές ανάγκες αλλά και την κοινωνική ομάδα των ομοφυλόφιλων ή διεμφυλικών ατόμων (LGBTI).

Οι επιπτώσεις της κρίσης, επηρέασαν δυσμενώς τόσο τις δυνατότητες των κρατών να προστατέψουν τα ανθρώπινα δικαιώματα σε περιόδους οικονομικής λιτότητας, όσο και στα «ευρύτερα» συστήματα προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η οικονομική κρίση υπονομεύει την ίδια την ικανότητα των κεντρικών και των τοπικών αρχών να υλοποιήσουν βασικές υποχρεώσεις για το κράτος κοινωνικής πρόνοιας και να διασφαλίσουν την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου για όλους. Η φτώχεια και η ανέχεια, βαθαίνουν όλο και περισσότερο και είναι πιθανό να έχουν μακροχρόνια αποτελέσματα.

Όσον αφορά, το «δεοντολογικό» πεδίο, η παρούσα μελέτη επιχείρησε να δώσει μια απάντηση στα ακόλουθα ερωτήματα: είναι τελικά εφικτό να διαφυλαχθεί ένα (ελάχιστο) επίπεδο προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε περιόδους οικονομικής κρίσης και μέτρων λιτότητας; Υπάρχουν ενδεδειγμένοι τρόποι και «πρακτικές» συμβουλές που θα έπρεπε να εφαρμόζουν τα κράτη και ποια θα μπορούσε να είναι η συμβολή των διεθνών και κυρίως των ευρωπαϊκών θεσμών σε αυτή την προσπάθεια;

Είναι πράγματι γεγονός ότι οι αρχικές αντιδράσεις των κυβερνήσεων στην οικονομική κρίση, χαρακτηρίστηκαν από άνευ προηγουμένου χρηματοοικονομικές και νομισματικές πολιτικές λιτότητας ως «έκτακτα μέτρα», παραβλέποντας συχνά τους κανονικούς διαύλους συμμετοχής και παραδεγμένους δημοκρατικούς ελέγχους και ισορροπίες. Πολλά από αυτά τα μέτρα λιτότητας-που χαρακτηρίζονται από περικοπές δημοσίων δαπανών, αναδρομικές αυξήσεις φόρων, μειωμένη προστασία της εργασίας και συνταξιοδοτικές μεταρρυθμίσεις-έχουν επιδεινώσει τις ήδη σοβαρές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στα ανθρώπινα δικαιώματα.

Οι ευρωπαϊκοί και διεθνείς θεσμοί οικονομικής διακυβέρνησης έχουν αναλάβει κεντρικό ρόλο στην επιβολή της λιτότητας, με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και την Επιτροπή της Ευρωπαϊκής Ένωσης να έχουν πρωταγωνιστικό ρόλο στην επιβολή συσταλτικών μέτρων και στην «υπαγόρευση» διεθνών συμφωνιών δανεισμού (μνημονίων), στην βάση της «αυστηρή» αρχής της αιρεσιμότητας (conditionality). Ακόμη, ομάδες ιδιωτών και οίκοι αξιολόγησης της πιστοληπτικής ικανότητας έχουν αναδειχθεί σε βασικούς παράγοντες επιρροής και διαμόρφωσης της οικονομικής πολιτικής.

Το παράδοξο είναι, πώς παρά την εμφάνιση και την δραστηριοποίηση όλων αυτών των δρώντων δεν έχει σημειωθεί στα χρόνια της κρίσης μια σαφής και αποτελεσματική συνεργασία τόσο μεταξύ των οργανισμών αυτών και των ενδιαφερομένων κρατών, όσο και μεταξύ των οργανισμών αυτών με οργανισμούς προστασίας και προαγωγής των δικαιωμάτων του ανθρώπου, όταν αποζητούνται εναλλακτικές της λιτότητας λύσεις, προς υλοποίηση των οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων.

Μια ενδιαφέρουσα πτυχή, που αναδεικνύεται μέσω της παρούσης εργασίας, αφορά στον θεμιτό ή ακόμη και αναγκαίο της συνεργασία μεταξύ των θεσμών, στα πλαίσια των οποίων λαμβάνονται αποφάσεις οικονομικής πολιτικής, με τους θεσμούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Σαφώς τα κράτη που είναι μέλη αυτών των θεσμών έχουν την πρωταρχική ευθύνη να δείξουν ότι οι αποφάσεις οικονομικής πολιτικής που λαμβάνουν έχουν ως προτεραιότητα και ότι τουλάχιστον δεν εμποδίζουν την υλοποίηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Ωστόσο τα κράτη που βρίσκονται σε θέση λήψης βοήθειας από διεθνείς ή περιφερειακούς χρηματοπιστωτικούς θεσμούς, θα πρέπει να υποστηρίζονται προκειμένου να διασφαλίσουν ότι η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου δεν θίγεται από την υιοθέτηση των διαφόρων διεθνών συμφωνιών δανεισμού. Οι ίδιοι οι διεθνείς θεσμοί θα πρέπει να διασφαλίζουν ότι όλες οι συμφωνίες δανεισμού και οι πολιτικές νουθετήσεις προς τα κράτη θα πρέπει να συμμορφώνονται με τα πρότυπα δικαιωμάτων του ανθρώπου. Οι αποφάσεις που λαμβάνονται και η επιτήρηση που πραγματοποιείται από τους θεσμούς της ΕΕ, θα πρέπει να υπόκειται επίσης στα θεμελιώδη εχέγγυα των δικαιωμάτων που έχουν συμφωνηθεί με βάση τις συνθήκες της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένου του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Οι όροι των τρεχόντων πακέτων διάσωσης θα πρέπει επίσης να επανεξετάζονται από την οπτική γωνία των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Εν κατακλείδι, η οικονομική πολιτική δεν εξαιρείται από την υποχρέωση των κρατών μελών να εφαρμόζουν τα πρότυπα δικαιωμάτων του ανθρώπου και τις διαδικαστικές αρχές. Σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο των δικαιωμάτων του ανθρώπου, τα ατομικά, πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα δεν είναι αναλώσιμα σε περιόδους οικονομικής δεινότητας, αλλά ουσιαστικής σημασίας για την αειφόρο και χωρίς αποκλεισμούς ανάκαμψη.

Στις μέρες μας υπάρχει μια αυξανόμενη εθνική και διεθνής νομολογία σχετικά με την εφαρμογή των δικαιωμάτων του ανθρώπου στα πλαίσια της κρίσης. Αυτή αφορά ιδιαίτερα την υποχρέωση των κρατών να προστατεύουν τα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα, να αποφεύγουν την περαιτέρω διάβρωση και των εκφυλισμό αυτών των δικαιωμάτων και να προλαμβάνουν δυσανάλογες επιπτώσεις των μέτρων λιτότητας σε συγκεκριμένα ευάλωτα τμήματα του πληθυσμού.

Οι αρχές των δικαιωμάτων του ανθρώπου που τέμνουν πολλαπλούς τομείς και αφορούν τη μη διακριτική μεταχείριση, την ισότητα, τη συμμετοχή, τη διαφάνεια και την λογοδοσία, έχουν ιδιαίτερη σημασία για τις απαντήσεις που δίνονται στην κρίση.

Τα πρότυπα δικαιωμάτων του ανθρώπου δεν εκπροσωπούν συγκεκριμένες οδηγίες και πολιτικές. Η οικονομική πολιτική σε περιόδους κρίσης απαιτεί σύνθετους υπολογισμούς για τη λήψη αποφάσεων και οι κυβερνήσεις χαίρουν κάποιας διακριτικής ευχέρειας κατά την επιλογή των μέσων προάσπισης των δικαιωμάτων, σε καιρό οικονομικής περιστολής.

Ωστόσο τα δικαιώματα του ανθρώπου και η ισότητα, παρέχουν ένα παγκόσμιο κανονιστικό πλαίσιο με λειτουργικά όρια, εντός των οποίων πρέπει να λειτουργούν οι οικονομικές και κοινωνικές πολιτικές των κυβερνήσεων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α.ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

Ι.ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ

Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης(1961,1996)

Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Διεθνές Σύμφωνο για τα Κοινωνικά, Οικονομικά και Πολιτισμικά Δικαιώματα(1966)

Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα(1964)

Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου(1948)

Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση

Συνθήκη για την Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Β.ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

Ι.ΒΙΒΛΙΑ

Ελληνικά

ΛΥΜΟΥΡΗΣ Ν.,ΠΕΡΡΑΚΗΣ ΣΤ., *Ο χάρτης των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης* ,Αθήνα, Σάκκουλας Αντ. Ν., 2003.

ΜΑΝΤΖΟΥΦΑΣ Π., *Οικονομική κρίση και Σύνταγμα*. Αθήνα, Σάκκουλας Αντ.Ν.,2014

ΜΠΡΕΔΗΜΑΣ ΑΝΤ., *Οικονομική Κρίση και Εργασιακά Δικαιώματα ,Η Ελλάδα απέναντι στη Διεθνή Οργάνωση Εργασίας και τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη*, Αθήνα, εκδόσεις Σάκκουλα,2015

ΠΕΡΡΑΚΗΣ ΣΤ., *Ευρωπαϊκό δίκαιο δικαιωμάτων του ανθρώπου : Συμβούλιο της Ευρώπης - Ευρωπαϊκή Ένωση - ΟΑΣΕ: Μια σύνθεση σημειώσεων από τις πανεπιστημιακές παραδόσεις*, Αθήνα, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, 2013.

ΠΕΡΡΑΚΗΣ ΣΤ., *Διαστάσεις της Διεθνούς Προστασίας Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2013

ΠΕΡΡΑΚΗΣ ΣΤ., *Διαστάσεις της διεθνούς προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου : Ηνωμένα έθνη, περιφερειακά συστήματα*, Αθήνα, Σάκκουλας Αντ. Ν., 2009.

ΠΕΡΡΑΚΗΣ ΣΤ., *Διαστάσεις του Χώρου Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Αθήνα, Σάκκουλας Αντ. Ν., 2007.

ΠΕΡΡΑΚΗΣ ΣΤ., *Διαστάσεις της διεθνούς προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου*, 2η έκδ., Αθήνα, Σάκκουλας Αντ. Ν., 2003.

ΠΕΡΡΑΚΗΣ ΣΤ., *Διεθνής προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου : ΟΗΕ - Ουνέσκο - Διεθνής Οργάνωση Εργασίας - Συμβούλιο της Ευρώπης - ΟΑΣΕ - ΕΕ κ.ά.* 2η έκδ., Αθήνα : Σάκκουλας Αντ. Ν., 2000. (Κείμενα Διεθνούς Πρακτικής · 4)

ΠΕΡΡΑΚΗΣ ΣΤ. κ.α , *Για μια Ευρώπη των κοινωνικών δικαιωμάτων*, Συλλογικό έργο, 1η έκδ. - Αθήνα : Εκδόσεις Παπαζήση, 1998.

ΠΕΡΡΑΚΗΣ, ΣΤ., *Δίκαιο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης*, 1η έκδ., Αθήνα, Σάκκουλας Αντ. Ν., 1995.

ΡΟΚΑΣ Ν., *Η παγκόσμια οικονομική κρίση και μέτρα αντιμετώπισής της*, Αθήνα, εκδόσεις Σάκκουλα, 2009

ΤΡΑΥΛΟΣ-ΤΖΑΝΕΤΑΤΟΣ Δ., *Ανώτατα Δικαστήρια και εργασιακές σχέσεις στην εποχή των Μνημονίων*, Αθήνα, εκδόσεις Σάκκουλα, 2015

DE GRAUWE P., *Τα οικονομικά της Νομισματικής Ένωσης*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2008.

GEORGE J.B., *Τα οικονομικά της Εργασίας*, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, Οκτώβριος 2003

MANKIW,N.G.,*Αρχές της Οικονομικής*, Τομος Α', τυπωθήτω Γιώργος Δαρδανός, Αθήνα 2001

MANKIW,N.G.,*Αρχές της Οικονομικής*, Τομος Β', τυπωθήτω Γιώργος Δαρδανός, Αθήνα 2002

Ξενόγλωσσα

II.ΑΡΘΡΑ

AMNESTY INTERNATIONAL, *"Police Violence in Greece: Not just "isolated incidents"*, 2012

BUTTERWORTH AND J.BURTON, *"Equality, Human Rights and Public Service Spending cuts: Do UK Welfare Cuts Violate the Equal Rights to Social Security*, The Equal Rights Review, Vol.11,2013

BALAKRISHNAN P.,et ELSON D., *"Auditing Economic Policy in the Light of Obligations on the Economic and social Rights"*. Essex Human Rights Review Vol.5No.1, July 2008

CESCR, *"Open letter to States Parties regarding protection f rights in the context of economic crisis"*, 16 May 2012

Council of Europe, *"Local Government in Critical Time: Policies for Crisis, Recovery and a Sustainable Future"*, 2011

EC, *"Material Deprivation among children"*, Research note 7/2011

EC, *"The social effects of labour market developments in the EU in the crisis"*, Research note 7/2012

EC, *"EU employment and social situation"*, quarterly review, December 2012

EUROPEAN WOMEN'S LOBBY, *"The Price of Austerity"*, 2012

FRA, *The Situation of Roma in 11 EU Member States: Survey results at a glance*, 2012. διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση:

https://issuu.com/undp_in_europe_cis/docs/roma_at_a_glance_web

FRA, *Minorities as Victims of Crime*, 2012.

FREEDOM HOUSE, *"Freedom of the Press 2013: A Global Survey of Media Independence"*

HEMERJICK ET AL., *The Welfare State after the Great Recession*, ZBW – Leibniz Information Centre for Economics, 2012

ILO, *Global Employment trends for youth 2013-a generation at risk*

ILO, *"Is aggregated demand wage-led or profit-led? National and global effects, Conditions of Work and Employment series No .40, Working Paper*, 30 October 2012.

KAPLAN G., *"Economic Crises: Some thoughts on why, when and where they (might) matter for health- a tale of three countries"*, Social Science and Medicines Social Science and Medicines. 74, (2012).

KARANIKOLOS ET AL., *"Financial crisis ,austerity ,and health in Europe"*, The Lancet, 13 April 2013;

KRUGMAN P., *Inequality and crises: coincidence or causation*, διαθέσιμο στην διεύθυνση: http://www.princeton.edu/~pkrugman/inequality_crises.pdf

LETHBRIDGE J., *"Impact of the Global Economic Crisis and Austerity measures on Women"*, Public Services International, 2012.

OECD, *Divided we stand: why inequality keeps rising*, 2011. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.oecd.org/els/soc/49499779.pdf>

OECD, *Education at a Glance*, OECD Indicators, 2013

OECD, *Settling in OECD countries indicators of immigrants integration 2015*, διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση:

<http://www.oecd.org/publications/indicators-of-immigrant-integration-2015-settling-in-9789264234024-en.htm>

OXFAM INTERNATIONAL AND EUROPEAN WOMEN'S LOBBY, *An Invisible Crisis? Women's Poverty and Social Exclusion in the European Union at a time of recession*, March 2010

OXFAM AND CHILD ACTION ON POVERTY, *Walking the Breadline: The Scandal of Food Poverty in 21st century Britain*, May 2013

SAIZ I., "Rights in Recession "Challenges for Economic and Social Rights Enforcement in times of Crisis", *Journal of Human Rights Practice* Vol.1(2),2009;

SAIZ i.,N.LUISIANI AND S.A WAY, "Economic and Social Rights in the Great Recession : Towards a human Rights Centered Economic Policy in Times of crisis, in *Contemporary Issues in the Realization of Economic, Social and Cultural Rights*, Oxford University Press.

SAVE THE CHILDREN,"*Food for Thought: Tackling child malnutrition to unlock potential and boost prosperity*", 2013

STOCKHOLM INTERNATIONAL WATER INSTITUTE (SIWI),"*The Global Financial and Economic Crisis and the water Sector*", 2009.

WHO, "*Impact of economic crisis on mental health*",2011

UNICEF,"*A recovery for all:rethinking socio-economic policies for children and poor families*,2012

III. KEIMENA OPΓANΩN ΔIEΘNΩN OPΓANIZMΩN

i.OPΓANA TΩN HNΩMENΩN EΘNΩN

-OHCHR

Report on the impact of the global economic and financial crises on the realization of all human rights and on possible actions to alleviate it” (A/HRC/13/38)

Annual Report on Homelessness and human rights ,2013

Report of the UN high Commissioner for Human Rights on the human rights of older persons,20 April 212.E/2012/51.

-HRC

Report of the UN Special Rapporteur on the right to adequate housing: the financial crisis and its causes, 4 February 2009, (A/HRC/10/7).

Report of the UN Special Rapporteur on trafficking in persons, especially women and children, 12 August 2009, (A/64/290)

Report of the UN Special Rapporteur on contemporary forms of slavery, including its causes and consequences, Mission to Romania, 30 June 2011, (A/HRC/18/30/Add.1)

Report of the UN Independent Expert on foreign debt and human rights, 13 August 2012, (A/67/304).

Report of the UN Special Rapporteur on racism, Mutuma Ruteere, 29 May 2012,(A/HRC/20/38).

Report of the UN Independent Expert on foreign debt, Cephias Lumina, Addendum-mission to Latvia,27 May 2013,(A/HRC/23)

Report of the UN Special Rapporteur on the human right to safe drinking water and sanitation, 11 July 2013,(A/HRC/24/44).

-CESC

-Report on austerity and economic and social rights, 2013

Ειδικευμένοι οργανισμοί ΟΗΕ

-I.L.O

Report of Committee on Freedom of Association, Case No 2820"Findings and recommendations on Greece, 2012

-I.M.F

-UNICEF

-WHO

European Health Report, 2012

ii.ΚΕΙΜΕΝΑ ΟΡΓΑΝΩΝ Ε.Ε

-ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

-FRA

Annual report 2012

ii.ΚΕΙΜΕΝΑ C.O.E

-Επίτροπος δικαιωμάτων του ανθρώπου

Συστάσεις

Recommendation in the Implementation of the right to Housing, (2009)

Εκθέσεις

Εκθεση του Επιτρόπου για την Ελλάδα,(2013)

Εκθεση του Επιτρόπου για την Ισπανία,(2013)

Εκθεση του Επιτρόπου για Πορτογαλία,(2012)

Εκθεση του Επιτρόπου για την Εσθονία (2013)

iv.ΛΟΙΠΟΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ

IV.ΔΙΑΔΥΚΤΙΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics

http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/multimedia/maps-and-charts/WCMS_442905/lang--en/index.htm

http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Minimum_wage_statistics

http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/People_at_risk_of_poverty_or_social_exclusion

<http://www.worldbank.org/en/topic/foodsecurity/overview#1>

<http://www.coe.int/en/web/portal/roma-related-texts>

<http://www.dw.com>

<http://www.coe.int/en/web/turin-european-social-charter/collective-complaints-procedure>

<http://www.coe.int/en/web/turin-european-social-charter> ,

<http://www.coe.int/en/web/turin-european-social-charter/about-the-charter>

[http://hudoc.esc.coe.int/eng#{\"ESCDcType\":\[\"DEC\"\]}](http://hudoc.esc.coe.int/eng#{\)

<http://www.multi-news.gr/euro2day-simvoulia-tis-evropis-sizitithike-prosfigi-tis-gsee-kata-ton-ergasiakon-rithmiseon/#axzz4PModMFSd>

http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/default_en.asp

http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/default_en.asp

<http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/moneyval/>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Παράρτημα Ι-Κατάλογος Διεθνών Πράξεων Προστασίας Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

<u>Α.ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΕΠΙΠΕΔΟ</u>
1.Καταστατικός Χάρτης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών
2. Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
3. Σύμβαση περί Καθεστώτος των Προσφύγων 3.1. Πρωτόκολλο σχετικά με το Καθεστώς των Προσφύγων
4. Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα 4.1 Προαιρετικό Πρωτόκολλο στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα 4.2 Δεύτερο Προαιρετικό Πρωτόκολλο στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα σχετικό με την κατάργηση της Ποινής του Θανάτου
5. Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα 5.1. Προαιρετικό Πρωτόκολλο στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα
6. Διεθνής Σύμβασης περί Καταργήσεως Πάσης Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων
7. Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών 7.1. Προαιρετικό Πρωτόκολλο στη Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών
8. Σύμβαση για την Εξάλειψη των Βασανιστηρίων και άλλης Σκληρής, Απάνθρωπης και Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας 8.1. Προαιρετικό Πρωτόκολλο στη Σύμβαση για την Εξάλειψη των Βασανιστηρίων και άλλης Σκληρής, Απάνθρωπης και Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας
9. Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού 9.1. Προαιρετικό Πρωτόκολλο στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού σχετικά με την ανάμιξη παιδιών σε ένοπλες συρράξεις 9.2. Προαιρετικό Πρωτόκολλο στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού σχετικά με την εμπορία παιδιών, την παιδική πορνεία και την παιδική πορνογραφία 9.3. Προαιρετικό Πρωτόκολλο στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού για τη Διαδικασία των Αναφορών
10. Διεθνής Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων Όλων των Μεταναστών Εργατών και των Μελών των Οικογενειών τους
11. Σύμβαση για τα Δικαιώματα των ΑΜΕΑ 11.1. Προαιρετικό Πρωτόκολλο στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα των ΑΜΕΑ
12. Διεθνής Σύμβαση για την Προστασία όλων των Ατόμων από Εξαναγκαστική Εξαφάνιση

13. Διακήρυξη για τα Δικαιώματα των Αυτοχθόνων Λαών
<u>Β.ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ</u>
<u>Ι.ΕΥΡΩΠΑΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ</u>
α. Συμβούλιο της Ευρώπης
1. Καταστατικό του Συμβουλίου της Ευρώπης 2. Ευρωπαϊκή Σύμβαση δια την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών 2.1 Πρόσθετο Πρωτόκολλο εις την Σύμβαση περί Προασπίσεως των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών 2.2 Πρωτόκολλο Αριθμ.2 2.3 Πρωτόκολλο Αριθμ. 3 2.4 Πρωτόκολλο Αριθμ. 4 2.5 Πρωτόκολλο Αριθμ.5 2.6 Πρωτόκολλο Αριθμ. 6 Σχετικά με την Κατάργηση της Ποινής του Θανάτου 2.7 Πρωτόκολλο Αριθμ. 7 2.8 Πρωτόκολλο Αριθμ. 8 2.9 Πρωτόκολλο Αριθμ.9 2.10 Πρωτόκολλο Αριθμ. 10 2.11 Πρωτόκολλο Αριθμ. 11 στο πλαίσιο αναμόρφωσης του Μηχανισμού Ελέγχου που θεσπίστηκε από τη Σύμβαση 2.12 Πρωτόκολλο Αριθμ. 12 περί απαγόρευσης των διακρίσεων 2.13 Πρωτόκολλο Αριθμ. 13 σχετικά με την Κατάργηση της Θανατικής Ποινής σε όλες τις Περιστάσεις 2.14 Πρωτόκολλο Αριθμ. 14 που τροποποιεί το Σύστημα Ελέγχου της Σύμβασης 2.15 Πρωτόκολλο Αριθμ.15 2.16 Πρωτόκολλο Αριθμ.16 3. Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης 3.1. Πρόσθετο Πρωτόκολλο στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη 3.2. Πρωτόκολλο Τροποποίησης του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη 3.3. Πρόσθετο Πρωτόκολλο στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη που προβλέπει Μηχανισμό Συλλογικών Αναφορών 4. Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (Αναθεωρημένος) 5. Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Άσκηση των Δικαιωμάτων των Παιδιών 6. Σύμβαση-Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων
β. Ευρωπαϊκή Ένωση
1. Συνθήκη της Λισαβόνας 2. Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης 3. Κανονισμός Λουβλίνo II για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης ασύλου που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας.
<u>ΙΙ.ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ</u>
1. Χάρτης του Οργανισμού Αμερικανικών Κρατών 2. American Declaration of the Rights and the Duties of the Man

3. Αμερικανική Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου 3.1. Additional Protocol to the American Convention in the Area of Economic, Social and Cultural Rights (“Protocol of San Salvador”). 3.2. Protocol to the American Convention to abolish Death Penalty
ΙΙΙ.ΑΦΡΙΚΑΝΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ
1. Καταστατικός Χάρτης της Αφρικανικής Ένωσης 2. Αφρικανικός Χάρτης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών 2.1. Πρωτόκολλο στον Αφρικανικό Χάρτη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών για την Εγκαθίδρυση του Αφρικανικού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών 2.2. Protocol to African Charter on Human and People’s Rights on the Rights of Women 3. African Charter on the Rights and Welfare of the Child
ΙV.ΑΡΑΒΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ
1. Σύμφωνο Συνδέσμου των Αραβικών Κρατών 2. Αραβικός Χάρτης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Αναθεωρημένος)
V. ΑΣΙΑΤΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ
1. Χάρτης του Οργανισμού Κρατών της Νοτιοανατολικής Ασίας (ASEAN)

Παράρτημα II – Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης: υπογραφές και κυρώσεις

Κράτος Μέλος	Υπογραφή	Κύρωση	Αποδοχή της διαδικασίας εξέτασης συλλογικής προσφυγής
Αλβανία	21/9/1998	14/11/2002	
Ανδόρα	4/11/2000	12/11/2004	
Αρμενία	18/10/2001	21/1/2004	
Αυστρία	7/5/1999	20/5/2011	
Αζερμπαϊτζάν	18/10/2001	2/9/2004	
Βέλγιο	3/5/1996	2/3/2004	23/6/2003
Βοσνία Ερζεγοβίνη	11/5/2004	7/10/2008	
Βουλγαρία	21/9/1998	7/6/2000	7/6/2000
Κροατία	6/11/2009	26/2/2003	26/2/2003
Κύπρος	3/5/1996	27/9/2000	6/8/1996
Τσεχική Δημοκρατία	4/11/2000	3/11/1999	4/4/2012
Δανία	3/5/1996	3/3/1965	
Εσθονία	4/5/1998	11/9/2000	
Φινλανδία	3/5/1996	21/6/2002	17/7/1998
Γαλλία	3/5/1996	7/5/1999	7/5/1999
Γεωργία	30/6/2000	22/8/2005	
Γερμανία	29/6/2007	27/1/1965	
Ελλάδα	3/5/1996	6/6/1984	18/6/1998
Ουγγαρία	7/10/2004	20/4/2009	
Ισλανδία	4/11/1998	15/1/1976	
Ιρλανδία	4/11/2000	4/11/2000	4/11/2000
Ιταλία	3/5/1996	5/7/1999	3/11/1997
Λετονία	29/5/2007	26/3/2013	
Λιχτενστάιν	9/10/1991		
Λιθουανία	8/9/1997	29/6/2001	

Μάλτα	27/7/2005	27/7/2005	
Δημοκρατία της Μολδαβίας	3/11/1998	8/11/2001	
Μονακό	5/10/2004		
Μαυροβούνιο	22/3/2005	3/3/2010	
Ολλανδία	23/1/2004	3/5/2006	3/5/2006
Νορβηγία	7/5/2001	7/5/2001	20/3/1997
Πολωνία	25/10/2005	25/6/1997	
Πορτογαλία	3/5/1996	30/5/2002	20/3/1998
Ρουμανία	14/5/1997	7/5/1999	
Ρωσική Ομοσπονδία	14/9/2000	16/10/2009	
Άγιος Μαρίνος	18/10/2001		
Σερβία	22/3/2005	14/9/2009	
Σλοβακική Δημοκρατία	18/11/1999	23/4/2009	
Σλοβενία	11/10/1997	7/5/1999	7/5/1999
Ισπανία	23/10/2000	6/5/1980	
Σουηδία	3/5/1996	29/5/1998	29/5/1998
Ελβετία	6/5/1976		
«Η Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας»	27/5/2009	6/1/2012	
Τουρκία	6/10/2004	27/6/2007	
Ουκρανία	7/5/1999	21/12/2006	
Ηνωμένο Βασίλειο	7/11/1997	11/7/62	

Παράρτημα ΙΙΙ – Ευρωπαϊκός Κώδικας Κοινωνικής Ασφάλειας υπογραφές και κυρώσεις

Κράτη	Υπογραφή	Κύρωση
Αυστρία	17/2/1970	
Βέλγιο	13/5/1964	13/8/1969
Κύπρος	15/4/1992	15/4/1992
Τσεχική Δημοκρατία	10/2/2000	8/9/2000
Δανία	16/4/1964	16/2/1973
Εσθονία	24/1/2000	19/5/2004
Γαλλία	4/10/1976	17/2/1986
Γερμανία	16/4/1964	27/1/1971
Ελλάδα	21/4/1977	9/6/1981
Ιρλανδία	16/2/1971	16/2/1971
Ιταλία	16/4/1964	20/1/1977
Λετονία	28/11/2003	
Λιθουανία	15/11/2005	
Λουξεμβούργο	16/4/1964	3/4/1968
Μολδαβία	16/9/2003	
Ολλανδία	15/7/1964	16/3/1967
Νορβηγία	16/4/1964	25/3/1966
Πορτογαλία	19/11/1981	15/5/1984
Ρουμανία	22/5/2002	9/10/2009
Σλοβακία	24/2/2010	
Σλοβενία	20/1/2003	26/2/2004
Ισπανία	12/2/1993	8/3/1994
Σουηδία	16/4/1964	25/9/1965
Ελβετία	1/12/1976	16/9/1977
Τουρκία	13/5/1964	7/3/1980
Ηνωμένο Βασίλειο	14/3/1967	12/1/1968

**Παράρτημα IV – Προαιρετικό Πρωτόκολλο του Διεθνούς Συμφώνου
για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτισμικά Δικαιώματα:
υπογραφές και επικυρώσεις**

Προαιρετικό Πρωτόκολλο του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτισμικά Δικαιώματα		
Κράτη	Ημερομηνία υπογραφής	Ημερομηνία επικύρωσης
Ανγκόλα	24/9/2013	
Αργεντινή	24/9/2009	24/10/2011
Αρμενία	29/9/2009	
Αζερμπαϊτζάν	25/9/2009	
Βέλγιο	24/9/2009	20/5/2014
Μπενίν	24/9/2013	
Βολιβία	12/2/2010	13/1/2012
Βοσνία- Ερζεγοβίνη	12/7/2010	18/1/2012
Μπουργκίνα Φάσο	24/9/2012	
Κάπο Βέρντε	26/9/2011	23/6/2014
Κεντροαφρικανική Δημοκρατία		11/10/2016
Χιλή	24/9/2009	
Κονγκό	25/9/2009	
Κόστα Ρίκα	28/4/2011	23/9/2014
Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό	23/9/2010	
Εκουαδόρ	24/9/2009	11/6/2010
Ελ Σαλβαδόρ	25/9/2009	20/9/2011
Φινλανδία	24/9/2009	31/1/2014
Γαλλία	11/12/2012	18/3/2015
Γκαμπόν	24/9/2009	1/4/2014
Γκάνα	24/9/2009	
Γουατεμάλα	24/9/2009	
Γουινέα- Μπισσάο	25/9/2009	
Ιρλανδία	23/3/2012	
Ιταλία	28/9/2009	20/2/2015
Καζακστάν	23/9/2010	
Λουξεμβούργο	24/9/2009	3/2/2015
Μαδαγασκάρη	25/9/2009	
Μαλδίβες	21/9/2011	
Μάλι	24/9/2009	
Μονγκολία	23/12/2009	1/7/2010
Μαυροβούνιο	24/9/2009	24/9/2013
Ολλανδία	24/9/2009	
Νίγηρας		7/11/2014
Παραγουάη	6/10/2009	
Πορτογαλία	24/9/2009	28/1/2013
Σαν Μαρίνο		4/8/2015
Σενεγάλη	24/9/2009	
Σλοβακία	24/9/2009	7/3/2012
Σλοβενία	24/9/2009	

Νησιά Σολομώντα	24/9/2009	
Ισπανία	24/9/2009	23/9/2010
FYROM	14/8/2013	
Ανατολικό Τιμόρ	28/9/2009	
Τόγκο	25/9/2009	
Ουκρανία	24/9/2009	
Ουρουγουάη	24/9/2009	5/2/2013
Βενεζουέλα	4/10/2011	

— Χώρες της Ευρώπης

